

ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรม
การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง
กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ภาวิดา รั้งยี

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กันยายน 2550

ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรม
การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทัศนศึกษา บ้านแม่กำปอง
กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ภาวิดา รังษี

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กันยายน 2550

ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
เชิงอนุรักษ์ ภูมิศึกษา บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ภาวिका รังษี

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

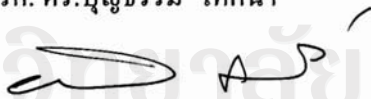
.....ประธานกรรมการ

ดร.จันทนา สุทธิจารี

.....กรรมการ

รศ. ดร.บุญธรรม เทศนา

.....กรรมการ

ดร.วันทนีย์ จันท์เอี่ยม

27 กันยายน 2550

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก อาจารย์ ดร.จันทนา สุทธิจारी อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ซึ่งกรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษาและตรวจแก้ไขจนวิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญธรรม เทศนา และ อาจารย์ ดร.วันทนี้อยันท์เอี่ยม ที่กรุณาเป็นกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์และให้คำแนะนำเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณคณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ทุกท่านที่ได้อบรมให้ความรู้และได้ให้โอกาสเข้ามาศึกษาเล่าเรียน ทำให้ผู้เขียนค้นพบตัวตน ความชอบในสาขาวิชา ตลอดระยะเวลาของการเรียนจึงเป็นเวลาแห่งความสุข

ขอบคุณพ่อหลวงพรมมินทร์-แม่หลวงบุญศรี พวงมาลา ที่ให้คำแนะนำและความกรุณาในเรื่องต่างๆ กับผู้เขียนตลอดระยะเวลาของการลงพื้นที่เก็บข้อมูล รวมถึงน้ำใจ มิตรไมตรีของชาวบ้านแม่กำปองและทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาให้สัมภาษณ์กับผู้ศึกษา

ขอบคุณเพื่อนร่วมเรียน ร่วมทำวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำปรึกษา กระตุ้นและเป็นกำลังใจให้กันและกันในการทำวิทยานิพนธ์อย่าง นุชนาฏ สุขเอม และ โชติมา เพชรเอม รวมทั้งเพื่อนพี่น้อง ฟังจาก FM 95.5 MHz วิทยุเพื่อการศึกษามหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยเฉพาะกฤษฎี เพชรประดับ รัชชนก สีหาพล สายทอง สุจริยาพงศ์พร จรัสศรี ต๊ะนะสา นิตยา นรชาญ ที่ได้ช่วยเหลือในเรื่องต่างๆสำหรับการไปเก็บข้อมูลในพื้นที่

ที่สำคัญที่สุดขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อนิสิต-คุณแม่ภัทรภรณ์ รังษี สมาชิกครอบครัว รังษี และ ครอบครัวบูรมย์ ครอบครัวอันอบอุ่นที่ดูแลกันและกัน ตามไปด้วยความห่วงใย ให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนเสมอมา

ท้ายที่สุดนี้หากมีสิ่งขาดตกบกพร่องหรือผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขออภัยเป็นอย่างสูงในข้อบกพร่องและความผิดพลาดนั้น

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชน
ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ภูมิศึกษา
บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เขียน นางสาวภาวิดา รังษี

ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองและการปกครอง)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร. จันทนา สุทธิจารี

บทคัดย่อ

การศึกษา เรื่อง ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ภูมิศึกษา บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง อันเกิดจากความร่วมมือดังกล่าว แล้วนำเสนอและพัฒนาตัวแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในการศึกษานี้ได้ทำการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องและการสำรวจความคิดเห็นในเชิงคุณภาพ จากกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้งสิ้น 58 คน จำแนกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน กลุ่มชาวบ้าน จำนวน 23 คน กลุ่มของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 6 คน และกลุ่มของภาคเอกชน จำนวน 25 คน

ผลการศึกษาพบว่า

1) ชุมชนเป็นหลักในการจัดกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนภายใต้การชี้แนะและสร้างกระบวนการเรียนรู้ของผู้นำชุมชน โดยมีองค์กรภาครัฐและเอกชนคอยหนุนเสริมเพื่อผลงานของภาครัฐและผลกำไรของภาคเอกชน

2) การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านแม่กำปองมีจุดแข็ง คือ การหนุนเสริมด้านการท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐที่มีความสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน จุดด้อย คือ การมีผลประโยชน์ทับซ้อนของผู้นำเชิงเดี่ยวที่ส่งผลต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และปัญหา คือ ชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาดการประสานงานกันเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

3) เพื่อแก้ไขจุดด้อยและปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปอง ผู้ศึกษาได้เสนอและพัฒนาตัวแบบเชิงสหการสำหรับประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้

- ต้องอาศัยผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ทางการพัฒนาซึ่งทำให้เกิดการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพชุมชน เนื่องจากคนชนบทมีข้อจำกัดด้านการศึกษา
- ต้องส่งเสริมการสร้างกลุ่มผู้นำใหม่ในแต่ละด้านทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดปัญหาการผูกขาดอำนาจและการชี้นำของผู้นำเชิงเดี่ยว เกิดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกันในกลุ่มผู้นำและกลุ่มผู้นำสามารถโน้มน้าวให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และกิจกรรมอื่นๆของชุมชน
- รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานให้เกิดการร่วมมือระหว่างเอกชนกับชุมชนในรูปภาคีเพื่อถ่วงดุลอำนาจรัฐและทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายจากเบื้องล่างเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

Thesis Title	Cooperation Among State Agency Private Sector and Community in the Management of Ecotourism in Ban Mae Kampong, King Amphoe Mae On, Changwat Chiang Mai
Author	Miss Pawida Rangsee
Degree	Master of Art (Political Science)
Thesis Advisor	Lecturer Dr. Janthana Sutthijaree

ABSTRACT

The purposes of this study, Cooperation of Governmental Private and Community Organizations in Eco-Tourism Activity Administration: A Case Study of Baan Mae Kampong, Mae On Sub-District, Chiang Mai Province, were to (1) examine the cooperation of governmental, private and community organizations in ecotourism administration, (2) analyze problems, obstacles, weaknesses, and strength, and (3) present and develop the cooperation model.

The data of this study were gathered from academic and relevant documents and qualitative opinion survey of 58 subjects which were divided into four groups—community leaders (4), villagers (23), government sector and local government officials (6), and private sector (25).

The findings revealed that:

1. With participation of local people in every process, the community played a leading role in ecotourism activity administration. The community leaders guided and established learning processes through a support from government and private sectors.

2. The strength of Baan Mae Kampong's ecotourism administration was the support of governmental organization that was in accordance with the community efficiency. The weakness was overlapping benefits of a single leader which resulted in natural resources and environmental

destruction. The problem was a lack of cooperation between the community and local government in order to solve community's problems.

3. To solve the weakness and problem occurred, the researcher had proposed and developed a multi module for a developing country. Its processes were as follows:

- There must be a leader with a development vision to establish activities which suited the community condition as the local people had limitation on their education.
- Appointing new community's economy and society leaders must be encouraged in order to reduce power monopoly and guidance from a single leader. After a balance of power emerged, the leaders could persuade local people to realize the importance of participation in ecotourism administration and other community activities.
- The central and local government must act as a middle man to encourage cooperation between private sector and the community. This would result in having an association to balance the government power. Consequently, local people would be able to form a bottom-up policy for the future practice.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	5
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	7
2.1.1 แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาครัฐ-สังคม	7
2.1.2 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน	12
2.1.3 แนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน	14
2.1.4 แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	17
2.2 วรรณกรรม เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง	22
2.2.1 การศึกษาทั่วไปที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน	
และการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	22
2.2.2 การศึกษาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม	
และภาครัฐ-สังคม	24
2.2.3 การศึกษาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน	26
2.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา	29

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการศึกษา	32
3.1 วิธีดำเนินการศึกษา	32
3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา	33
3.3 วิธีการสุ่มตัวอย่าง	33
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	35
3.5 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล	37
บทที่ 4 กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง	39
4.1 ข้อมูลทั่วไปบ้านแม่กำปอง	39
4.1.1 ที่ตั้ง-อาณาเขต	39
4.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ/ภูมิอากาศ	40
4.1.3 ประชากร	40
4.1.4 ประวัติการตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่กำปอง	41
4.1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	42
4.1.6 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม	43
4.1.7 ลักษณะการเมืองการปกครองท้องถิ่น	44
4.2 กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	46
4.2.1 ประวัติความเป็นมาของกิจกรรม	46
4.2.2 วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดกิจกรรม	47
4.2.3 ศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	48
4.2.4 รูปแบบและอัตราค่าบริการด้านการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่กำปอง	52
4.2.5 การบริหารจัดการรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	54
4.2.6 ผลจากการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา	54
บทที่ 5 ผลการศึกษา	56
5.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน	56
5.2 ความเข้มแข็งของชุมชน	66
5.3 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	73
5.4 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาครัฐ-สังคม	79

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.5 จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของบ้านแม่กำปอง ภายใต้ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชน	87
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา อภิปรายและข้อเสนอแนะ	100
6.1 ข้อเสนอแนะด้านความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชน ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	100
6.2 การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง อันเกิดจาก ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชน ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	108
6.3 การนำเสนอและพัฒนาตัวแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	109
6.4 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา	112
6.4.1 ข้อเสนอแนะสำหรับบ้านแม่กำปอง	112
6.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต	113
บรรณานุกรม	115
ภาคผนวก	119
ภาคผนวก ก ข้อมูลพื้นฐานบ้านแม่กำปอง	120
ภาคผนวก ข แบบสอบถามการศึกษา	130
ประวัติผู้เขียน	136

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	31
4.1 เส้นทางการศึกษาวิถีชีวิต ธรรมชาติของพื้นที่บ้านแม่กำปอง	51
5.1 ความสัมพันธ์ของความเข้มแข็งของชุมชนด้านต่างๆ	73
5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง	85
6.1 กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมู่บ้านแม่กำปองในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	102

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

รัฐเป็นหน่วยที่มีความสำคัญยิ่งเพราะรัฐสามารถกำหนดนโยบายและดำเนินการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของสมาชิกในสังคมทั้งมวลหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐได้แสดงอำนาจในการแทรกแซงกิจการของรัฐทุกประเภททั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้เนื่องจากรัฐมีอำนาจในการออกกฎหมายเพื่อกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของประชาชนในสังคมให้ปฏิบัติตามกรอบที่รัฐวางไว้ และรัฐได้ใช้เครื่องมือของรัฐ เช่น ข้าราชการ องค์กรของรัฐ ศาล ตำรวจและทหารเข้าดำเนินการเพื่อให้เป้าหมายของรัฐบรรลุผล (ดำรง ฐานดี, 2532: 33) ตามหลักการบริหารราชการแผ่นดินแล้ว แต่แต่ละประเทศจะมีหลักการจัดแบ่งอำนาจรัฐแตกต่างกันไป สำหรับประเทศไทยมีการจัดแบ่งอำนาจรัฐออกเป็น 3 ส่วน คือ การบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

จากภาพรวมมักปรากฏว่าการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของไทยมีลักษณะเป็นการรวมอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ส่วนกลางค่อนข้างสูง ในรูปแบบของการสั่งการแนวดิ่งจากคนจำนวนน้อยซึ่งอยู่บนส่วนยอดไปสู่ฐานล่างที่ประกอบด้วยผู้คนในสังคมและชุมชนจำนวนมาก การสั่งการในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทภาครัฐที่มีมากเกินไป จนทำให้ชุมชนมีความอ่อนแอต้องอาศัยการพึ่งพาจากภาครัฐ ผลที่ตามมาคือ นอกจากรัฐจะมีการบริหารงานที่ล่าช้าเพราะต้องรอความเห็นชอบจากส่วนกลางและไม่ประหยัดแล้ว การบริหารของรัฐยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนในส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นได้ตรงประเด็น รวดเร็วและมีประสิทธิภาพเท่าที่ควรจนก่อให้เกิดผลกระทบตามมามากมาย โดยเฉพาะนับตั้งแต่ที่ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504-2509 ที่ได้รับการชี้แนะจากธนาคารโลกในการจัดสรรสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน (Infrastructure) เพื่อรองรับการลงทุนของภาคเอกชนจากต่างประเทศให้เข้ามาลงทุนภาคเกษตรกรรมที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศถูกละเลย ขณะที่ภาคอุตสาหกรรมทั้งในด้านการผลิตและการบริการขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็ถือเป็นผลจากการผลักดันของแผนพัฒนาฉบับนี้เพราะประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความสวยงามทางธรรมชาติและมีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่ถูกถ่ายทอดและสั่งสมกันมา กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวจึงได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เพราะเป็นกิจกรรมที่สร้างประโยชน์เชิง

เศรษฐกิจและสังคมจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นการสร้างงานและกระจายรายได้ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาระบบสาธารณสุขไปทุก ๆ ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องถูกใช้เป็นการพัฒนาประเทศ ในการสร้างรายได้เพื่อพัฒนาประเทศ ประกอบกับที่ตั้งของประเทศไทยที่เอื้ออำนวยต่อการเดินทางท่องเที่ยวที่เป็นข้อได้เปรียบคู่แข่งทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอย่างรวดเร็ว

ดังจะเห็นได้จากนโยบายต่างๆของรัฐ อาทิ การประชาสัมพันธ์ประจำปีแห่งการท่องเที่ยวไทยไปทั่วโลก ส่งผลให้ช่วงปี พ.ศ. 2530-2535 มีนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องคิดเป็นอัตราเฉลี่ยร้อยละ 13.02 ต่อปี ถือว่าปีแห่งการท่องเที่ยวไทยประสบความสำเร็จสูงยิ่ง รายได้จากการท่องเที่ยวสูงมากเป็นอันดับหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับ การส่งสินค้าออกไปยังต่างประเทศ (สินธุ สโรบล, 2546: 31) แม้จะก่อให้เกิดการจ้างงานที่เกิดขึ้นในธุรกิจท่องเที่ยว แต่ในทางตรงกันข้ามก็เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ต่อพื้นที่ท่องเที่ยวทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ฉะนั้นเมื่อการกำหนดนโยบายจากส่วนยอดหรือการบริหารราชการส่วนกลางแต่เพียงฝ่ายเดียวได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาดังที่ได้ยกตัวอย่างไปข้างต้น การปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาโดยให้ประชาชนและชุมชนที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเข้าไปมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการดำเนินนโยบายต่างๆ ถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้สามารถปรับตัวได้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นกระบวนการที่สนิใหม่ให้บรรลุศักยภาพของมนุษย์ เปิดทางเลือกอย่างอิสระเสรี มีเป้าหมายในการสร้างพลัง (Empowerment) ให้แก่พลเมืองและชุมชน ในลักษณะที่เป็นภาคีกับอำนาจรัฐ มิใช่อยู่ภายใต้อำนาจรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวหากสามารถโต้ตอบความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐได้อย่างมีศักดิ์ศรี คงความเป็นอิสระไว้ได้โดยไม่ต้องถูกล้อม กรอบงา ละลาย หวาดกลัวหรืออ่อนปรี๊ยไม่มั่นใจ ส่งผลให้บทบาทภาครัฐเปลี่ยนแปลงไป รัฐจะเป็นฝ่ายสร้างสภาพการณ์ สถานการณ์ และบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเสริมพลังให้แก่พลเมืองและชุมชน เป็นการผนึกกำลังร่วมกันเป็นประชา รัฐ (Civil-state) มากกว่าจะเป็นรัฐประชาชาติ (Nation-state) ประชา รัฐนั้นประชาสังคม (Civil society) ครอบคลุมรัฐซึ่งแตกต่างจากรัฐประชาชาติที่รัฐมีบทบาทนำในการอยู่เหนือชุมชนและประชาชาติ น้อยใหญ่โยงกันด้วยความสนใจ ประชา รัฐจะเป็นความสำคัญหน่วยใหม่ระหว่างประชาชน การพัฒนาไปสู่ประชา รัฐไปสู่หน่วยใหม่ของสังคมความรู้ ซึ่งในโลกยุคใหม่จะเป็นความรู้แบบองค์รวม มีหลักคิดว่าปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนแต่เป็นระบบนั้นอาจเกิดขึ้นได้จากการประสานกลมกลืนของ ส่วนย่อยมากมาย หลากหลายที่ต่างก็ดำเนินท่วงทำนองไปโดยปราศจากการควบคุมเข้มจาก ศูนย์กลาง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2539: 101)

สะท้อนให้เห็นตัวอย่างในด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2536-ปัจจุบัน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมุ่งผลักดันนโยบาย แนวทางการพัฒนาและกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้อย่างรอบด้าน (สินธุ สโรบล, 2546: 32) ถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการท่องเที่ยวเพื่อให้เป็นไปตามที่องค์การท่องเที่ยวโลกและองค์การสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ ได้ให้คำขวัญไว้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งได้ให้ความหมายโดยสรุปไว้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่เป็นกิจกรรมขนาดกลางและเล็ก ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการผลประโยชน์และเศรษฐกิจ ช่วยลดผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวก็จะได้ประโยชน์อย่างแท้จริงในการชื่นชม เข้าใจธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ((Agenda 21: 2002) อ้างในวารสารเส้นทางสีเขียว, เม.ย.-ก.ค. 2545: 2) เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นต้นทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาที่ยั่งยืนอันประกอบด้วยมิติทั้ง 3 ด้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- มิติทางสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการของภาครัฐ เพื่อให้เกิดธรรมรัฐหรือความโปร่งใสในการบริหารงาน
  - มิติทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจมั่นคง สามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและเสมอภาค
  - มิติทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในระดับมาตรฐาน ประชาชนและรัฐใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และสามารถนำมิติทางสิ่งแวดล้อมไปพิจารณาในฐานะต้นทุนการผลิตได้
- หากทั้ง 3 มิติข้างต้นดำเนินไปอย่างสมดุลก็จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้คนในยุคต่อไปมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือดีกว่าคนในยุคปัจจุบัน (สรุปจาก ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, 2545: 64-65)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในฐานะต้นทางหนึ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในยุคปัจจุบันและอนาคต จึงถือเป็นความร่วมมือของทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนที่ต้องร่วมมือกัน ถึงแม้ว่าแต่ละองค์กรอาจมีผลประโยชน์ที่แตกต่างกันไปหลายด้าน อาทิ ธุรกิจ สวัสดิการสังคมหรือสนองนโยบาย แต่องค์กรเหล่านี้ก็สามารถเปลี่ยนแปลงพัฒนาจากปัญหาพื้นฐานในเรื่องปากท้อง ธุรกิจ หรือสวัสดิการมาสู่แนวโน้มที่สามารถเป็นประโยชน์กับสาธารณะได้ ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นในหลายชุมชนทั่วประเทศในพื้นที่ที่มีความพร้อมย่อมจะนำไปสู่แนวโน้มของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังเช่นพื้นที่บ้านแม่กำปองที่จะทำการศึกษาที่ถูกต้องหวังจะนำไปสู่แนวโน้มของการพัฒนาที่ยั่งยืนเช่นเดียวกัน

บริบทของหมู่บ้านแม่กำปองที่มีความเหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง

อนุรักษ์

หมู่บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะเด่นของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 98 เป็นภูเขา เนินเขา ความสูงโดยเฉลี่ยจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,300 เมตร มีพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ พืชพรรณไม้หลากหลายชนิด มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวอันได้แก่ น้ำตก พืชพรรณธรรมชาติ สมุนไพรต่างๆ มีสภาพอากาศเย็นตลอดทั้งปี จึงเหมาะกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (สาคริน บุญพิทักษ์, 2545: 5) ประกอบกับเป็นหมู่บ้านซึ่งเพิ่งก่อตั้งมาประมาณ 200 ปี มีประชากรทั้งหมด 418 คน ความสัมพันธ์ในชุมชนยังเป็นระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ มีการรวมกลุ่มหลากหลายเพื่อช่วยเหลือกัน จากความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมทางกายภาพและลักษณะของชุมชนจึงมีแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2539 เพื่อเป็นรายได้เสริมและประชาสัมพันธ์หมู่บ้านให้เป็นที่รู้จัก ด้วยระยะทางที่ไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่มากนัก จึงเริ่มมีนักท่องเที่ยวจากภายในและภายนอกประเทศเข้ามาเที่ยวชมธรรมชาติของหมู่บ้านมากขึ้นเรื่อยๆ แต่กลับไม่มีการจัดการดูแลการท่องเที่ยวที่ดีพอจนเกิดปัญหาตามมา ไม่ว่าจะเป็นมลพิษจากขยะ ปัญหาการทำลายธรรมชาติระบบนิเวศ ดินฟ้าอากาศถูกเหยียบย่ำทำลาย หรือแม้กระทั่งการล้นไหลของวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาในหมู่บ้าน เหตุนี้ผู้นำชุมชนคือ อดีตพ่อหลวงพรหมินทร์ พวงมาลา และแกนนำของหมู่บ้านได้เกิดความตระหนักถึงปัญหาและพยายามหาแนวทางแก้ไข โดยการค้นคว้าจากหนังสือและปรึกษาผู้รู้หลายๆท่าน กลายเป็นที่มาของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยจัดประชุมแกนนำ ค้นคว้าหาวิธีการ เริ่มทดลอง และเปิดเป็นหมู่บ้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2542 ภายใต้อาณัติและความร่วมมือและการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนหลายหน่วยงานตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้แก่

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้งบประมาณสนับสนุน โครงการบริการนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ช่วยวิเคราะห์โครงสร้างทางการตลาดและจัดทำเป็นเอกสาร
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ให้การสนับสนุนด้านแนวคิดและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
- ที่ว่าการกิ่งอำเภอแม่ออนและองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วให้งบประมาณและบุคลากรสำหรับการอบรมจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- โครงการไฟฟ้าพลังน้ำระดับหมู่บ้าน จังหวัดเชียงใหม่ ให้แนวทางในการจัดสรรใช้ประโยชน์จากการใช้ไฟฟ้าพลังงานน้ำ

- โรงเรียนวัดแม่กำปองให้ความช่วยเหลือในการจัดทำแผนงานวิจัยโครงการรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง

- สมาคมสตรีนักธุรกิจแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้จัดการอบรมการนวดแผนไทยเพื่อสุขภาพและจัดทำโครงการปลูกไม้ดอกเมืองหนาวประดับทางเข้าหมู่บ้าน (ฉวีณีย์ ทวีผล, 2546: 59-60)

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มของผู้นำชุมชนและการหนุนเสริมขององค์กรภาครัฐทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ร่วมกับภาคเอกชน ทำให้คนในชุมชนสามารถรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเอาไว้ พร้อมกับรายได้จากการท่องเที่ยวเข้ามาทดแทนการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ที่ทำอยู่เดิมซึ่งมีราคาตกต่ำลง อีกทั้งการกระจายรายได้ก็เป็นไปอย่างทั่วถึงด้วยการนำรายได้จากการท่องเที่ยวแบ่งให้กับสหกรณ์แม่กำปองในอัตราร้อยละ 5 ส่วนที่เหลือแบ่งให้สมาชิกกลุ่มอาชีพเสริม เกิดเป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ได้เห็นได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมู่บ้านแม่กำปอง ก็คือความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐทุกระดับทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นร่วมกัน โดยมีได้เน้นองค์กรภาครัฐในภาคส่วนใด ภาคส่วนหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจงกับภาคเอกชนและชุมชน ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าภายใต้ความร่วมมือดังกล่าวองค์กรใดมีบทบาทสูงสุดและมีความขัดแย้งกันหรือไม่ รวมไปถึงหากมีความขัดแย้งกันเกิดขึ้นจริงได้มีวิธีการแก้ไขอย่างไรให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในด้านที่เกี่ยวกับแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรมได้อย่างราบรื่น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1.2.2 วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคจุดอ่อน จุดแข็ง อันเกิดจากความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1.2.3 นำเสนอและพัฒนาต้นแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

ทำให้มีข้อมูลเพื่อประกอบการนำเสนอและพัฒนาตัวแบบของความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอื่นๆ ที่มีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะคล้ายๆ กัน รวมไปถึงการนำตัวแบบดังกล่าวไปใช้เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมอื่นๆ อีกด้วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวนุรักษ์ ธรรมชาติศึกษา บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ได้มองถึงองค์ประกอบต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา จึงอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวข้องหลายแนวคิดมาผสมผสานกัน เพื่อทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงให้เกิดความเข้าใจในลักษณะองค์รวมแบบบูรณาการ เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยมีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1.1 แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาคีรัฐ-สังคม

2.1.2 แนวคิดเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1.3 แนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน

2.1.4 แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2.1.1 แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาคีรัฐ-สังคม

รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ทำการวิเคราะห์จากโครงสร้างรัฐและสังคมว่า เป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร และทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสังคมถูกผลักดัน ด้วยปัจจัยใดบ้าง จนมีการแบ่งรูปแบบความสัมพันธ์ออกเป็น 3 รูปแบบคือรัฐล้อมสังคม สังคมล้อมรัฐและสังคมร่วมรัฐ (ชัยอนันต์ สมุทวานิช, 2533: 197-200) แต่ละรูปแบบจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด ดังนี้

1. **รัฐล้อมสังคม** สังคมในความสัมพันธ์รูปแบบนี้มีแนวคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่ไม่สลับซับซ้อนนัก การจัดตั้งจึงเป็นไปโดยขาดความเข้มแข็ง รัฐซึ่งมีอำนาจมากกว่า กลายเป็นแกนกลางของสังคม การล่มสลายของรัฐคือการล่มสลายของสังคมไปโดยปริยาย ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าความสัมพันธ์ของทั้งสองส่วนจะมีความแนบแน่นกันเสมอไป แต่ขึ้นอยู่กับความห่างไกลจากศูนย์กลางของอำนาจเป็นตัวกำหนดด้วย

2. **สังคมล้อมรัฐ** รัฐในรูปแบบนี้มีบทบาทเป็นรองสังคมซึ่งได้แก่กลุ่มยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่บทบาททางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ซึ่งมีการจัดตั้งองค์กรอย่างมีแบบแผนในการใช้

ทรัพยากรการสื่อสารระหว่างกันเองและระหว่างประชาชน จนสามารถคัดค้านและใช้กลไกของรัฐ เป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายของตนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

3. สังคมร่วมรัฐ ความสัมพันธ์แบบสังคมล้อมรัฐข้างต้นแม้จะมีความเป็น ประชาธิปไตย ประชาชนมีสิทธิในการเลือกตั้ง การแสดงความคิดเห็น แต่ก็ถูกกีดกันในเรื่อง ผลประโยชน์ โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจที่ผูกขาดอยู่กับคนไม่กี่กลุ่ม ประชาชนจึงเรียกร้องให้รัฐเข้ามาแทรกแซงสังคมเพื่อลดความขัดแย้งของกลุ่มต่างๆ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะเข้ามาผูกขาด หรือรับผิดชอบหน้าที่ต่างๆแต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะกระบวนการพัฒนาระหว่างรัฐกับสังคมได้ทำให้ การรวมกลุ่มของประชาชนมีความเข้มแข็งขึ้น กลุ่มต่างๆจึงร่วมกับรัฐในการรับผิดชอบต่อสังคม เพียงแต่รัฐยังคงมีหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมต่างๆ ที่กลุ่มเหล่านั้นทำไม่ได้หรือทำได้ไม่ดีเท่าที่รัฐทำ เช่น การป้องกันโรคระบาด การป้องกันประเทศ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในรูปแบบต่างๆได้มีการนำเอาตัวแบบตามทฤษฎีใน หลายทฤษฎีมาอธิบายความต่อเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ในการศึกษานี้รูปแบบที่มีความ สอดคล้องมากที่สุดได้แก่รูปแบบสังคมร่วมรัฐ จึงได้นำเอาตัวแบบพหุนิยม ตัวแบบเชิงสหการ และ ตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะมาอธิบายประกอบ (สรุปจาก อนุสรณ์ ล้มมณี, 2542:40-75) ดังนี้

ตัวแบบพหุนิยม ตัวแบบนี้มีแนวคิดมาจากการคัดค้านแนวคิดการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่รัฐ เพราะรัฐอาจประกอบด้วยคนหลายชาติซึ่งไม่จำเป็นต้องเชื่อฟังรัฐเสมอไป และภายในรัฐอำนาจ อธิปไตยก็กระจายอยู่กับประชาชนไม่ได้รวมศูนย์อยู่ที่รัฐอย่างเดียว การกระจายอำนาจออกไปแบบนี้ จะช่วยถ่วงดุลและลดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกลุ่มต่างๆ ในการควบคุมและผลักดัน นโยบายของประชาชนที่รวมกลุ่มกันต่อรัฐ การกระทำผ่านกระบวนการทางการเมือง เช่น สหภาพ แรงงาน สมาคมวิชาชีพ องค์กรประชาชน และชมรมด้านวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งปราศจากการ แทรกแซงของรัฐ การบริหารและสังคม เช่น พรรคการเมือง รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ระบบราชการ สื่อมวลชน เป็นต้น รัฐและรัฐบาลซึ่งคือสิ่งเดียวกันถือเป็นเพียงคนกลุ่มหนึ่งที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย ในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในประเด็นปัญหาทางการเมืองให้แก่สังคม นอกจากนี้บทบาท ของรัฐในแนวพหุนิยมยังจำแนกออกได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

1. รัฐที่เป็นเครื่องมือชี้ทิศทางลม คือการดำเนินนโยบายตามกลุ่มผลประโยชน์ที่มี อิทธิพลสูงมากกว่ากลุ่มอื่นที่มีอิทธิพลน้อยกว่า รัฐในข้อนี้จึงไม่เป็นกลาง
2. รัฐที่เป็นกลาง มีบทบาทในการรักษากฎระเบียบในการแข่งขันช่วงชิงผลประโยชน์ ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมเพื่อลดความขัดแย้งของกลุ่มต่างๆ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อสังคมโดย ส่วนรวม

3. รัฐนายหน้า รัฐและข้าราชการในข้อนี้มีลักษณะเหมือนกับกลุ่มผลประโยชน์ด้วยการกำหนดนโยบายไปตามที่ตนมีผลประโยชน์อยู่ และทำการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอื่นๆ ให้เห็นด้วยกับรัฐด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ชี้แจง ชักจูง ข่มขู่ เป็นต้น รวมถึงการผลักดันนโยบายบนความขัดแย้งของกลุ่มผลประโยชน์อื่นๆ ด้วยการเข้าข้างกลุ่มที่มีความต้องการเหมือนกับตน

ไม่ว่ารัฐจะมีบทบาทในรูปแบบใด บทบาทของกลุ่มตามตัวแบบพหุนิยมก็มีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายของรัฐต่อสังคมเสมอ

ตัวแบบเชิงสหการ ปฏิบัติการที่ตัวแบบสหการและตัวแบบพหุนิยมที่มีต่อรัฐนั้นมีความคล้ายคลึงกัน แต่การที่ตัวแบบเชิงสหการพัฒนามาจากตัวแบบพหุนิยมก็เพราะมีความแตกต่างกันในหลักสำคัญอยู่ คือตัวแบบพหุนิยมให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของบุคคล ขณะที่ตัวแบบสหการให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มหรือองค์กรผลประโยชน์เพื่อถ่วงดุลอำนาจรัฐและแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน โดยวิธีการต่อรองกับกลุ่มต่างๆ ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม ลดความอยากที่เกินขอบเขตของปัจเจกชนและมีการกำปรกั้นการกระจายรายได้ให้กับกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยรัฐ ทั้งนี้รัฐจะต้องไม่ครอบงำกลุ่มจากเบื้องบน หากแต่ให้ภายในกลุ่มวางแผนกันเองจากเบื้องล่างขึ้นมา รัฐจึงไม่สามารถชักนำกลุ่มต่างๆ ได้ แต่ก็มีอิสระในการดำเนินนโยบายและมีหน้าที่ในการประสานให้เกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่มซึ่งมีทั้งรูปแบบที่รัฐประสานกับภาคเศรษฐกิจโดยตรงเพื่อกำหนดนโยบายมหภาคด้านเศรษฐกิจโดยตรง หรือรูปแบบที่ภาคเศรษฐกิจหรือกลุ่มวิชาชีพอื่นๆ มาประสานผลประโยชน์และลดความขัดแย้งระหว่างกันในการกำหนดนโยบายซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์กับรัฐมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไปจนถึงรูปแบบความสัมพันธ์แบบไตรภาคีที่รัฐเป็นตัวกลางคอยประสานและไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่าง 2 กลุ่มให้มีข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน เช่น รัฐเป็นตัวกลางระหว่างฝ่ายนายจ้างและลูกจ้าง เป็นต้น ในตัวแบบเชิงสหการนี้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับตัวแทนสูงสุดภาคเศรษฐกิจเพื่อกำหนดนโยบายระดับมหภาคหรือกลยุทธ์ระดับชาติ ได้มาถึงความสัมพันธ์ระดับกลาง การกำหนดนโยบายรัฐแต่ละด้านกับกลุ่มผลประโยชน์และกลไกรัฐ จนระดับสุดท้ายคือระดับจุลภาค อันเป็นการร่วมมือหรือปรีกษาระหว่างหน่วยธุรกิจเอกชนกับองค์กรระดับล่างของรัฐในการกำหนดนโยบายที่กำหนดร่วมกันมาปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย

ตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะ ตัวแบบนี้ได้รับอิทธิพลจากระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมที่ต่อต้านอำนาจรัฐและเชิดชูสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน จากที่มาของแนวคิดเศรษฐศาสตร์ที่ใช้มองตัวแบบทางการเมืองซึ่งเน้นประโยชน์สูงสุดของปัจเจกหลักสำคัญของตัวแบบจึงอยู่ที่ว่าองค์ประกอบต่างๆทางการเมืองในสังคมต่างทำเพื่อประโยชน์ของฝ่ายตนซึ่งเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงได้มีการนำการแลกเปลี่ยนซื้อขายในระบบตลาดมาใช้ คือรัฐหรือรัฐบาลมีฐานะ

เป็นหน่วยผลิตนโยบายและบริการต่างๆ ส่วนนักการเมืองเป็นผู้ประกอบการทางการเมืองทำหน้าที่ตัดสินใจผลิตสินค้าสาธารณะต่างๆ สำหรับประชาชนในฐานะผู้บริโภค นโยบายและบริการจะใช้กระบวนการและสถาบันทางการเมืองในการเรียกร้องให้รัฐตอบสนองความต้องการของตน เช่น พรรคการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ สรุปคือปัจเจกบุคคลเป็นฝ่ายอุปสงค์ (demand) ส่วนรัฐบาลและภาครัฐเป็นฝ่ายอุปทาน (supply) ที่พยายามผลิตนโยบายให้ประชาชนเลือกเพื่อจะได้รับเลือกตั้ง มีอำนาจทางการเมือง ในส่วนข้าราชการก็จะได้รับงบประมาณและมีผลงาน อย่างไรก็ตามในการแสวงหาประโยชน์ของแต่ละฝ่ายต้องอยู่ภายใต้กติกาทางการเมือง ส่วนทิศทางการนโยบายภาครัฐที่นำออกมารปปฏิบัติจะเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มใดจะมีบทบาทมากกว่ากันเพราะบางครั้งปัจเจกก็มีได้มีการรวมกลุ่มกันเสมอไป กลุ่มที่มีบทบาทมากกว่าจึงมีสิทธิ์หรือกำลังในการเลือกซื้อนโยบายมากกว่า สอดคล้องกับการหาจุดดุลยภาพระหว่างอุปสงค์และอุปทานในการกำหนดนโยบายสาธารณะประกอบด้วยเงื่อนไข 3 ด้าน ได้แก่ การสร้างคะแนนนิยมในหมู่ประชาชนของนักการเมือง การแสวงหาความร่วมมือต่อกันระหว่างประชาชนและข้าราชการ แต่ในบางครั้งรัฐอาจตัดสินใจกำหนดนโยบายตามความต้องการของตนและข้าราชการหากมั่นใจต่อเสียงสนับสนุนและคะแนนนิยมของประชาชนมากพอในการกำหนดนโยบายโดยไม่กระทบต่อต้นทุนทางการเมืองที่มีอยู่

ตัวแบบพหุนิยม ตัวแบบเชิงสหการ และตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะมีขอบข่ายสำคัญต่อการกำหนดนโยบายของรัฐผ่านกระบวนการและสถาบันทางการเมือง มีขอบข่ายที่เกี่ยวข้องเหมือนกันคือ ปัจเจก กลุ่ม หรือองค์กรผลประโยชน์ แต่ที่ตัวแบบต่างๆ มีความแตกต่างกันอยู่ที่จุดเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างขอบข่ายที่เกี่ยวข้องกับรัฐ เพื่อถ่วงดุลอำนาจรัฐและลดความขัดแย้ง ประสานผลประโยชน์ระหว่างกัน กล่าวคือตัวแบบพหุนิยมเน้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกที่มีสิทธิเสรีภาพ ตัวแบบเชิงสหการให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มให้มีบทบาทกำหนดนโยบายจากระดับล่างไปสู่ระดับบน และตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ที่แต่ละฝ่ายจะได้รับมากกว่าสิ่งอื่นใด

ความสัมพันธ์แบบสังคมนิยมรัฐ องค์ประกอบของภาคสังคมที่มีบทบาทอย่างมากได้แก่กลุ่มทางสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผลประโยชน์ ดังนั้นเพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์รูปแบบสังคมนิยมรัฐที่มีกลุ่มผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างชัดเจน ผู้ศึกษาจึงได้นำแนวคิดทฤษฎีรัฐ-สังคม มาประกอบการอธิบาย เพราะแนวคิดนี้เสมือนเป็นการขยายความบทบาทของรัฐกับสังคมตามรูปแบบสังคมนิยมรัฐ ดังที่นักวิชาการในแนวทฤษฎีรัฐ-สังคม เช่น ฟิลิป ชมิตเตอร์ ลีโอ พาณิช (Leo Panitch) และเกอร์ฮาร์ด เลห์มบรุช (Gerhard Lehmbruch) (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2539: 19-23) เสนอว่าความสัมพันธ์แบบทฤษฎีรัฐ-สังคม มี 2 ประเภท ดังนี้

1. ภาครัฐ-สังคมนิยมเสรีหรือแบบที่มีภาคสังคมนิยมเป็นฝ่ายนำ (liberal (social) corporatism) มีลักษณะเด่นอยู่ที่ความเป็นอิสระ ความเป็นตัวของตัวเองค่อนข้างสูงของกลุ่มต่างๆ ภาคเอกชนมีบทบาทหลักในการจัดตั้งและดำเนินงานของกลุ่มที่เป็นตัวแทนของพวกเขาและมีบทบาทอยู่ในระบบใกล้เคียงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มกับรัฐ มักมีการกล่าวอ้างกันว่าภาครัฐ-สังคมนิยมเสรีเป็นปรากฏการณ์ของประเทศตะวันตกหลายประเทศ

2. ภาครัฐ-สังคมนิยมอำนาจนิยมหรือแบบที่รัฐเป็นฝ่ายนำ (authoritarian (social) corporatism) มีลักษณะสำคัญอยู่ที่กลุ่มต้องพึ่งพาหรือต้องขึ้นต่อรัฐ หน่วยงานของรัฐมักเป็นฝ่ายสนับสนุนและควบคุมกลุ่มสังคมนิยมซึ่งส่วนใหญ่ทำงานเป็นองค์กรเสริมของรัฐ ภาครัฐ-สังคมนิยมอำนาจนิยมจึงเป็นปรากฏการณ์ของประเทศโลกที่สาม

แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมนิยมและภาครัฐ-สังคมนิยม ผู้ศึกษามองว่าทั้ง 2 แนวคิดจะเป็นกรอบให้เราได้ทราบถึงบทบาทขององค์กรภาครัฐในระดับต่างๆ ตั้งแต่รัฐส่วนกลางซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายระดับมหภาค ไปจนถึงระดับจุลภาคที่มีหน้าที่ด้านการนำนโยบายไปปฏิบัติในรัฐหรือหน่วยราชการส่วนภูมิภาคและรัฐส่วนท้องถิ่น ว่าทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับประชาชนและกลุ่มผลประโยชน์รูปแบบใด อย่างไร แล้วจะส่งผลกระทบต่อชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปองอย่างไร ข้อเสนอแนะจากกรณีศึกษาเสนอแนวคิดทั้ง 2 ข้างต้นเพื่อนำไปต่อยอดให้เกิดองค์ความรู้จากกรณีศึกษาต่อไป คือ

1. ภายใต้ความสัมพันธ์แบบสังคมนิยมร่วมรัฐที่มีตัวแบบต่างๆ แยกย่อยออกไป เช่น ตัวแบบพหุนิยม ตัวแบบเชิงสหการ และตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะ เป็นต้น แต่ละตัวแบบล้วนมีข้อดีแตกต่างกันไป และในความเป็นจริงเราไม่สามารถใช้ตัวแบบใดตัวแบบหนึ่งเพื่อทำการอธิบายสังคมนิยมหรือประเทศนั้นๆ ได้ทั้งหมดด้วยว่าตัวแบบความสัมพันธ์ล้วนผสมผสานกันอยู่ในการเป็นกลไกขับเคลื่อนสังคมนิยมให้ดำเนินไปตามความสัมพันธ์แบบสังคมนิยมร่วมรัฐ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าตัวแบบใดจะมีความเด่นชัดมากกว่ากันเท่านั้น

2. แม้ว่าแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมนิยมจะเป็นแนวคิดของนักวิชาการไทย แต่ตัวแบบที่มาสอดรับและแนวคิดภาครัฐสังคมนิยมล้วนเป็นแนวคิดของนักวิชาการตะวันตก โดยใช้ฐานแนวคิดทฤษฎีจากตะวันตกอาจมีความหลวมหรือความไม่สอดคล้องบางประการกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา ซึ่งอาจทำให้สามารถค้นพบจนแตกย่อย ต่อยอดตัวแบบความสัมพันธ์เฉพาะที่เหมาะสมกับสังคมนิยมตะวันออกอย่างหมู่บ้านแม่กำปองได้

อย่างไรก็ตามกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านแม่กำปองจะไม่สัมฤทธิ์ผลเลยหากขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

2.1.2 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation)

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นแนวคิดของตะวันตกซึ่งได้มีการระบุชัดเจนในโครงสร้างนโยบายเป็นครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 และระบุชัดเจนในเชิงกฎหมายเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 56 ถึงสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงได้รับความคุ้มครองในด้านสวัสดิการและคุณภาพชีวิต

การที่แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนมีการบัญญัติในกฎหมายรัฐธรรมนูญสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของแนวคิดนี้ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง เป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนร่วมได้เสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆเกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งการติดตามและประเมินผล ทำให้เกิดความเข้าใจและการเรียนรู้ รับรู้ การปรับเปลี่ยน โครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

จากนิยามดังกล่าวแสดงถึงองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน (อรทัย กัทผล, 2546: 2-2 และ 2-3) คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง มีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องทั้งฝ่ายรัฐ องค์กรเอกชน และประชาชนทั่วไป โดยเน้นการสื่อสาร 2 ทาง ทั้งช่องทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไม่ใช่การทำครั้งเดียวจบและควรเกิดขึ้นตลอดโครงการ

2. เป้าหมายของการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นตามกฎหมายหรือทำให้ไม่มีความขัดแย้ง หากแต่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมุ่งให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและเป็นวิธีการเพื่อทำให้การตัดสินใจของรัฐดีขึ้นและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยธรรมชาติแล้วไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎหมายใดๆมากนัก โดยพื้นฐานแล้วเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ความสัมพันธ์จะราบรื่นหรือไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญบางประการ ได้แก่ ความเข้มแข็งของภาคประชาชน และทัศนคติที่เปิดกว้างของภาครัฐที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ฉะนั้นเงื่อนไขเชิงนโยบายจะมีความสำคัญมากกว่าเงื่อนไขเชิงกฎหมายที่จะทำให้การมีส่วนร่วมมีนัยยะสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายและแก้ปัญหาการพัฒนา (ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว และคณะ, 2547: 174)

ทั้งนี้การมีส่วนร่วมในการให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับ ความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆ ด้วย ดูเป็นเรื่องยากกว่าจะปฏิบัติตามความหมายนี้ได้ อย่างไร แต่ก็พอจะเห็นถึงข้อระบุมที่ทางฝ่ายราชการต้องปฏิบัติในบางประการ (Peter Oakley and David Masden, 2533: 22) เช่น

1. ทำให้มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง เพื่อที่จะให้ชาวชนบทได้ตัดสินใจในเรื่องราวท้องถิ่นของเขา
2. ชักนำให้มีการประสานงานของหน่วยงานราชการและเอกชนในระดับท้องถิ่นเพื่อเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นนั้น และ
3. ให้มีการจัดรูปแบบหรือองค์กรที่จะกำหนดแผนในระดับท้องถิ่นเพื่อประชาชนจะได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

จากนิยามโดยทั่วไป องค์ประกอบและข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้ เราได้เห็นอีกมิติหนึ่งของการมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง ในการคืนอำนาจ (Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง โดยเฉพาะการส่งเสริม สิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง ทำให้ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการ จัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม มีอำนาจต่อรอง ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร ของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและ โครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่ง ความสามารถของตน และได้รับประโยชน์จากการพัฒนา (สรุปจาก ปาริชาติ วัลย์เสถียร, 2546: 199)

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการที่ ประชาชนได้รับความแข็งแรงทางอำนาจการปกครองและทางเศรษฐกิจ มีสิทธิต่อรองและร่วมมือ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาที่ตนเองมี ส่วนได้ส่วนเสียโดยร่วมในทุกกระบวนการของการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การตัดสินใจ การดำเนิน โครงการ การร่วมรับผลประโยชน์และการประเมินผลโครงการ นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้ตั้ง ข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดเพื่อนำไปประกอบการศึกษา 2 ประการ คือ

1. แม้การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเน้นเรื่องบทบาทของประชาชนเป็นสำคัญ แต่ การมีส่วนร่วมนั้นก็ต้องประกอบไปด้วยบทบาทขององค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะรัฐส่วนกลางที่มีอำนาจทางการเมืองอย่างมากต้องกระจายอำนาจสู่รัฐส่วนท้องถิ่นให้มาก ขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับตนเองอย่างแท้จริง

2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนกับแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชนมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก เพราะการมีส่วนร่วมในเรื่องที่ตนมีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชน สิ่งสำคัญคือประชาชนต้องตระหนักถึงสิทธิของชุมชนและร่วมกันสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ชุมชนจึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งจะได้กล่าวถึงแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชนในรายละเอียดต่อไป

2.1.3 แนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน

นับตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เพื่อปูพื้นฐานไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม เน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ กระแสของทุนนิยมค่อยๆส่งผลกระทบต่อคนในประเทศ แม้กระทั่งชุมชนชนบทที่เคยพึ่งพาตนเองกลับอ่อนแอและต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น เช่น การปรับเปลี่ยนจากระบบเกษตรที่ปลูกพืชหลายชนิด เคยสามารถพึ่งตนเองได้ ไปสู่การเกษตรเชิงเดี่ยวซึ่งต้องพึ่งพาภายนอก เป็นต้น ผลกระทบจากเศรษฐกิจได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีกหลายด้าน โดยเฉพาะความมั่นคงทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง เราจึงได้เห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนมากมาย เช่น ขาดอำนาจต่อรองในการขายผลผลิต มีหนี้สินเกินกว่าจะชดใช้ การฝากความหวังไว้กับหน่วยงาน การดื่มเหล้า ยาเสพติด เป็นต้น เหล่านี้คือความอ่อนแอที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่หลายฝ่ายตระหนักและหาทางแก้ไขด้วยการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

กระนั้นสำหรับสังคมไทยก็ยังมีข้อจำกัดบางประการที่ยากต่อการให้นิยามหรือความหมายของคำว่า ความเข้มแข็งของชุมชน (นภาพกรณ์ หะวานนท์: 2549, 9-10) เพราะ

1. การศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนในสังคมไทยมักจะใช้หมู่บ้านเป็นสนามของการศึกษารายละเอียดในเรื่องนี้จึงมีเฉพาะในหมู่บ้าน ไม่ครอบคลุมความเข้มแข็งของชุมชนในรูปแบบอื่นนอกเหนือจากหมู่บ้าน

2. การตีความ ความเข้มแข็งของชุมชนโดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการศึกษาโดยคนภายนอกชุมชนที่มักจะตีความไปตามที่ตนศึกษา เช่น ความเข้มแข็งของชุมชนในแง่เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เป็นต้น และอาจเป็นอคติของผู้ศึกษาเห็นว่าดีงามและมีคุณค่า โดยที่คนในชุมชนอาจไม่เห็นพ้องกับการศึกษาหรือตีความ

3. การศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนมีการศึกษาหลายมิติที่ไม่มีการประสานกันเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงหรือขัดแย้งระหว่างกัน เช่น หมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจจะมีความเข้มแข็งทางการเมืองด้วยหรือไม่

4. คำอธิบายถึงกระบวนการปรับตัวหรือพลวัตความเข้มแข็งของชุมชนยังมีอยู่น้อย

การประมวลข้อจำกัดข้างต้นจึงมีการให้ความหมายความเข้มแข็งของชุมชนหลายด้าน เพื่อให้เกิดความครอบคลุมและเห็นมิติความเชื่อมโยงกันในการศึกษาชุมชน (เพ็ญศิริ จิระเชษฐกุล, 2529: 29-30) ดังนี้

ความเข้มแข็งของชุมชนด้านเศรษฐกิจ น่าจะ ได้แก่ การกินคืออยู่ดี การมีอำนาจต่อรองกับ นายทุน มีอิสระในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การไม่เป็นหนี้ การมีทุนสำรองสำหรับกิจการ สาธารณะและสวัสดิการของชุมชน การที่ชุมชนมีทรัพยากรเพียงพอต่อการบริโภค การมีโอกาสในการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสิ่งที่มีค่าหรือไม่มีค่าของชุมชน การปลอดจากการพึ่งพิงตลาดทุนและปัจจัยในการผลิตจากภายนอกเพื่อลดการพึ่งพาให้เหลือน้อยที่สุด ขายผลผลิตได้ในราคาที่เป็นธรรม มีความสามารถในการจัดระบบธุรกิจ ปลอดจากความเสี่ยงในการผลิตหรือมีความเสี่ยงน้อย

ความเข้มแข็งของชุมชนด้านการเมือง น่าจะ ได้แก่ การมีอำนาจในการผลักดันรัฐหรือกลุ่มผลประโยชน์ให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชนได้ การมีสิทธิเหนือชุมชน การไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจภายนอกอย่างเด็ดขาด ไม่ว่าจะป็นรัฐหรือกลุ่มอำนาจใด

ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม น่าจะ ได้แก่ การมีความสามัคคี มีความไว้วางใจระหว่างคนในชุมชน สามารถร่วมมือร่วมใจแก้ปัญหาของชุมชน มีจิตสำนึกต่อกัน มีศีลธรรม ความมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันกัน เสียสละเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ ในยามจำเป็น มีวิถีคิดที่จะพึ่งพาตนเอง มีกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีความสามารถปรับใช้ภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน มีความปลอดภัยในชีวิต สุขภาพและทรัพย์สิน

ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม น่าจะ ได้แก่ การมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี มีการจัดระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ประเด็นหนึ่งที่สังเกตได้จากการให้ความหมายความเข้มแข็งของชุมชนด้านต่างๆ โดย เพ็ญศิริ จิระเชษฐกุล คือการไม่ได้ชี้ชัดความหมายตายตัวด้วยการใช้คำว่า น่าจะ ได้แก่ เพราะรูปแบบความเข้มแข็งของชุมชนแต่ละแห่งย่อมแตกต่างกัน หลากหลายไปตามบริบทของชุมชนนั้นๆ แต่ในการศึกษาประเด็นใดก็ตามมักจะมีแบบในอุดมคติตั้งไว้เพื่อใช้ประโยชน์เปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงที่ได้พบ แม้ว่าแบบในอุดมคตินั้นจะมีใช้กระจกสะท้อนข้อเท็จจริงทั้งหมดของสิ่งที่เรากำลังศึกษาก็ตาม

แบบอุดมคติของความเข้มแข็งของชุมชนทั้งที่ได้้นำแนวคิดของตะวันตกประยุกต์ใช้กับสังคมไทย อาทิ การนำเสนอโมทัศน์เรื่องทุนทางสังคม ซึ่ง โรเบิร์ต พูทน์ม (นภทรณ์ หะวานนท์, 2549: 15) ได้เสนอไว้ว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญให้ชุมชนภาคเหนือของประเทศอิตาลี มีลักษณะเป็นประชาสังคม ซึ่งเป็นสังคมที่มีการตีความกันว่าเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง มีการนำเสนอภาพในอุดมคติของทุนทางสังคมบนรากฐานวัฒนธรรมไทย เป็นทุนทางสังคมที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่นด้วยองค์ประกอบหลายอย่าง รวมไปถึงนักวิชาการไทยหลายท่าน เช่น อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2550: 8-10) สุรวุฒิ ปัดไธสงค์ (2542: 2-3) อุทิศ จิตเงิน (2542: 6-7) เป็นต้น ต่างก็มีลักษณะความเป็นประชาสังคมผสมผสานในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนดังที่กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ปี พ.ศ. 2542 (ธีระพงษ์ แก้วหาญ, 2546: 60-61) กำหนดองค์ประกอบที่ใช้ในการพิจารณา 9 ประการ คือ

1. มีบุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
2. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยผลประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก
3. มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกันและมีความรักท้องถิ่น รักชุมชน
4. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ
5. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
6. มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเป็นแนวราบและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
7. มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
8. มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
9. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันไป

จากแบบความเข้มแข็งของชุมชนในอุดมคติซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาชุมชน เพื่อเป้าหมายสำคัญให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกทุกคนในการมุ่งพัฒนาให้คุณภาพชีวิตของตนดีขึ้น ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2546: 61-65) จึงขยายความต่อและเสนอแนะองค์ประกอบของชุมชนไปสู่แนวทางการปฏิบัติจริงซึ่งก็ได้แตกต่างจาก 9 ประเด็นข้างต้นที่กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2542 กำหนดไว้มากนัก แต่ก็มีกรกล่าวถึงองค์ประกอบเพิ่มเติมที่น่าสนใจไว้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. ทุน ทั้งทุนทางกายภาพ ได้แก่ ทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ ผู้นำในด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีความหลากหลาย ผู้คนที่มีความเป็นพลเมือง ทรัพยากรที่เป็นตัวเงิน วัสดุ อุปกรณ์ สิ่งแวดล้อม ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่เกาะเกี่ยวผู้คนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี

2. สิทธิและอำนาจต่อรองทางการเมืองกับภาครัฐหรือทุนด้วยการกำหนดยุทธศาสตร์ของชุมชน นำไปสู่การคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชนหลายด้าน เช่น การควบคุมกลไกตลาด กฎหมาย การจัดการทรัพยากรท้องถิ่น การกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เป็นต้น

3. เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก ชุมชนจึงเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและพร้อมถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชนอื่น เป็นเครือข่ายทางสังคมหรือการพัฒนาในระดับมหภาคมากขึ้น

ข้อจำกัดและความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนในหลายมิติที่นำเสนอร่วมกับแบบอุดมคติของความเข้มแข็งของชุมชน ผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตจากการทบทวนแนวคิดไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. การเชื่อมโยงความเข้มแข็งของชุมชนในแต่ละด้านเข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นอยู่กับว่าชุมชนนั้นๆ ใช้กิจกรรมใดเพื่อเป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

2. ความเข้มแข็งของชุมชนจะเน้นเรื่องการรวมกลุ่มเป็นสำคัญเพื่อสร้างการพึ่งตนเองและนำไปสู่การมีอำนาจต่อรองของชุมชนกับภายนอก โดยต้องอาศัยองค์ประกอบด้านการบริหารจัดการที่ดีพอให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อตนเองและชุมชน ทั้งในการสื่อสารกันภายในกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม การสร้างผู้นำ การใช้ทรัพยากรอย่างรู้ค่า รวมถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้ความสำเร็จจากการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจะทำให้คนในชุมชนเกิดความภูมิใจและผูกพันกับชุมชนของตนยิ่งขึ้น

ทั้งหมดนี้จะเป็นกรอบแนวคิดให้ผู้ศึกษาพิจารณาถึงความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ ในมุมมองของคนในชุมชนที่จะไปศึกษาอย่างถ่องแท้ภายใต้การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะชุมชนบ้านแม่กำปองในกระบวนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ว่ามีส่วนต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือไม่

2.1.4 แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

Ecotourism กำลังเป็นที่ได้รับความสนใจอย่างสูงในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยมีที่มาจากคำว่า Ecology หรือนิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว ซึ่งวงการท่องเที่ยวและแวดวงวิชาการได้พยายามบัญญัติศัพท์เป็นภาษาไทย จากช่วงเวลาที่ผ่านมาพบว่ามีบัญญัติไว้มากมายหลายคำ อาทิ

- นิเวศสัญจร
- การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ

- การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์

สำหรับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) นั้นใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในความหมายแทนคำภาษาอังกฤษ Ecotourism ดังนั้นการศึกษานี้จึงใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้เป็นไปในทางเดียวกันกับหน่วยงานที่จัดการท่องเที่ยวของประเทศ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้มากมาย อาทิ องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization-WTO) (อ้างใน ภาวเดช พัทม์วิเชียร, 2545: 91) ได้ระบุไว้ในเอกสารประชาสัมพันธ์ปีท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นานาชาติ 2002 ถึงลักษณะทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง

1. การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงธรรมชาติ
2. มีการให้ความรู้และสื่อความหมาย
3. เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มเล็ก
4. ลดผลกระทบที่เกิดจากธรรมชาติ
5. ก่อประโยชน์แก่ท้องถิ่น
6. กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์

แนวคิดของตะวันตกการให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเน้นการมองธรรมชาติเป็นหลัก เมื่อนำมาปรับใช้กับประเทศไทยซึ่งยังไม่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ชัดเจนมากนัก ดังเช่นการท่องเที่ยวป่าเมซอนหรือการเดินป่า ปีนเขาที่เนปาล แต่เป็นแบบกึ่งๆ (สรุปจาก ภาวเดช พัทม์วิเชียร, 2545: 91) ประกอบกับมีการโต้แย้งในเรื่องการรวมกลุ่มของนักท่องเที่ยวว่าการอนุรักษ์ไม่ใช่สิ่งตรงข้ามกับการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ (Mass Tourism) เพราะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่ นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กๆสามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกันหรือมากกว่า นักท่องเที่ยวขนาดใหญ่หากปราศจากการจัดการที่ดี การจัดการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ในทิศทางและภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ อาจจัดเป็น Mass Tourism (สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542: 2-43) ทำให้เกิดการประยุคนำเอาแนวคิดของตะวันตกมาประยุกต์กลายเป็นนิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สำหรับประเทศไทย ตามที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่าเป็นการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

จากพื้นฐานของนิยามดังกล่าวนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวเป็นกลุ่มผู้เดินทางเพื่อแสวงหาสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมต่างๆที่ทำให้ประสบการณ์ที่หลากหลายมากขึ้น
2. มีประสบการณ์จากการได้เที่ยวในแหล่งธรรมชาติและ/หรือประสบการณ์ที่ได้สัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิต
3. โอกาสที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะทางธรรมชาติ วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างในแต่ละพื้นที่
4. ให้มีการอนุรักษ์สภาพทางธรรมชาติและสมบัติทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ไปชม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539: 10-13)

เมื่อพิจารณาความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขอบเขตของการท่องเที่ยวจึงครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก (Key Elements) 4 ด้านที่ประกอบด้วยพื้นที่ท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมและกระบวนการ ตลอดจนการมีส่วนร่วม (สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542: 10-13) สรุปได้ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เพื่อให้การท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืน ป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไม่จำเป็นต้องมีการจัดการที่ง่าย ราคาถูก มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดี มีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว และให้ประโยชน์ที่เหมาะสมตามความต้องการของนักท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจตอบสนองนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ทุกระดับและมีรายได้สูงเช่นกัน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ การท่องเที่ยวศึกษาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ความรู้ประสบการณ์กับนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ในรูปแบบการท่องเที่ยวที่ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นด้านการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นผลตอบแทนที่จะกลับมาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากการที่ชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แล้ว อีกบทบาทหนึ่งที่มีความสำคัญเช่นกันคือชุมชนท้องถิ่นต้องเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี ดังที่ มิศรา สามารด (2543: 28) กล่าวถึงบทบาทในด้านนี้ของชุมชนว่าต้องเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐ ในฐานะผู้รับทราบนโยบายใน

เบื้องต้นและมีส่วนผลักดันระยะยาวในฐานะผู้ใช้ ดำเนินงานตามแผนงานและแผนปฏิบัติการต่างๆ รวมถึงการที่ชุมชนจะต้องเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาคเอกชน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของฐานรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จัดขึ้นโดยเอกชน เช่น ร่วมพัฒนาที่พักแรม ร้านค้า และการนำเสนอศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมที่คืบหน้าจะต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มบุคคลมากกว่าปัจเจกบุคคล และชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยแนวทางที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ 4 แนวทาง (สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542: 3-74 ถึง 3-75) คือ

1. แนวทางขั้นเตรียมการ
  - 1.1 การจัดตั้งองค์กรความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
  - 1.2 การเตรียมข้อมูลที่ต้องเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว
  - 1.3 การกำหนดขั้นตอนการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมการท่องเที่ยว
2. แนวทางขั้นดำเนินการ
  - 2.1 การร่วมวางแผนปฏิบัติการและประเมินผลกับองค์กรอื่น
  - 2.2 ควบคุมและส่งเสริมพฤติกรรมนักท่องเที่ยวให้ถูกต้อง
  - 2.3 การร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมทั้งระดับส่วนตัวและชุมชน
3. แนวทางปฏิบัติแต่ละบุคคล
  - 3.1 การพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะด้านเกี่ยวกับท้องถิ่นตน
  - 3.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง
  - 3.3 การร่วมมือและมีบทบาทร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง
  - 3.4 การพัฒนาความรู้และทักษะด้านการให้บริการ
4. แนวทางขั้นติดตามประเมินผล
  - 4.1 มีมาตรฐานและตัวชี้วัดการประเมินระดับบุคคล ชุมชนและสภาพแวดล้อม
  - 4.2 ประเมินผลกระทบต่อพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จากกล่าวได้ว่าแม้ในภาษาไทยจะมีการบัญญัติศัพท์คำว่า Ecotourism หลายคำเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น แต่สิ่งสำคัญยิ่งกว่าการบัญญัติศัพท์ก็คือความเข้าใจหัวใจของการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ในเรื่องการรักษาธรรมชาติ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนมีรายได้และไม่ต้องทำลายทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม

ประเพณีที่ดั้งเดิมของตน โดยอาศัยองค์ประกอบด้านพื้นที่ การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ และการมีส่วนร่วม ทั้งนี้เมื่อชุมชนจัดให้มีการท่องเที่ยวที่เท่าเทียมกันได้เปิดตัวเองสู่ภายนอก ยอมรับบทบาทของภายนอกที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการดำเนินไปของชุมชน โดยที่ชุมชนยังคงเป็นหลักสำคัญ ร่วมกับการหนุนเสริมของภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามข้อสงสัยประการหนึ่งจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องคือแท้จริงแล้วการท่องเที่ยวในลักษณะนี้จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว ซึ่งกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปองก็คงจะให้ความกระจ่างกับผู้ศึกษาได้ รวมถึงทำให้รู้ว่าภายใต้ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชนมีความสมบูรณ์พร้อม หรือมีจุดอ่อน ปัญหา อุปสรรคใดที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงก่อนนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นต่อไป

จากการทบทวนแนวคิดเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แนวคิดนี้ได้ฉายชัดถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแนวคิด 3 แนวคิดที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปก่อนหน้านี้ นั่นคือการใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่หมู่บ้านแม่กำปอง เพื่อศึกษาว่ารัฐกับชุมชนท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กันในรูปแบบของสังคมร่วมรัฐ รูปแบบดังกล่าวส่งผลกระทบต่อรัฐและชุมชน ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนและภาครัฐ-สังคมก็ได้ทำให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีส่วนร่วมได้ส่วนเสียโดยตรง เช่น ส่วนได้จากรายได้ในการท่องเที่ยว และส่วนเสียในเรื่องการสูญเสียความเป็นส่วนตัวของคนในชุมชน เป็นต้น เพื่อให้การท่องเที่ยวกลายเป็นกิจกรรมที่สร้างการพัฒนาอย่างแท้จริงคือสอดคล้องกับวิถีชีวิต และตรงกับความต้องการของคนในท้องถิ่น แสดงถึงการตระหนักในสิทธิของชุมชนที่จะร่วมกันสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งในด้านความเป็นอยู่ การแก้ปัญหาของชุมชน จากทรัพยากรภายในและภายนอกที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์กับชุมชนได้ ฉะนั้นแนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มองเห็นเป็นรูปธรรมในหมู่บ้านแม่กำปองจึงเป็นแกนเชื่อมกับอีก 3 แนวคิดที่นำมาใช้ในการศึกษา คือ แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนและแนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อที่จะมองเห็นแง่มุมต่างๆ อย่างครอบคลุมมากที่สุดในการศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หมู่บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

2.2 วรรณกรรม เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรม เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป ประกอบด้วย

2.2.1 การศึกษาทั่วไปที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน และการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2.2.2 การศึกษาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาครัฐ-สังคม

2.2.3 การศึกษาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน

2.2.1 การศึกษาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การศึกษาในส่วนนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มตามแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาและมีความสัมพันธ์กัน

กลุ่มแรก การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การศึกษาของปรัชญา เวสารัชช. รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาชนบท, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตุลาคม 2528. การศึกษาของ ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540, โครงการวิจัยติดตามผลและประเมินผลการใช้รัฐธรรมนูญ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสถาบันพระปกเกล้า พฤศจิกายน 2547. การศึกษาของ สร ปิ่นอักษรสกุล. (2548). การดำเนินโครงการที่มีผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า. และการศึกษาของ อรทัย ก๊กผล. (2546). **Best Practices** ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.

จุดเน้นสำคัญของการศึกษาวิจัยในกลุ่มแรกคือการพูดถึงบทบาทของภาครัฐที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าแม้จะมีรัฐธรรมนูญที่บัญญัติถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญดังเช่นรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 แต่สิ่งที่สำคัญกว่าตัวบทกฎหมายก็คือนโยบายในการปฏิบัติที่ภาครัฐ โดยเฉพาะข้าราชการ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความเข้าใจในหลักการของการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ด้วยการส่งเสริม อำนาจความสะดวกแต่มีใช้การให้สินจ้างรางวัลเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างอิสระและเต็มใจในทุกกระบวนการ โดยเฉพาะการตัดสินใจในเรื่องที่ตนมีส่วนเกี่ยวข้อง มิใช่เพียงแค่มิมีส่วนร่วมในการรับฟังแนวทางและให้ข้อมูลกับภาครัฐเพื่อให้รัฐ

ตัดสินใจดังที่เคยเป็นมา ซึ่งเป็นเพียงการสื่อสารทางเดียวจากรัฐสู่ประชาชนและเป็นรูปแบบการตัดสินใจจากบนลงล่าง การพัฒนาจึงไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากผลการศึกษาข้างต้นเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาต่อไป ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนอย่างเต็มที่โดยมีรัฐคอยหนุนเสริม

2. รูปแบบการสื่อสารในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องเป็นแบบ 2 ทางควบคู่กันไปคือจากล่างขึ้นบนหรือจากประชาชนสู่รัฐ และจากบนลงล่างหรือจากรัฐสู่ประชาชน

กลุ่มที่สอง การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่ การศึกษาของ สุชิน ศิลธรรม และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านเกาะปากจั่น ตำบลปากจั่น อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2545. การศึกษาของ กนิษฐา อู่ธาวาร และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน บริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงที่ สล.8 (หนองแม่นา) จังหวัดเพชรบูรณ์, โครงการวิจัยระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการ Ecotourism สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีนาคม 2546. และการศึกษาของ ปารีชาติ ประเสริฐเทียนชัย และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาน้อย-เขาประดู่ ตำบลบ้านยาง อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มกราคม 2545.

ในกลุ่มที่สองนี้เราได้เห็นจุดเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่าต้องเริ่มต้นจากพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ประกอบเข้ากับกระบวนการของการจัดกิจกรรมที่ต้องเริ่มต้นจากการจัดประชาคมชาวบ้าน ให้เกิดความเข้าใจ เห็นประโยชน์และความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมถึงมีการทำงานร่วมกันในลักษณะของภาคีการพัฒนาทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน ที่ต้องทลายกำแพงแห่งความหวาดระแวง แปรลกแยกกระห่างกันลงแล้วหันมาร่วมกันทำงานตามหน้าที่ของแต่ละภาคี รับผิดชอบ เพื่อที่จะสามารถแบ่งปันผลประโยชน์และลดความขัดแย้งระหว่างกันโดยไม่ก่อผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น ดังเช่นข้อเสนอแนะจากงานวิจัยของ กนิษฐา อู่ธาวาร และคณะ ที่ยกตัวอย่างการแบ่งหน้าที่ให้แต่ละภาคีความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติดูแลความเรียบร้อยของอุทยาน และได้รับผลประโยชน์จากรายได้การเก็บค่าเข้าชม อบต.ดูแลในเรื่องสาธารณูปโภคและการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงที่จะมีรายได้จากการเก็บค่าบริการที่จอดรถ ห้องสุขา ร้านค้า เป็นต้น รวมทั้งในส่วนขององค์กรชุมชน พัฒนาการ

ตำบล ร่วมกันสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งก็ได้ใช้ประโยชน์จากป่าและมีรายได้จากการท่องเที่ยว เช่น การเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การทำของที่ระลึกจำหน่าย เป็นต้น ทั้งนี้ในงานของกนิษฐาได้กล่าวถึงการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้อย่างน่าสนใจในประเด็นของผู้นำโดยธรรมชาติที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชนคนรักป่าที่เข้มแข็ง

ฉะนั้นจากผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงทำให้ได้ทราบถึงกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน ดังนี้

1. สร้างความเข้าใจให้เกิดการคิดร่วมกัน
2. ร่วมกันทำงานในลักษณะภาคีที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนโดยทลายความหวาดระแวงระหว่างกันลงทั้งนี้ความสำคัญของภาครัฐมิได้หมดไปเพียงแต่ต้องมีภาคส่วนต่างๆเข้ามาร่วม โดยเฉพาะในการตัดสินใจเพราะการดำเนินกิจกรรมใดๆส่วนกระทบต่อประชาชนและภาคส่วนต่างๆในสังคมโดยตรง
3. แบ่งปันผลประโยชน์ให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อลดความขัดแย้ง

แต่จากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้เราพบจุดบกพร่องของการศึกษาในกลุ่มนี้ว่าไม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมประเมินผลซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่มีความสำคัญไม่แพ้ขั้นตอนอื่นๆในการมีส่วนร่วมของประชาชนเลย

2.2.2 การศึกษาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาครัฐ-สังคม

การศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับรัฐกับสังคมนั้นมักจะเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนและชุมชน ซึ่งภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์ที่เรียกว่าสังคมน่วมรัฐนั้น ปราการด่านแรกของความสัมพันธ์ก็คือการยอมรับในบทบาทของกันและกันเพื่อลดความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจระหว่างกันลง

ดังที่ ธรรมรัฐ จารุสวัสดิ์ (2546) ศึกษาเรื่องความร่วมมือในการจัดการป่าไม้โดยรัฐและชุมชน ในหมู่บ้านแม่ทะลาย อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่ของรัฐมองว่าประชาชนไม่สามารถจัดการป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะมีการศึกษาน้อย ขณะที่ประชาชนเห็นว่าเจ้าหน้าที่รัฐขาดความต่อเนื่องในการดูแลป่าและไม่รับฟังความคิดเห็นของประชาชน ปัญหาจึงเกิดขึ้นทั้งที่จริงๆแล้วทั้งสองฝ่ายสามารถช่วยกันดูแลป่าได้ ด้วยการให้รัฐเป็นส่วนเสริมในด้านกฎหมาย ความรู้ทางวิชาการ เป็นต้น แล้วให้ชุมชนมีบทบาทมากขึ้นในการตัดสินใจกิจกรรมต่างๆที่เข้าร่วมกัน ฉะนั้นเมื่อรัฐยึดถือแนวทางการให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรมของรัฐร่วมกับชุมชน รัฐต้องศึกษาบริบทของชุมชนทุกด้าน แล้วทำการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นเป้าหมายหลัก มีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนพร้อมทั้งส่งเสริมเป้าหมายรองควบคู่กันไป เพื่อให้เป้าหมาย

รอนั้นๆเสริมต่อเป้าหมายหลักให้ประสบความสำเร็จอีกทางหนึ่ง (ถันฐิตา กาญจนพันธุ์, 2540) ก็จะทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาในรูปแบบความสัมพันธ์สังคมร่วมรัฐอย่างเต็มที่

แตกต่างจากการศึกษาของ เอกสิทธิ์ ตูพานิช (2543) ศึกษาเรื่องความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน ศึกษาบทบาทของคณะกรรมการพัฒนาสถานีตำรวจตำบลแม่ปิง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาถึงการที่ประชาชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการพัฒนาสถานีตำรวจตามนโยบายของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่แม้จะมีความสัมพันธ์ในรูปแบบสังคมร่วมรัฐ แต่รัฐกลับเป็นหลักแล้ว สังคมเป็นตัวเสริมด้วยการหางบประมาณเป็นค่าซ่อมแซมจักรยานยนต์สายตรวจ มอบของขวัญแก่ตำรวจป้อมยาม เป็นต้น ผลที่ประชาชนได้รับจึงเป็นผลโดยอ้อมที่หวังว่าจะสร้างขวัญกำลังใจให้ตำรวจในการปฏิบัติงาน เอาใจใส่ทุกข์ สุขของประชาชนมากขึ้น หากพิจารณาการศึกษาของเอกสิทธิ์ ในฐานะที่ประชาชนสนับสนุนการทำงานของตำรวจในรูปคณะกรรมการพัฒนาสถานีตำรวจเป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่ง ตามแนวคิดภาครัฐ-สังคมก็จะจัดอยู่ในรูปแบบภาครัฐ-สังคมที่รัฐเป็นฝ่ายนำ

อย่างไรก็ตามจากภาพรวมของการศึกษาโดย เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2539) ศึกษาเรื่องมองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มผลประโยชน์ในส่วนของภาคธุรกิจที่เป็นภาคได้ชัดเจนขึ้นว่าในประเทศไทย ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับธุรกิจในขณะนี้ เป็นภาครัฐ-สังคมแบบเสรีเพราะกลุ่มธุรกิจได้ก่อรูปขึ้นเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองนอกกระบบราชการ ที่มีสมาคมในระดับแนวหน้า ทั้งสมาคมอุตสาหกรรม สมาคมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและหอการค้าจังหวัดจำนวนหนึ่งที่มีส่วนในการพัฒนาทางเศรษฐกิจตามแนวทางใหม่ๆ องค์กรสถาบันเหล่านี้ทำงานร่วมกันทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ กล่าวคือสมาคมธุรกิจพยายามริเริ่มหรือมีส่วนกำหนดแนวนโยบายของรัฐและมาตรการทางกฎหมายต่างๆ เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวม เพื่อสร้างการเติบโตให้กับเศรษฐกิจภาคใดภาคหนึ่งโดยเฉพาะ ส่วนภารกิจร่วมทางเศรษฐกิจหมายถึงความพยายามที่สมาคมธุรกิจต่างๆ กระทำเพื่อปรับปรุงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและธุรกิจให้เป็นประโยชน์ต่อการค้าและอุตสาหกรรมที่สมาคมนั้นเป็นตัวแทน กิจกรรมเหล่านี้ อาจหมายถึงการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น การวิจัยและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การณรงค์เพื่อการประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการขายและอื่นๆ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีค่าใช้จ่ายสูง และมีความยากลำบากในการบริหารมากกว่าที่ผู้ประกอบการแต่ละรายจะสามารถดำเนินการได้โดยลำพัง และรัฐบาลก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะจัดกิจกรรมเหล่านี้ให้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าสมาคมธุรกิจในประเทศไทยได้เริ่มเข้ามาทำหน้าที่อันจำเป็นในการระดมทรัพยากรและความรู้จากกิจกรรมที่เป็นสมาชิก ซึ่งการศึกษาของเอนก คือตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่เป็นกลุ่มผลประโยชน์ ทำให้ได้เห็นวิธีการจัดการ กระบวนการที่ชัดเจน

ของกลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจที่มีอยู่ในทุกชุมชน สังคม ซึ่งเป็นความพยายามสร้างความสมดุลในความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

อย่างไรก็ตามจากการศึกษางานวิจัยทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาคีรัฐ-สังคม ทำให้ได้ข้อสังเกตเพื่อนำไปใช้วิเคราะห์กรณีศึกษา ดังนี้

1. การสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐกับสังคม ทั้ง 2 ฝ่ายต้องทลายความหวาดระแวงและสร้างความไว้วางใจระหว่างกันขึ้น
2. ในการสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐกับสังคมหน้าที่ของรัฐคือการหนุนเสริม ส่วนสังคมมีหน้าที่หลักในการปฏิบัติทุกขั้นตอน
3. รูปแบบภาคีรัฐสังคมมีการผสมผสานระหว่างภาคีรัฐ-สังคมแบบเสรีหรือแบบที่มีภาคสังคมเป็นฝ่ายนำ(liberal (social) corporatism)ซึ่งพบในประเทศตะวันตกเป็นส่วนใหญ่กับภาคีรัฐ-สังคมแบบอำนาจนิยมหรือแบบที่รัฐเป็นฝ่ายนำ(authoritarian (social) corporatism)ที่มักพบในประเทศโลกที่สาม

2.2.3 การศึกษาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนในสังคมไทยส่วนใหญ่จะเป็นงานเขียนตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเพราะขอบข่ายของคำว่าชุมชนในสังคมไทยยังไม่ชัดเจนนัก ความเข้มแข็งของชุมชนมักใช้หมู่บ้านเป็นสนามในการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นชุมชนตามอุดมคติ (ideal-type) ของสังคมประเพณี (traditional society) กับสังคมสมัยใหม่ (modern society) โดยสังคมของหมู่บ้านจะมีภาพลักษณ์ของสังคมที่คนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเป็นเครือญาติซึ่งต่างจากสังคมเมือง อันเป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน คนสัมพันธ์กันแบบทางการ (นภาพกรณ์ หะวานนท์, 2549: 6) แต่ในความเป็นจริง ปัจจุบันความสัมพันธ์ของคนชนบทกลับมีพัฒนาการและมิได้จำกัดอยู่เฉพาะคนในชุมชนที่เป็นเครือญาติกันเท่านั้น แต่มีความสัมพันธ์กับคนอื่นนอกชุมชนในรูปแบบต่างๆอีกด้วย

ดังเช่นที่ นภาพกรณ์ หะวานนท์ สุรวุฒิ ปัดไธสงค์ และ พิสมัย รัตนโรจน์สกุล (2549) ทำการศึกษาเรื่องชุมชนกับรัฐ: กรณีศึกษาความร่วมมือระหว่างชุมชนกับรัฐ ทำการศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายในพื้นที่บ้านดงผึ้ง ตำบลปากเรือ อำเภอห้วยราช จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชุมชนมีความเข้มแข็งและรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นโรงสีข้าวของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เกษตรกรสามารถรวมตัวกันขายข้าวให้กับพ่อค้าเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองและหลังจากการสีข้าวขายจนมีรายได้แล้วก็จะมีการปันผลให้กับสมาชิก แบ่งเป็นทุนหมุนเวียนของกลุ่มและช่วยเหลือชุมชน โดยคณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าความสำเร็จของชาวบ้านดงผึ้งเกิดจาก 3 ประเด็น คือ 1) ผู้นำที่มีความซื่อสัตย์เสียสละ และศึกษาหาความรู้จากภายนอกชุมชนมาปรับใช้กับงานภายใน

ชุมชน เช่น ด้านการช่าง การบัญชี เป็นต้น 2) ความร่วมมือของชุมชนที่รวมกลุ่มกันเพื่อประโยชน์ของตนเองและชุมชนก่อเกิดเป็นอำนาจต่อรองของชุมชน 3) ความร่วมมือจากภาครัฐ NGO และภาคเอกชน จนทำให้บ้านดงผึ้งมีการปรับตัวอยู่รอดในยุคปัจจุบันเพราะความเข้มแข็งของชุมชน

แม้บ้านดงผึ้งจะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีกิจกรรมการผลิตในชุมชนที่แตกต่างจากชาวบ้านแม่กำปองซึ่งอยู่ในภาคเหนือ แต่ก็มีผลคล้ายคลึงกันในหลายประการทั้งในเรื่องการตั้งถิ่นฐานที่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจทำให้บทบาทการปกครองตนเองมีความสำคัญ การมีผู้นำที่สามารถนำชุมชนให้อยู่รอดในกระแสการเปลี่ยนแปลงยุคปัจจุบัน ประเด็นของการรวมกลุ่มในด้านต่างๆ และท้ายที่สุดคือการหนุนเสริมจากภายนอกที่ชุมชนยังคงเป็นหลักสำคัญ

ฉะนั้น ปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นภายใต้ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ชุมชนมีการติดต่อสื่อสารและมีความสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น แต่ชุมชนก็ยังคงต้องเป็นหลักสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ดังเช่นผลการศึกษาของ รัตนพันธ์ ศรีคล้าย (2546) เรื่องปัจจัยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน: ศึกษากรณีกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา พบว่าการที่กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย สามารถแก้ปัญหาความยากจนของคนในชุมชนด้วยวิธีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อสร้างแหล่งเงินทุนของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีปัจจัยที่ส่งเสริมคือ 1) การจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นไปตามความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน 2) มีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน 3) มีผู้นำที่เข้มแข็ง กล้าคิด กล้าทำ ซื่อสัตย์และมีความคิดสร้างสรรค์ ทำงานเพื่อกลุ่มอย่างจริงจัง มีรายได้จากการทำงานเท่ากับผู้ที่ทำงานเพื่อกลุ่มทั่วไป ไม่มีสิทธิพิเศษ การทำงานมีลักษณะโปร่งใส ไม่มีการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว 4) สมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มมีคุณภาพ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล รับผิดชอบความคิดเห็นผู้อื่น 5) มีวิธีการทำงานที่เป็นแบบแผนของตนเองและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน 6) มีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งจะพัฒนาเป็นจิตสำนึกร่วมเพื่อพัฒนาส่วนรวมต่อไป

ความเข้มแข็งของชุมชนกับการรวมกลุ่มนั้นสอดคล้องกับที่นักวิชาการบางส่วนเสนอว่าการรวมกลุ่มกันของแต่ละชุมชนหรือขบวนการทางสังคมในรูปแบบต่างๆ จำเป็นต้องประสานและถักทอเครือข่ายที่ซับซ้อนกันมากขึ้นในทุกระดับ ทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ จนก่อรูปขึ้นเป็นประชาสังคม (civil society) เพื่อพัฒนาอุดมการณ์ อำนาจในการควบคุมและจัดการทรัพยากรส่วนรวม เพื่อฟื้นฟูสิทธิชุมชน และทวนกระแสปิดล้อมครอบงำรัฐและระบบตลาดเพื่อสร้างพื้นฐานแท้จริงของสังคมประชาธิปไตย ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2539) เสนอไว้ในการศึกษาเรื่องท่าเกวียน บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนชาวนาเก่าแก่ใน อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีปัญหาหมอกมาย

อันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นเพราะที่นาถูกขายไปเป็นพื้นที่สร้างโรงงานอุตสาหกรรม แต่การปรับตัวโดยอาศัยฐานของความสัมพันธ์ของผู้คนและความตระหนักในสิทธิชุมชนก็ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันในชุมชนและต่อยอดไปสู่เครือข่ายทางสังคม กระทั่งชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

ปัญหาของชุมชนท่าเกวียน จากการศึกษาของยศ สันตสมบัติ ข้างต้น มีความสอดคล้องกันอย่างยิ่งกับสิ่งที่หลายชุมชนในประเทศรวมทั้งบ้านแม่กำปองกำลังประสบและปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้การรุกรานจากเศรษฐกิจทุนนิยม รวมทั้งการศึกษานี้ยังสอดคล้องกันอย่างมากกับบ้านแม่กำปองในเรื่องที่ดินที่ถูกขายให้กับนายทุน ส่งผลให้วิถีชีวิตเดิมเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมถูกทำลาย และชุมชนท่าเกวียนได้ใช้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติเป็นฐานของการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา จึงน่าสนใจว่าบ้านแม่กำปองที่กำลังประสบปัญหาจะใช้วิธีนี้แก้ไขได้หรือไม่

นอกจากนี้การปรับตัวของชุมชนท่าเกวียน โดยฐานความสัมพันธ์ของผู้คนและความตระหนักในสิทธิชุมชนก็ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันในชุมชนและต่อยอดไปสู่เครือข่ายทางสังคมซึ่งมีความสอดคล้องกับการทำงานเป็นเครือข่ายระดับจังหวัดที่ บานจิตร สายรอกำ และ ถนัด ไบยา (2547) กล่าวสรุปไว้ในประสบการณ์ทำงานร่วมกับชุมชนและการศึกษาเรื่องฮักเมืองน่าน กว่าทศวรรษบนเส้นทางแห่งการเรียนรู้ว่าความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนที่สามารถรวมกลุ่มกันเป็นรูปธรรมชัดเจนในการทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ประสบผลสำเร็จลักษณะเครือข่ายระดับจังหวัด มีองค์ประกอบสำคัญดังนี้คือ

- ทูตทางสังคม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ที่จะทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองด้วยภูมิปัญญาที่มีอยู่และมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน

- ต้นทุนทางสิ่งแวดล้อม หมายถึงทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คน

- ผู้นำชุมชนและองค์กรชุมชนที่มีคุณธรรม วิสัยทัศน์และความตั้งใจจริงในการพัฒนา
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง

สู่อีกรุ่นหนึ่ง

- ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน

- การจัดเวทีเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง

- กฎระเบียบ จารีตและประเพณีเพื่อดูแลควบคุมชุมชน

ทั้งนี้ การทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนจะต้องอาศัยความร่วมมือและผลักดันจากหลายภาคส่วนทั้งสถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษาในชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรธุรกิจเอกชนและองค์กรชุมชนเพื่อนำความเข้มแข็งมาสู่ชุมชน

จากผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน แสดงให้เห็นว่าความเข้มแข็งของชุมชนพิจารณาได้จากการสร้างระบบเครือข่ายการเรียนรู้และพัฒนาภายในชุมชนโดยมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ใฝ่ใจเรียนรู้ เสียสละและซื่อสัตย์ทำงานเพื่อชุมชนอย่างโปร่งใสไม่มีการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ประกอบกับการก่อตัวของกลุ่มที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานในชุมชน ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ได้มีบทบาทในการแก้ปัญหาและบริหารจัดการชุมชนด้วยการใช้ทรัพยากรที่มี เช่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชุมชน ร่วมกับกฎเกณฑ์ข้อบังคับของชุมชนเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาการละเมิดหรือรुकล้ำจากปัจจัยภายนอกซึ่งยากต่อการควบคุมจนอาจเข้ามาสร้างปัญหาที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอ และหากกลไกและวิธีการจัดการชุมชนนี้ นอกจากจะประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายแล้ว จะก่อให้เกิดผลในด้านอื่นตามมาอีกด้วย อาทิ การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปอง ที่ช่วยให้คนมีรายได้อย่างยั่งยืนไปพร้อมๆ กับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของชุมชน

จากแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาครัฐ-สังคม การมีส่วนร่วมของประชาชน ความเข้มแข็งของชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งทำให้ได้รู้จักความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ รูปแบบ วิธีการ ที่สามารถนำไปเชื่อมโยงกับการศึกษาทั่วไป ที่เกี่ยวข้องกับแต่ละแนวคิด ทำให้เห็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการศึกษาในแต่ละพื้นที่ต่างๆ ที่บางกรณีศึกษาอาจประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบผลสำเร็จตามกรอบของแนวคิดที่ตั้งไว้ เพราะมีสาเหตุและปัจจัยต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องแตกต่างกันไป แต่สิ่งสำคัญที่การศึกษาเหล่านี้นำเสนอเพื่อต่อ ยอดไปสู่แนวทางปฏิบัติเพื่อความสำเร็จในพื้นที่อื่นๆ ก็คือข้อเสนอแนะที่ผู้ศึกษาแต่ละคน แต่ละ คณะ ได้นำเสนอไว้ในการศึกษาของตน ดังนั้น เมื่อบูรณาการทั้งแนวคิดและการศึกษาทั่วไปที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ 4 แนวคิดข้างต้น ย่อมสามารถใช้เป็นแนวทางการศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านแม่กำปองได้เป็นอย่างดี

2.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

รัฐ เอกชน และชุมชนมีความสัมพันธ์กันอยู่แล้วคือรัฐมีความสัมพันธ์กับเอกชนและชุมชนตามความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาครัฐ-สังคม ส่วนเอกชนและชุมชนก็มีความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เมื่อทั้ง 3 ฝ่ายแม้จะมีเป้าหมายต่างกัน มาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเดียวกันคือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปองซึ่งต้องอาศัยฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเข้มแข็งของชุมชนจึงเกิดเป็นการศึกษาความ

ร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ภูมิศึกษาบ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัด เชียงใหม่

โดยอาศัย 4 แนวคิดสำคัญ คือ แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนและภาคี รัฐ-สังคม เพื่อศึกษารูปแบบของความสัมพันธ์และการเข้ามามีส่วนร่วมกันของรัฐกับชุมชนและกลุ่ม ทางสังคมต่างๆ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนถึงกระบวนการตัดสินใจของประชาชนที่ จะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยรัฐในการดำเนินการและแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับและการประเมินผล จากการจัดกิจกรรมของชุมชน แนวคิดเรื่องเรื่องการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยอาศัยฐานคิด ของผู้คนที่มีความวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นมาแก้ปัญหาของ ชุมชน โดยอาศัยปัจจัยภายในชุมชนที่มีมาประยุกต์ร่วมกับปัจจัยแวดล้อมภายนอก และจาก 3 แนวคิดแรกที่ได้กล่าวไปนั้นได้นำไปสู่แนวคิดเพื่อก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมที่มีความเป็นรูปธรรมที่จะ ศึกษานั้นคือแนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ว่ามีหลักการ รูปแบบองค์ประกอบ อย่างไร ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างรับผิดชอบกับชุมชน

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาคือต้องการศึกษาความร่วมมือของทั้ง 3 ฝ่ายแล้วนำมาวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็งเพื่อนำเสนอและพัฒนาตัวแบบความร่วมมือ ระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งจะเป็น ประโยชน์ต่อชุมชนอื่นๆที่มีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน ลักษณะคล้ายๆกัน รวมถึงนำตัวแบบดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่าง องค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งแสดงภาพกรอบแนวคิดที่ใช้ใน การศึกษาได้ ดังนี้

ภาพ 2.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3

ระเบียบวิธีศึกษา

การศึกษาเรื่องความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาบ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างกันของทั้ง 3 ฝ่ายจนเกิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามแม้จะได้ข้อมูลในเชิงลึกแต่จุดอ่อนของการศึกษาเชิงคุณภาพก็คือมักมีผู้สงสัยในความแม่นยำและน่าเชื่อถือของข้อมูล เพราะแคลงใจในความลำเอียงของผู้ศึกษาที่อาจจะเกิดขึ้นได้เมื่อคลุกคลีกับปรากฏการณ์และผู้ให้ข้อมูล ดังนั้นเพื่อให้การศึกษาความน่าเชื่อถือและป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้น ผู้ศึกษาจึงให้ความสำคัญกับระเบียบวิธีศึกษาตามวิธีการของการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นอย่างยิ่ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 3.1 วิธีดำเนินการศึกษา
- 3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา
- 3.3 วิธีการสุ่มตัวอย่าง
- 3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
- 3.5 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การดำเนินการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 แนวคือ

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลแนวความคิดจากเอกสารขั้นต้นซึ่งเป็นข้อมูลโดยตรง เช่น สถิติต่างๆ แล้วนำมาใช้ตีความตามความเข้าใจของตน ประกอบกับการศึกษาชั้นรองที่ได้มาจากแหล่งอื่นๆ เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์ เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ที่มีผู้รวบรวมไว้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแล้วนำมาวิเคราะห์เสนอหรืออ้างอิงอีกชั้นหนึ่ง

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ต้องการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ (Interview Method) และสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและสภาพแวดล้อม

สาเหตุที่ใช้ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพราะหมู่บ้านแม่กำปองเป็นชุมชนชนบทที่ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นแบบเครือญาติ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมโดยไม่แสดงตัวตนจึงไม่อาจทำได้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมคือการเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับคนที่ถูกศึกษา มีการทำกิจกรรมร่วมกันและพยายามทำให้คนในชุมชนยอมรับว่าผู้สังเกตมีสถานะภาพบทบาท เช่นเดียวกับคน โดยระหว่างเก็บข้อมูลในพื้นที่ได้เข้าพักในบ้านพักโฮมสเตย์และสร้างความเป็นกันเองกับชาวบ้านด้วยการใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสาร ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีบทบาทเป็นผู้เข้าร่วมในฐานะนักสังเกต (Participant-as-Observer) อย่างแท้จริง เพราะไม่ต้องปิดบังบทบาทแต่อาศัยการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนเป็นแหล่งให้ข้อมูล

3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษารุ่นนี้เลือกพื้นที่บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เพราะหมู่บ้านมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกิดขึ้นซึ่งมีรูปแบบกิจกรรมที่น่าสนใจและถือเป็นนโยบายหนึ่งเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยกิจกรรมเกิดจากการริเริ่มของคนในชุมชนแล้วในภายหลังมีหน่วยงานของภาครัฐเข้ามาร่วมด้วยกระทั่งเกิดเป็นความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3.3 วิธีการสุ่มตัวอย่าง

เมื่อพิจารณาจากหัวข้อในการศึกษาที่กล่าวถึงองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชน ประกอบกับบริบทแวดล้อมของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่แล้วทำให้ผู้ศึกษาใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบต่างๆ ตามกลุ่มเป้าหมายที่แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มผู้นำชุมชน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้สามารถให้เหตุผลและการวิจารณ์ที่เหมาะสมกับเรื่องที่จะศึกษา โดยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน 4 คน ได้แก่

- นายสมศักดิ์   ทองเรือนแก้ว   ผู้ใหญ่บ้าน
- นายพรมมินทร์   พวงมาลา   ประธานกลุ่มท่องเที่ยว

- พระองอาจ   ปัญญาทโร   พระภิกษุวัดแม่กำปอง
- นางวันเพ็ญ   พรอินตา   ประธานกลุ่มแม่บ้าน

2. กลุ่มชาวบ้านใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) โดยผู้ศึกษาแบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

ชาวบ้านที่ไม่ได้เปิดบ้านเป็นโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวพักปาง/ป้อกละ 2 คน จาก 6 ปาง/ป้อก รวมทั้งสิ้น 12 คน ได้แก่

- นางศรีจุม   ไทยสมุทร   ปางนอก
- นางจันทร์เพ็ญ   ไทยตัน   ปางนอก
- นางจำ   ศรีดวง   ปางกลาง
- นางสุธรรม   ราชเจริญ   ปางกลาง
- นางเกสร   เสทชะยะ   ปางขอนแก่น
- นางจันทร์สม   กิ่งแก้ว   ปางขอนแก่น
- นายคำอ้าย   จิโน   ปางโตน
- นายจันทร์   กิ่งแก้ว   ปางโตน
- นายสุทิน   สุนันตา   ปางใน 1
- นายสุพล   กิ่งแก้ว   ปางใน 2
- นายเสน่ห์   วงศ์ตุ้ย   ปางใน 2
- นายคำ   นิลดาทิพย์   ปางใน 2

ชาวบ้านเปิดบ้านพักโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวพักซึ่งเป็นตัวแทนชาวบ้านแต่ละหลังจำนวน 11 คน จากบ้านพักโฮมสเตย์ในหมู่บ้านทั้งหมด 17 หลังดังนี้

- นางเดือนแรม   นงค้ำยา
- นายทอง   ต๊ะอุต
- นางสีลา   สิงห์แก้ว
- นางดาริน   ธรรมวงศ์
- นางพูนสุข   สุนันตา
- นางสุภัคร   ไชยพล
- นางนงค้ำวัย   ริญญา
- นางอื่น   ทิพมหาวัน
- นางอารีย์   วงศ์ตุ้ย
- นางรจนา   นงค้ำยา

- นางฟองจันทร์ นิพาพันธ์

ทั้งนี้สาเหตุที่ไม่สัมภาษณ์เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ให้ครบทั้ง 17 หลังเนื่องจากโฮมสเตย์บางหลังเป็นความสัมพันธ์แบบครอบครัวคือลูกแยกไปสร้างบ้านในที่ดินของพ่อแม่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เข้าร่วมโครงการบ้านพักโฮมสเตย์พร้อมกันแต่ในความเป็นจริงปรากฏว่าบ้านที่มีคนอยู่จริงคือบ้านของพ่อแม่ ส่วนบ้านของลูกจะปิดไว้ในช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยวมาพักเพราะเจ้าของบ้านไปทำงานในพื้นที่อื่นและจะกลับมาพักบ้านของตนเองเฉพาะเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาพัก

3. กลุ่มของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อสามารถให้เหตุผลและการวิจารณ์ที่เหมาะสมกับเรื่องที่จะศึกษาซึ่งกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากหน่วยงานต่างๆ ไว้ 6 คน ได้แก่

- นางสาวจรรุณี สุขแก้ว	เจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ลาย-แม่ออน
- นางกิตติกานต์ มีเอียด	พัฒนากรประสานตำบลห้วยแก้ว สำนักงานพัฒนาชุมชน กิ่งอำเภอแม่ออน
- นายประยุทธ เป็งมูล	นักวิชาการสหกรณ์ 5 สำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่
- นายสนธนา อันประเสริฐ	ผู้ช่วยผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือเขต 1
- นางเบญจวรรณ วงษ์คำ	เจ้าหน้าที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค
- นายอาคม สมณะ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว

4. กลุ่มของภาคเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่ มัคคุเทศก์ ซึ่งเป็นตัวแทนของบริษัททัวร์ 5 คน นักท่องเที่ยวชาวไทย 10 คน และนักท่องเที่ยวต่างชาติ 10 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ที่จะเป็นใครก็ได้ในกลุ่มนี้ และสามารถให้ข้อมูลได้

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non structure interview) ซึ่งเป็นวิธีที่มักจะใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยอาศัยแบบย่อทั้ง 4 แบบ ตามแต่สถานการณ์ระหว่างสัมภาษณ์แต่ละตัวบุคคลที่ให้สัมภาษณ์คือ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) ที่ผู้ศึกษาวาง

คำถามไว้คร่าวๆ แล้ว เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระในการตอบคำถาม แต่เมื่อเห็นว่าผู้ถูกสัมภาษณ์พูดนอกเรื่องหรือนอกเหนือจากจุดที่สนใจก็พยายามโยนเข้าหาประเด็นที่ต้องการสัมภาษณ์ตามการสัมภาษณ์แบบมีจุดความสนใจเฉพาะ (Focus Interview) และเนื่องจากความสัมพันธ์ที่แนบแน่นเป็นชนบททำให้บางครั้งเมื่อผู้ศึกษาถามถึงประเด็นที่อาจกระทบกับคนในหมู่บ้านหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนก็อาจไม่ได้คำตอบ ผู้ศึกษาจึงใช้การถามแบบตะล่อมกล่อมเกล่า (Probe) เพื่อให้ได้คำตอบในบางประเด็น ท้ายที่สุดคือการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant interview) ทำการสัมภาษณ์ผู้ตอบเป็นการเฉพาะเจาะจง ให้ได้ข้อมูลที่ดีลึกซึ้ง ตรงตามความต้องการของผู้ศึกษา ซึ่งในการศึกษานี้ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการบันทึกการสัมภาษณ์จะใช้ทั้งเครื่องบันทึกเสียงกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อเก็บรายละเอียดภายหลังกับกลุ่มชาวบ้านซึ่งมีความคุ้นเคยในการให้สัมภาษณ์บ่อยครั้งกับผู้ศึกษาเรื่องของหมู่บ้านคนอื่นๆ ก่อนหน้านี้นี้มาแล้ว และวิธีการบันทึกหลังจากสัมภาษณ์สิ้นสุดกับกลุ่มนักท่องเที่ยว เพราะเป็นประเด็นคำถามสั้นๆ และใช้การสัมภาษณ์ในลักษณะของการพูดคุยขณะที่นักท่องเที่ยวเดินชมหมู่บ้าน ผู้ศึกษาจึงไม่สะดวกจะจดบันทึกในขณะที่นั้น แต่สามารถจดจำคำสัมภาษณ์ได้แล้วนำมาเขียนทันทีที่เสร็จสิ้นการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน

การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ที่ผู้ศึกษาวางคำถามไว้คร่าวๆ จึงแยกประเด็นคำถามออกเป็น 2 ส่วนคือ

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ที่ให้สัมภาษณ์
2. ส่วนของคำถามซึ่งจัดตามแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาเพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้อย่างครบถ้วน ซึ่งจะมีขอบข่ายของประเด็นคำถาม ดังนี้
  - เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ต้องการศึกษาว่าคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จัดขึ้นทุกชั้นตอนหรือไม่ คือการได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผล การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
  - เรื่องความเข้มแข็งของชุมชน ว่าชุมชนมีหลักคิด วิธีชีวิตอย่างไรในการดำรงอยู่ และปรับตัวอย่างไรต่อปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน รวมไปถึงกระบวนการรวมกลุ่มของคนในชุมชนด้วย
  - เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวกับเป้าหมาย วิธีการ การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนและหน่วยงานของหน่วยงานภาครัฐ เอกชนที่เข้าร่วมด้วยว่ามีความเข้าใจในความหมาย หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากน้อยเพียงใด

- เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาครัฐ – สังคม ที่ใช้พื้นที่ของชุมชนเป็นตัวอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมว่าเป็นไปในรูปแบบใด ตามตัวแบบใด รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะภาคเอกชนว่าเป็นไปในลักษณะใดและจะส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนอย่างไร

ทั้งนี้ภายใต้แนวคิดที่เป็นกรอบในการศึกษาชุดของคำถามได้ถูกสร้างขึ้นตามแต่บทบาทหน้าที่ของแต่ละส่วน แต่ละกลุ่มองค์กร จำนวน 11 ชุด ได้แก่

- ผู้ใหญ่บ้าน
- ประธานกลุ่มท่องเที่ยวของหมู่บ้าน
- ประธานกลุ่มแม่บ้าน
- พระสงฆ์
- กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการ โฮมสเตย์
- สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- สกว. ภาค
- กลุ่มขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐอื่น
- มัคคุเทศก์
- นักท่องเที่ยว

3.5 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความแม่นยำ และน่าเชื่อถือ ผู้ศึกษาจึงใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ว่าเมื่อเวลา สถานที่และบุคคลเปลี่ยนแปลงไปข้อมูลที่ได้จะแตกต่างกันหรือไม่ รวมถึงใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ด้วยนั่นคือการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารควบคู่กับการสัมภาษณ์และสังเกตกลุ่มตัวอย่าง

ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเป็นข้อความบรรยาย (descriptive) ที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์แล้วจดบันทึกไว้ ซึ่งหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษามี 2 ขั้นตอนคือ

1. การวิเคราะห์ตั้งแตอยู่ในพื้นที่ ด้วยการตั้งสมมติฐานชั่วคราวแล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ขณะอยู่ในพื้นที่ด้วยตัวเองพร้อมๆ กับรวบรวมข้อมูลไปด้วย สำหรับผู้ศึกษาการจดบันทึกเมื่อทำการสัมภาษณ์ และสังเกตเสร็จสิ้นขณะลงพื้นที่จึงเป็นสิ่งสำคัญ

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูลแบบใช้และไม่ใช้แนวคิด ทฤษฎีประกอบกัน คือบางข้อมูลจะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากแนวคิดที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษาซึ่งได้แก่ แนวคิด การมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาคีรัฐ-สังคม แต่ข้อมูลในบางด้านผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ถึงความสม่ำเสมอ (regularities) ของการเกิดข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์แล้วเกิดเป็นหน่วยวิเคราะห์ข้อมูลไปโดยปริยาย ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะได้นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ 4

กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง

ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้แบ่งเนื้อหาสาระเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ด้วยกัน

ส่วนที่ 1 จะเป็นข้อมูลทั่วไปของบ้านแม่กำปอง ซึ่งจะกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพต่างๆ ของพื้นที่ได้แก่ ลักษณะที่ตั้ง-อาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ จำนวนประชากร ประวัติการตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่กำปอง ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งลักษณะทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาในพื้นที่ดังกล่าว

ส่วนที่ 2 จะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านแม่กำปอง ได้แก่ ประสิทธิภาพเป็นมาของกิจกรรม วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดกิจกรรม ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน กฎเกณฑ์ ระเบียบ และการจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยว การดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา เพื่อเป็นข้อมูลในการอธิบายประสิทธิภาพและลักษณะการดำเนินกิจกรรม

4.1 ข้อมูลทั่วไปบ้านแม่กำปอง

4.1.1 ที่ตั้ง-อาณาเขต

บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกิ่งอำเภอแม่ออน ระยะห่างจากหมู่บ้านถึงกิ่งอำเภอแม่ออน ประมาณ 13 กิโลเมตร แต่เดิมเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านแม่กำปองเป็นทางลูกรัง มีความยากลำบากอย่างมากในการเดินทางเข้าสู่หมู่บ้าน เมื่อปี 2539 ที่ผ่านมามีการตัดถนนลาดยางผ่านจากหมู่บ้านไปยังอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนซึ่งอยู่ในเขต อ. เมืองปาน จ. ลำปาง การเดินทางสัญจรมีความสะดวกสบายมากขึ้น สามารถเดินทางเข้าถึงหมู่บ้านได้โดยรถยนต์และรถจักรยานยนต์อย่างสะดวก บนเส้นทางสองทางหลักคือสายเชียงใหม่-สันกำแพง และสายเชียงใหม่-ดอยสะเก็ด

เป็นผลดีต่อชาวบ้านและนักท่องเที่ยว แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้หมู่บ้านที่เคยมีชีวิตอย่างเรียบง่ายเปลี่ยนแปลงไป เช่น จากเดิมที่เคยเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคเองภายในหมู่บ้านก็เปลี่ยนไปซื้ออาหารจากรถขายอาหารที่เข้ามาในหมู่บ้านทั้งช่วงเช้าและเย็น รายได้ที่ได้รับจึงหมดไปกับค่าอาหารค่อนข้างสูง นอกจากนี้ความสะดวกสบายในการเดินทางประกอบกับทัศนียภาพที่สวยงาม ก็ได้ทำให้ธุรกิจการซื้อขายที่ดินในหมู่บ้านมีมูลค่าสูงขึ้น โดยเฉพาะถ้ามีทำเลดี เช่น ดิกลำธาร ไกลน้ำตก ดิถอนน เป็นต้น ชาวบ้านขายที่ดินให้กับบุคคลภายนอกมาสร้างบ้านพักตากอากาศ และบ้านพักรับนักท่องเที่ยวของเอกชน

แม้การเดินทางไปยังหมู่บ้านจะมีความสะดวกสบาย กลับปรากฏว่าพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นพื้นที่อับสัญญาณโทรศัพท์มือถือทำให้การติดต่อสื่อสารในด้านนี้ทำได้ยากมาก โดยเฉพาะกับการติดต่อจองที่พักของนักท่องเที่ยวต้องใช้โทรศัพท์ระบบดาวเทียมคู่ขนานที่มีอยู่หมายเลขเดียวในหมู่บ้าน ที่บ้านของประธานกลุ่มท่องเที่ยวของหมู่บ้านเป็นหลัก

4.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ/ภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศบ้านแม่กำปองพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูง และมีพื้นที่ส่วนมากเป็นภูเขาประมาณ 90% โดยมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,300 เมตร มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์โดยส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้นและดิบแล้งตามความสูงของพื้นที่ซ้อนทับกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ทำให้มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด รวมทั้งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธาร ซึ่งประชากรจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเชิงเขาที่มีลำธารไหลผ่าน และจากการที่มีการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติโดยหน่วยงานของรัฐและชุมชน ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติยังคงมีความสมบูรณ์และมีความสวยงาม เป็นภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การจัดการท่องเที่ยว

ลักษณะภูมิอากาศที่เป็นพื้นที่ในหุบเขาสภาพภูมิอากาศมีเพียง 2 ฤดู คือฤดูฝนกับฤดูหนาว พันธุ์พืชที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรคือสวนเมี่ยงและกาแฟ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน อากาศโดยรวมมีสภาพอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี ในช่วงฤดูหนาวอุณหภูมิลดต่ำลงเหลือเพียง 10 องศาเซลเซียส มีหมอกสวยงาม สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปจึงเหมาะสมกับลักษณะการท่องเที่ยว

4.1.3 ประชากร

การตั้งบ้านเรือนของบ้านแม่กำปองจะแบ่งออกเป็นป้อกบ้านหรือปาง ซึ่งหมายถึงกลุ่มบ้านที่อยู่ละแวกเดียวกัน 6 ปางรวม 128 หลังคาเรือน คือ ปางนอก ปางกลาง ปางขอนแก่น ปางโดน ปางใน 1 ปางใน 2

โดยมีจำนวนประชากรทั้งหมด 418 คน เป็นชาย 216 คน เป็นหญิง 202 คน ซึ่งลักษณะบ้านเรือนจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างบ้านของคนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อนซึ่งจะมีลักษณะเป็นบ้านแบบโบราณ สร้างด้วยไม้ กับคนที่มาตั้งบ้านเรือนภายหลังที่บ้านเรือนจะมีลักษณะทันสมัย

4.1.4 ประวัติการตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่กำปอง

การที่บ้านแม่กำปอง เป็นหมู่บ้านที่อยู่สุดของเส้นทางและไม่มีทางเข้าออกที่สะดวก ประชากรจึงตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านห้วยแก้วและหมู่บ้านธารทองมากกว่า ทำให้บ้านแม่กำปอง เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่มีประชากรไม่มากอาศัยอยู่ ประกอบกับการเป็นญาติพี่น้องที่อพยพตามกันมาจาก อ.ดอยสะเก็ด ในช่วงระยะเวลาไม่กี่ชั่วคน ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเป็นแบบเครือญาติมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น และมีความเรียบง่ายไม่ต่างจากคนพื้นราบส่งผลกระทบต่อการจัดโครงสร้างต่างๆ ในชุมชน ที่จะใช้ระบบเครือญาติและการช่วยเหลือกันเป็นลักษณะเด่นของชุมชน ประกอบกับโครงสร้างประชากรที่มีจำนวนไม่มากนักทำให้ง่ายต่อการควบคุมให้อยู่ในแบบแผนวัฒนธรรมของชุมชน

ในด้านความเชื่อชาวบ้านแม่กำปองนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งในหมู่บ้านมีศูนย์รวมจิตใจเพียงแห่งเดียวคือวัดแม่กำปอง ทำให้วัดและพระมีความสำคัญในการดำเนินกิจการงานต่างๆ ของชุมชน ทั้งในพิธีกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และงานด้านการพัฒนาชุมชน งานต่างๆ จึงได้รับความช่วยเหลือด้วยดีเสมอมา

การดูแลกิจการงานต่างๆ ของชุมชนเริ่มแรกเดิมที่จะให้ความสำคัญกับผู้นำชุมชนเป็นหลักทั้งในการจัดการชุมชน การจัดผลประโยชน์ต่างๆ หรือการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งชาวบ้านเห็นว่ามีคุณธรรมและเป็นที่ยอมรับแล้วเมื่อเวลาผ่านไปการที่ชุมชนต้องติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมพลังงาน โครงการหลวงดินตก เป็นต้น กระบวนการจัดการชุมชนมีรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น ดังสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในการดำเนินงานของสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำบ้านแม่กำปอง ที่มีกฎ ระเบียบชัดเจน ขณะเดียวกันการที่ชุมชนต้องทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกบทบาทของผู้นำทางศาสนาที่ลดลงไป และทำให้บทบาทของผู้นำที่เป็นทางการมีมากขึ้นตามลำดับ ด้วยการแต่งตั้งให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนเป็นคณะกรรมการในกลุ่มหรือคณะต่างๆ ที่ถูกจัดตั้งขึ้นตามรูปแบบสมัยใหม่ เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการที่ดีและสามารถต่อรองกับภาคส่วนอื่นเพื่อประโยชน์ของชุมชน

4.1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านแม่กำปอง 100% มีอาชีพอยู่ในภาคการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพสวนเมี่ยงและสวนกาแฟเป็นรายได้หลัก เพราะมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสม ลักษณะการลงทุนนั้น สวนเมี่ยงจะไม่ต้องลงทุนเป็นตัวเงิน แต่จะลงทุนเป็นแรงงานทั้งหมด ส่วนสวนกาแฟนั้นต้องมีการลงทุนเป็นต้นกล้า และปุ๋ยกับแรงงานด้วย ซึ่งมีหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนคือหน่วยงานโครงการหลวง ส่วนอาชีพเสริมมีทั้งที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้าน เช่น การเปิดบ้านพักโฮมสเตย์ การทำหมอนใบชา การนวดแผนไทย การจำหน่ายต้นไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น ในส่วนของอาชีพเสริมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น การรับจ้างในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน การจักสาน เป็นต้น ทำให้รายได้ของประชาชนในหมู่บ้านเฉลี่ย 27,188 บาท/คน/ปี โดยมี 124 ครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่า 20,000 บาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 93.94 (อบต. ห้วยแก้ว, 2548)

ปัญหาทางเศรษฐกิจในปัจจุบันเท่าที่สังเกตเห็นได้มี 2 ประเด็นใหญ่ๆ คือ

1. ราคาผลผลิตเมื่อเทียบกับราคาค่าต้นทุนแรงงานที่ลงทุนไปนับว่ายังไม่คุ้มทุนเพราะการกำหนดราคาขึ้นกับพ่อค้าคนกลางและจำนวนผู้บริโภคเมี่ยงก็เริ่มลดลง ประกอบกับความเจริญไฟฟ้า ถนนดีขึ้น ความต้องการบริโภคอาหารจากภายนอกแทนการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์เองลดลง การใช้จ่ายสินค้าฟุ่มเฟือยและการจ่ายค่าเล่าเรียนให้กับบุตรหลานที่ต้องเดินทางไปเรียนนอกชุมชนกลายเป็นค่าใช้จ่ายของครอบครัวที่เพิ่มมากขึ้น รายได้ไม่พอกับรายจ่าย มีการกู้ยืมมากขึ้นไปจนถึงการขายที่ดินให้กับคนต่างถิ่น อย่างไรก็ตามในส่วนของ การกู้ยืมยังมีส่วนที่ดีที่ชาวบ้านมีการรวมกันภายในชุมชน เช่น สหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำ กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาชีพอื่นๆ เป็นฐานทางการเงินให้กู้ยืมภายในชุมชน โดยมีดอกเบี้ยไม่สูงนักเมื่อเทียบกับการไปกู้ยืมจากภายนอก

2. การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ไม่มีความทั่วถึงกันทั้งที่เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ทรัพยากรของชุมชน แม้ว่าจะมีการนำรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่วนหนึ่งเข้าสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำ แต่เงินปันผลในแต่ละปีก็ไม่มากนักเมื่อเทียบกับรายได้ของชาวบ้านที่เปิดบ้านพักโฮมสเตย์ซึ่งมีบ้านเรือนอยู่ในปางใน 1 และปางใน 2 ได้รับ การที่ปางอื่นๆ ในหมู่บ้านไม่สามารถเปิดบ้านพักโฮมสเตย์ได้เนื่องจากข้อจำกัดในด้านระยะทางที่ไกลจากศูนย์กลางของชุมชน เช่น วัด และเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ปัญหาของการกระจายรายได้จึงได้สร้างความไม่พอใจให้กับคนอีกกลุ่มหนึ่งในชุมชนที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยตรง แต่จะเข้าร่วมเฉพาะกิจกรรมการพัฒนาในด้านอื่นๆ ของชุมชนเท่านั้น

4.1.6 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

1. ด้านการดำรงชีวิตหมู่บ้านไม่มีโรงเรียน สถานีนอนามัย ดังนั้นเมื่อชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆ จะได้รับการดูแลจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามแม้จะไม่มีโรงเรียน สถานีนอนามัยแต่หมู่บ้านก็มีสาธารณูปโภคต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต อาทิ ไฟจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคและฟ้าพลังน้ำที่ผลิตเองในหมู่บ้าน ปะปาภูเขา ห้องน้ำ ห้องส้วมทุกหลังคาเรือน เป็นต้น

2 ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ศาสนา ความเชื่อและการเคารพนับถือ: ชาวบ้านทุกคนนับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด โดยเชื่อว่าการทำบุญประกอบพิธีกรรมต่างๆ การทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น ให้สังคมในช่วงที่ตนมีชีวิตอยู่จะส่งผลให้ตนเองได้รับความสุขความสบาย ประกอบกับลักษณะชุมชนเป็นสังคมชนบท ชาวบ้านเป็นชาวพื้นเมืองไม่มีชาวเขาเจ็ปน จึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างชาวเหนือ (พรมมินทร์ พวงมาลา และคณะ, 2543: 4) ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมจากประเพณีที่ดีงามไว้สืบต่อไปให้กับลูกหลาน ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญและเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่

3. การอ้อขวัญ (เรียกขวัญ) นิยมทำเวลาที่ผู้เจ็บไข้ได้ป่วยและหายป่วยหายไข้ก็จะทำการอ้อขวัญเพื่อเป็นการเรียกขวัญกลับมา แต่ปัจจุบันเริ่มมีการบายศรีสู่ขวัญแบบวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำขึ้นเพื่อเป็นกิจกรรมหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยว ใช้สำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมชุมชนบ้านแม่กำปอง โดยเพิ่มความหมายในพิธีให้นักท่องเที่ยวฟังเกี่ยวกับฝ่ายที่นำมามัดข้อมือ และอธิบายให้นักท่องเที่ยวทราบว่าการทำงานบายศรีสู่ขวัญมีความสำคัญอย่างไร

การเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรไม่มากและมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ในการทำภารกิจของชุมชนได้ดำเนินไปอย่างดี แม้ว่าในปัจจุบันคนรุ่นใหม่โดยเฉพาะเยาวชนต้องออกไปศึกษาเล่าเรียนนอกหมู่บ้านตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงการศึกษาในระดับสูงขึ้น ซึ่งมีแนวโน้มไปสู่การอพยพไปทำงานในเมืองจนเป็นที่กังวลว่าความผูกพันและสืบต่อวัฒนธรรมและประเพณีศาสนาความเชื่อและการเคารพต่อกันอาจจะเริ่มหายไปตามวัฏจักรของเวลา แต่ในชั้นอนุบาลและประถมศึกษาที่เยาวชนต้องไปเรียนในหมู่บ้านใกล้ๆ สามารถเดินทางกลับไปกลับระหว่างบ้านกับโรงเรียนได้ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนได้มีส่วนทำให้เยาวชนได้เรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณีศาสนา ความเชื่อและการเคารพนับถือ อีกทั้งช่วยยึดอุดมคติให้สิ่งเหล่านี้สูญหายไปเร็วเกินไป ด้วยการเรียนรู้และมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น การฟ้อนและเล่นดนตรีพื้นเมืองโดยกลุ่มเยาวชน การจัดเตรียมอาหารและพานักท่องเที่ยวในบ้านพักโฮมสเตย์ของครอบครัวไปใส่บาตร เป็นต้น

4.1.7 ลักษณะการเมืองและการปกครองท้องถิ่น

1. การปกครองในชุมชน: การปกครองของบ้านแม่กำปองมีผู้ใหญ่บ้านคือ พ่อหลวง สมศักดิ์ พวงเรือนแก้ว ที่จะทำงานร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่างๆ อีก 9 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายกิจการป้องกัน รักษาความสงบ ฝ่ายกิจการปกครอง ฝ่ายกิจการสาธารณสุข ฝ่ายกิจการศึกษา วัฒนธรรม ฝ่ายกิจการคลัง ฝ่ายกิจกรรมสวัสดิการสังคม ฝ่ายกิจการพัฒนาส่งเสริมอาชีพ ฝ่ายกิจการสตรี และฝ่ายอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่จะคอยบริหารจัดการกันเองรวมทั้งเป็นตัวแทนประสานงานร่วมกับตัวแทนสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

อย่างไรก็ตามเนื่องจากอดีตผู้ใหญ่บ้านคนก่อนคือพ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลา มีบทบาทต่อการพัฒนาหมู่บ้านอย่างมาก โดยเฉพาะการเป็นผู้ริเริ่มจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จนหมู่บ้านแม่กำปองเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป กระทั่งปัจจุบันพ่อหลวงพรมมินทร์ ก็ยังมีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ ดังสังเกตได้จากการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านผู้ที่เป็นประธานในการประชุมและริเริ่มเสนอโครงการพัฒนาใหม่ๆ คือพ่อหลวงพรมมินทร์ และมีคณะกรรมการหมู่บ้าน แต่ละฝ่ายร่วมเสนอความคิดเห็นและร่วมดำเนินงาน แม้จะเป็นที่เข้าใจกันว่าพ่อหลวงสมศักดิ์ รับผิดชอบงานด้านฝ่ายปกครอง และพ่อหลวงพรมมินทร์รับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวก็ตาม

2 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน คนในชุมชนมีระบบความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมเป็นแบบเครือญาติ เพราะเป็นชุมชนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วยกัน ผู้คนจึงช่วยเหลือกันเป็นอย่างดีในส่วนของระบบกลุ่มนั้นมีการรวมเป็นกลุ่มในลักษณะเพื่อช่วยเหลือกัน ทั้งกลุ่มอาชีพที่มีเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มหมอนไบซา กลุ่มสมุนไพร กลุ่มกาแฟ กลุ่มนวดแผนไทย เป็นต้น กลุ่มอายุหวังผลทางสังคม วัฒนธรรม หรือกลุ่มทางสังคมอื่นๆ

3. การจัดการความสัมพันธ์และการจัดการกลุ่ม: ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ชี้แนะให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ แล้วเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีสนใจมีการรวมกลุ่มกัน มีการคัดเลือกประธานกลุ่มและตำแหน่งต่างๆ ของแต่ละกลุ่ม หลังจากนั้นให้แต่ละกลุ่มมีการวางแผนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่อไป โดยมีผู้นำชุมชนและหน่วยงานภายนอกคอยให้การสนับสนุน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน อบต. ห้วยแก้ว กรมส่งเสริมสหกรณ์ เป็นต้น เพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง มีอำนาจต่อรองกับภายนอก และทำงานร่วมกันในลักษณะของความร่วมมือ มิใช่การพึ่งพิงหน่วยงานภายนอกเท่านั้น จึงปรากฏว่ากลุ่มอาชีพหลายกลุ่มชาวบ้านเข้าหุ้นกันหรือกู้เงินจากสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำโดยไม่มีดอกเบี้ยเพื่อซื้อวัตถุดิบจากภายนอกมาทำการผลิตร่วมกับวัตถุดิบที่มีอยู่แล้วในชุมชน แล้วหน่วยงานภายนอกได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนและสนับสนุนในด้านอื่นๆ เช่น การส่งเสริมการตลาด ช่วยแนะนำการจัดทำบัญชีของกลุ่ม เป็นต้น ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นหลายกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับหลายด้านทั้งด้านการเงิน

สังคม วัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหอมเมือง กลุ่มฉาบปทกิจศพ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มกาแป

นอกจากนี้ผลของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนยังได้ก่อให้เกิดกลุ่มต่างๆ ขึ้นตามมา ดังนี้

1) กลุ่มท่องเที่ยว: เกิดขึ้นเนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชนเพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งในด้านรายได้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีบทบาทในการดูแลการท่องเที่ยวโดยภาพรวม โดยเฉพาะควบคุมดูแลเรื่องกฎ ระเบียบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน การแบ่งสรรรายได้ และประสานกับกลุ่มย่อยอื่นๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งได้แก่ กลุ่มมัคคุเทศก์ กลุ่มนวดแผนไทย กลุ่มหมอนใบชา กลุ่มดนตรีพื้นเมือง กลุ่มท่องเที่ยว กลุ่มท่องเที่ยวเริ่มดำเนินงานอย่างเป็นทางการเมื่อ 10 ธันวาคม 2543

2) กลุ่มมัคคุเทศก์: จัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อแนะนำให้นักท่องเที่ยวรู้จักชุมชนมากขึ้น ทั้งในด้านพืชพรรณธรรมชาติ สัตว์ป่าและวิถีชีวิตของชุมชน เริ่มจัดตั้งกลุ่มเมื่อเดือนกรกฎาคม 2544

3) กลุ่มนวดแผนไทย: จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอาชีพให้แก่สมาชิกและบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชน

4) กลุ่มหมอนใบชา: จัดตั้งขึ้นเพื่อแปรรูปใบเมี่ยงแก่ที่ไม่สามารถขายได้ให้เกิดมูลค่าและจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เริ่มดำเนินการเมื่อ 7 สิงหาคม 2547

5) กลุ่มดนตรีพื้นเมือง: จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์ศิลปดนตรีพื้นบ้าน และเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยจะมีการประสานกับกลุ่มเพื่อน เพื่อทำงานร่วมกัน กลุ่มเริ่มดำเนินการเมื่อปี 2543

ปัญหาการรวมกลุ่มของหมู่บ้านก็คือหมู่บ้านมีกลุ่มผู้นำเพียงไม่กี่คนที่เสียสละทำงานเพื่อชุมชน เป็นทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำ คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ และคณะกรรมการของกลุ่มอื่นๆ ซึ่งถือว่าเป็นภาระการทำงานเพื่อชุมชนที่หนักมาก

1) ระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ชุมชน: ในหมู่บ้านแม่กำปอง ได้ช่วยกันกำหนดระเบียบ ข้อปฏิบัติของชุมชน หลากๆ ประการ (พรหมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2545: 5) กล่าวคือ

- การลงแขกช่วยเหลือการงานที่เป็นสาธารณะของหมู่บ้าน ทุกหลังคาเรือนต้องถือเป็นหน้าที่ที่ต้องช่วยกันทำงานให้แก่งานสาธารณะของหมู่บ้าน หากไม่มาก็จะต้องถูกปรับหรือลดให้ความช่วยเหลือใดๆ แก่ผู้นั้น

- สมาชิกผู้ใช้ไฟฟ้าพลังน้ำ ต้องเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ ทุกหลังคาเรือนและมีหน้าที่ช่วยกันทำนุบำรุงดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ

- การใช้ประโยชน์จากไม้ในป่าไม้ให้มีการเลื่อยไม้ขาย การเลื่อยไม้เพื่อสร้างบ้านของตนเองจะต้องได้รับอนุญาตจากกรรมการหมู่บ้านเสียก่อนเท่านั้น และไม่อนุญาตให้สร้างบ้านเพื่อจำหน่าย

- พุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของทุกคนทุกหลังคาเรือน จะต้องช่วยกันทำนุบำรุงรักษา นอกจากนี้ ที่ผ่านมานี้เนื่องจากหมู่บ้านนี้อากาศดี ภูมิประเทศสวยงาม ทำให้ที่ดินในหมู่บ้านมีราคาสูง ชาวบ้านขายที่ดินให้กับคนภายนอกเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เคยอยู่ดั้งเดิมไว้ เมื่อไม่นานนี้คณะกรรมการหมู่บ้านได้ออกกฎของหมู่บ้านเพิ่มอีกคือ เจ้าของที่ดินรายใหม่ต้องเซ็นยินยอมกันพื้นที่ไว้เป็นทางเดินกว้าง 1-2 เมตร เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเดินผ่านไปมาได้ และอีกข้อหนึ่งคือบ้านเรือนที่สร้างขึ้นใหม่ต้องห่างจากลำธารอย่างน้อย 2 เมตรขึ้นไป ซึ่งมีมานานแล้วและจะทำการบังคับใช้อย่างจริงจัง

การจัดการความขัดแย้งชุมชน จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชาวบ้านแม่กำปอง มีความขัดแย้งกันทางความคิดและทะเลาะเบาะแว้งกันบ้างแต่ไม่รุนแรงนัก เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันยังคงร่วมมือกันในงานพัฒนาของชุมชน ในกรณีที่เกิดปัญหาความขัดแย้งซึ่งเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ดูแลไกล่เกลี่ยหากไม่ยอมความกันหรือเป็นคดีอาญาร้ายแรงก็ต้องส่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการตามกฎหมาย แต่ถ้าหากเป็นการประพาศติศีลระเบียบข้อกำหนดของหมู่บ้าน ก็จะต้องตกลงโทษตามข้อตกลงของเรื่องนั้นๆ

4.2 กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.2.1 ประวัติความเป็นมาของกิจกรรม

ประวัติความเป็นมาของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านแม่กำปอง สามารถวิเคราะห์เหตุผลหลักๆ ได้ 2 ประการด้วยกันคือ

ประการแรก ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมู่บ้านแม่กำปองมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มีวิวทัศนที่สวยงามและมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากมาย เช่น น้ำตกแม่กำปอง นอกจากนั้นยังมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ อุดมไปด้วยพืชพันธุ์และสมุนไพรต่างๆ มีดอกเอื้องดินเป็นดอกไม้ประจำถิ่นที่มีความสวยงาม จากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาตินี้เอง ทำให้หมู่บ้านแม่กำปองเริ่มเป็นหมู่บ้านที่มีนักท่องเที่ยวพากันเข้ามาพักผ่อนชมธรรมชาติของหมู่บ้านมากขึ้นเรื่อยๆ ปัญหาต่างๆ ได้เกิดขึ้นตามมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาขยะ ต้นไม้ต้นพืชถูกโค่น โคนเหยียบย่ำและมี

ปัญหาการนำวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาในหมู่บ้านชาวบ้านจึงตระหนักว่าถ้าไม่มีรูปแบบกฎเกณฑ์ การจัดการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาได้ปฏิบัติแล้วทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านรวมทั้ง สัมคมวัฒนธรรมของคนในหมู่บ้านจะต้องเปลี่ยนไป นำไปสู่แนวความคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์โดยชุมชนขึ้น

ประการที่สอง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากหมู่บ้านแม่กำปอง ประชาชนมีรายได้ หลักจากการประกอบอาชีพพวกเกษตรกรรมคือการเก็บเมี่ยงและแปรรูปใบเมี่ยงขาย เป็นอาชีพที่ สืบทอดกันมาตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐาน ราคาเมี่ยงไม่มีความแน่นอนขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อ และมีแนวโน้มว่าจะลดลง เพราะพฤติกรรมของผู้บริโภคเมี่ยงลดลง ประกอบกับรายจ่ายใน คริวเรือนทั้งการบริโภค การศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน และค่าใช้จ่ายอื่นๆ เกิดปัญหาหนี้สินใน การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกิดขึ้นชาวบ้านมีรายได้เสริมจากหลายทาง เช่น การเปิดบ้านพัก เป็นโฮมสเตย์ การรวมกลุ่มอาชีพเพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน เช่น กลุ่มนวดแผนไทย กลุ่มหมอนใบชา กลุ่มดนตรีพื้นเมือง กลุ่มแม่บ้าน (แปรรูปอาหาร) เป็นต้น

เหตุผลทั้ง 2 ประการนี้ทำให้ผู้นำชุมชนคืออดีตพ่อหลวง พรหมมินทร์ พวงมาลา และ แกนนำของหมู่บ้านตระหนักถึงปัญหา พยายามหาแนวทางป้องกันแก้ไข โดยค้นคว้าจากหนังสือ และปรึกษาผู้รู้หลายท่าน นำไปสู่การเปิดหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่าง เป็นทางการเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2543 ด้วยความร่วมมือระหว่างชาวบ้านแม่กำปองกับ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น กรมส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานพัฒนาชุมชน การท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาค องค์การบริหารส่วนตำบล สมาคมสตรีนัก ธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย เป็นต้น

4.2.2 วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดกิจกรรม

จากการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปองพบว่าวัตถุประสงค์ หลักและประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมของชุมชน คือการใช้การท่องเที่ยวเป็น เครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร ทั้งในด้านรายได้ การรวมกลุ่มเพื่อความเข้มแข็ง ของชุมชน การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดย ราบรื่น และเป็นที่ยอมรับจึงเกิดรูปแบบ แนวทาง และข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เกิดขึ้น

4.2.3 ศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในระหว่างช่วงเดือนเมษายน 2544 ถึงเดือนมีนาคม 2546 ชุมชนบ้านแม่กำปองนำโดยอดีตพ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลาและคณะ ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยโครงการรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านแม่กำปอง จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค) ในช่วงเวลาของการทำวิจัยที่มงาน จึงได้ทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเชิญปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ อดีตพรานป่า ผู้อาวุโสที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านต่างๆ มาร่วมพูดคุย พบว่าศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนในด้านต่างๆ (สรุปจาก สุภาวิณี ทรงพรวานิชย์และคณะ, 2548: 14-28) มีดังนี้

1. ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ

1) ทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า หมู่บ้านแม่กำปองมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ เพราะมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ประมาณ 70% และบางส่วนหน่วยอนุรักษ์ต้นน้ำได้ปลูกป่าสนขึ้นทดแทนลักษณะป่าไม้เป็นป่าเบญจพรรณหลากหลายชนิด ทอยกันผลัดใบป่าจึงเขียวชอุ่มตลอดทั้งปีและพบสัตว์ป่าต่างๆ มากมาย อาทิ เลียงผา หมูป่า เก้ง หมี นกโพระดก นกแอ่นฟ้า นกพิราบป่า เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันชุมชนได้ขอความร่วมมือจากชาวบ้านช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้มีคนลักลอบยิงสัตว์ป่า และชาวบ้านก็เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์สัตว์ป่า มีการล่าสัตว์น้อยลง

2) ดอกเอื้อง คือกล้วยไม้ชนิดหนึ่งซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของบ้านแม่กำปอง ดอกเอื้องชนิดที่พบมากได้แก่ ดอกเอื้องดิน ดอกเป็นสีม่วง-ขาว มีความยาวประมาณ 70-80 ซม. มีอายุประมาณ 2 เดือน ใน 1 ปี จะบานอยู่ 1 ครั้ง ราคาอยู่ที่ประมาณ 100-500 บาท ซึ่งชาวบ้านเพาะต้นกล้าขายให้กับนักท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง

3) น้ำตก น้ำตกแม่กำปอง มีต้นกำเนิดมาจากต้นน้ำรากไม้เหลือง มีทั้งหมด 7 ชั้น สภาพของน้ำตกทั่วไปใสสะอาด มีต้นไม้ ต้นเฟิร์น ตะไคร่น้ำขึ้นอยู่ทั่วไป ปริมาณน้ำมีมากในฤดูฝน ส่วนในฤดูแล้งน้ำค่อนข้างน้อยการเดินทางสามารถนำพาหนะไปจอดด้านล่างของน้ำตกหรือเดินจากหมู่บ้านไปได้ ซึ่งเป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวขึ้นไปเที่ยวและเป็นเส้นทางเดินป่าที่ผ่านไปถึงจุดชมวิวดอยม่อนล้าน น้ำตกแม่กำปองนี้ห่างจากตัวหมู่บ้านไปประมาณ 2 กิโลเมตร ในทางเดินขึ้นน้ำตกนั้นชาวบ้านได้ร่วมกันปรับปรุงให้มีทางเดินที่สะดวกโดยใช้วัสดุที่ใกล้เคียงธรรมชาติ และให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปสัมผัสกับความงามของน้ำตกได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นชุมชนยังได้มีการปรับภูมิทัศน์ เช่น การปลูกไม้ดอก ไม้ประดับสองข้างทางโดยใช้พืชพันธุ์ไม้ในท้องถิ่นเป็นหลัก การจัดทำป้ายบอกทาง จัดทำถังขยะเพิ่ม สร้างศาลาที่พัก ปรับปรุงเส้นทางขึ้นน้ำตก จัดทำแอ่ง ที่เล่นน้ำ ปรับปรุงสถานที่จอดรถ ถังรถ ปรับปรุงห้องน้ำให้มิดชิด

สะอาด ทั้งหมดนี้อยู่บนฐานความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเป็นอันดับแรก ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวทุกวัน โดยเฉพาะวันหยุดเสาร์-อาทิตย์และช่วงเทศกาลต่างๆ

4) สมุนไพร ที่บ้านแม่กำปองมีทั้งสมุนไพรที่มีอยู่ตามธรรมชาติและปลูกในสวน สมุนไพรของหมู่บ้านเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ สมุนไพรที่เด่นและมีมากได้แก่ อบเชย ม้ากระทืบโรง สาบเสือและนางพญาเสือโคร่ง เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันในหมู่บ้านมีการตั้งกลุ่มสมุนไพรเพื่อผลิตสมุนไพรออกจำหน่าย และมีศาลาต้มสมุนไพรหรือดูยาเมืองอยู่บริเวณวัดแม่กำปอง ต้มสมุนไพรไว้ให้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวดื่มด้วย

5) เมี่ยงและการแปรรูป ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านที่ทำสืบทอดกันอยู่แล้วโดยจะทำเกือบตลอดทั้งปี ยกเว้นช่วงเดือนมกราคมถึงมีนาคมตั้งแต่การเก็บเมี่ยง การมัด การนึ่ง การหมัก จนส่งขาย นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปเมี่ยงให้ได้รับประทานทั้งในรูปแบบของการรับประทานเป็นเมี่ยงโดยตรงหลังอาหารหรือในยามว่าง และประยุกต์นำไปปรุงเป็นอาหารอื่น เช่น ยำใบเมี่ยง

6) กาแฟและการแปรรูป พันธุ์กาแฟที่ปลูกในหมู่บ้านเป็นพันธุ์อาราบิก้า โดยการส่งเสริมของโครงการหลวงใช้เวลาปลูก 2 ปีก็สามารถเก็บผลผลิตได้ นิยมเก็บผลผลิตในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม ช่วงหน้าฝนเป็นช่วงของการดูแลดิน ตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนพฤศจิกายน ขั้นตอนการผลิตกาแฟของหมู่บ้านหลังจากที่ปลูกคือเก็บเมล็ดกาแฟสด จากนั้นนำไปไม่เปลือกที่เป็นสีแดงออกแล้วนำไปหมักไว้ 1 คืน ล้างเมือกออกจนสะอาด แล้วนำไปตากจนแห้ง ขั้นตอนต่อไปคือไม่เอากะลาออก นำไปคั่ว และนำไปบรรจุหีบห่อสำหรับขายต่อไป

7) เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ สำหรับการเรียนรู้สภาพนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพของนักท่องเที่ยวและผู้สนใจเรียนรู้นั้น ชาวบ้านแม่กำปองได้ร่วมกันสำรวจเส้นทางเดินป่าจนสามารถเปิดเป็นเส้นทางเดินป่าได้ทั้งหมด 4 เส้นทาง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เลือกเที่ยวชม ซึ่งแต่ละเส้นทางก็มีความแตกต่างกันในเรื่องราวของพรรณไม้และระยะทางในการเดิน มีตั้งแต่เส้นทางสั้นๆ ไม่ไกลมากนักตลอดจนเส้นทางที่เรียกว่า Adventure เหมาะสำหรับผู้ที่ชื่นชอบการผจญภัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวและเป็นสิ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญมาก การเดินศึกษาธรรมชาตินั้น นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเดินได้ตามความสนใจดังนี้

- เส้นทางที่ 1 ใช้ระยะเวลาเดินไป-กลับ 2 ชั่วโมง เป็นทางระยะสั้น ระหว่างทางมีพันธุ์ไม้ให้ศึกษาหลายชนิด อาทิ ไม้กฤษณา ไม้คุ่มใหญ่ กัลยไม้ ดอกเอื้องดิน รวมทั้งสมุนไพรชนิดต่างๆ พร้อมทั้งชมสวนเมี่ยงและสวนกาแฟ นกและสัตว์ป่านานาชนิด

- เส้นทางที่ 2 และ 3 มีการเดินคล้ายกัน ใช้เวลาในการเดินป่าศึกษาธรรมชาตินาน 1 วัน และเดินขึ้นถึงยอดดอยม่อนล้านที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,700 เมตร สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ได้ถึง 3 จังหวัด คือ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ ทัศนวิสัยของพันธุ์ไม้ และชมพระ

อาทิตย์ขึ้น ระหว่างทางเดินก็จะพบกับพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดที่หาชมได้ยาก เช่น ดอกสะแกเค็ดดาว (ช่วงเดือนมีนาคม) ดอกกุหลาบพันปี (ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม) ดอกนางพญาเสือโคร่งหรือซากุระเมืองไทย รวมทั้งพืชสมุนไพรต่างๆ มากมาย ตลอดจนนก และสัตว์ป่านานาชนิด

- เส้นทางที่ 4 ใช้เวลาในการเดินป่าศึกษาธรรมชาติและสมุนไพรนานประมาณ 5 ชั่วโมง นับว่าเป็นเส้นทางกึ่งผจญภัย ตลอดเส้นทางก็จะได้พบกับพืชพรรณไม้เฉพาะถิ่น สัตว์ป่าหายากและความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศป่าแถบนั้น

สำหรับการจัดการเส้นทางเดินป่านั้น ทุกเส้นทางหมู่บ้านจะมีการกำหนดพื้นที่ในการเดินเที่ยวชมธรรมชาติและนักท่องเที่ยวจะต้องเดินบนเส้นทางที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อป้องกันการถูกทำลายจากการเที่ยวชม โดยมีผู้นำเที่ยวในชุมชนหรือมัคคุเทศก์เป็นผู้คอยดูแล และห้ามนักท่องเที่ยวเด็ด ตัด หรือเก็บดอกไม้ต้นไม้อื่นๆ ในป่า ตลอดจนนำทรัพยากรในป่าทุกชนิดออกนอกพื้นที่โดยไม่ได้รับอนุญาต

อย่างไรก็ตามจากการสังเกตและร่วมเดินไปตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติกับนักท่องเที่ยวหลายครั้ง มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติเส้นทางที่ 1 เพียงเส้นทางเดียว ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีธรรมชาติสวยงาม ไม่ลำบาก แต่ทางเดินแคบต้องใช้การเดินเรียงหนึ่งเป็นแถวตามกันไป

และนวดฝ่าเท้า มีการนวดสมุนไพรหรือนวดประคบน้ำมัน ราคาขวดอยู่ที่ชั่วโมงละ 100 บาท ส่วนนวดเท้าชั่วโมงละ 120 บาท ปัจจุบันการนวดแผนโบราณกำลังเป็นที่นิยม ทุกครั้งที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักในหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวจะนิยมการนวดแผนโบราณมาก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และการนวดในลักษณะนี้ยังเป็นการผสมผสานความรู้สมัยเก่าและสมัยใหม่ในการนวดเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังได้พัฒนาสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นอุปกรณ์สำคัญในการนวด เพื่อต้องการให้ผู้มาเยี่ยมชมเยือนบ้านแม่กำปองมีสุขภาพดี

4.2.4 รูปแบบและอัตราค่าบริการด้านการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่กำปอง

ในช่วงเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ได้มีความพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบของการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกับศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ จนสามารถกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนได้ 3 รูปแบบคือ

1. แบบไป-กลับ วันเดียว (one day trip) กลุ่มเป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบนี้คือกลุ่มคนไทยหรือชาวต่างชาติที่เข้ามาโดยไม่มีการกำหนดหรือแจ้งให้กับหมู่บ้านไว้ล่วงหน้าซึ่งจะต้องเข้ามาเพื่อเที่ยวชมธรรมชาติในหมู่บ้าน เที่ยวชมกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนกลุ่มที่เข้ามาท่องเที่ยวบริเวณน้ำตกซึ่งจะมีมากในช่วงวันหยุด ช่วงปิดภาคเรียน และช่วงเทศกาลสำคัญต่างๆ จะมีทั้งชุมชนใกล้เคียง ภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง เนื่องจากการเดินทางสะดวกสบายสามารถมาวันเดียวได้ ซึ่งกิจกรรมสำคัญในรูปแบบนี้จะอยู่ที่การท่องเที่ยวน้ำตกและการเดินป่าระยะสั้น เพื่อชมสวนสมุนไพร เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์และการสังเกต การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาแก่ชุมชนมากที่สุดเพราะชุมชนไม่สามารถทราบจำนวนที่แน่นอนของนักท่องเที่ยวทำให้ยากแก่การควบคุมดูแลและนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ยังมักจะทำก่อให้เกิดปัญหาขยะที่ทิ้งไม่เป็นที่ เป็นทาง ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวโดยเฉพาะน้ำตกเกิดความสกปรก

2. แบบทัศนศึกษา เน้นการศึกษาเรียนรู้ ฐานการจัดการท่องเที่ยวและกลุ่มนักเรียนนักศึกษาต่างๆ ที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน กลุ่มเป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบนี้ก็คือ นักศึกษา หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน กลุ่มองค์กรต่างๆ รวมถึงหมู่บ้านท่องเที่ยวอื่นๆ ที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน ศึกษากระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว พลังงานทรัพยากรป่าไม้ สมุนไพร กลุ่มอาชีพต่างๆ ในหมู่บ้าน เรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม รวมทั้งเรื่องการจัดการกองทุนหมู่บ้าน

3. แบบมาพักค้างคืน (Home stay) กลุ่มเป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบนี้คือ กลุ่มคนไทยหรือชาวต่างชาติที่ติดต่อผ่านบริษัททัวร์ติดต่อผ่านเข้ามาโดยมีการแจ้งเข้ามาก่อนล่วงหน้าใน

การจอบที่ปัก ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะทราบก่อนเข้ามาพักว่ารูปแบบการพักจะเป็นอย่างไร โฮมสเตย์คืออะไร ซึ่งส่วนใหญ่จะเข้ามาเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน ศึกษาธรรมชาติ มีกิจกรรมที่หลากหลายให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเลือกชม มีการเดินป่าสำรวจความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ชมนก ชมดอกไม้ในป่า สมุนไพรมีพิธิบายศรีสู่ขวัญ ชมการแสดงฟ้อน ดนตรีพื้นเมือง ทำบุญตักบาตร รวมทั้งเรียนรู้ในช่วงที่มีเทศกาลประเพณีของชุมชน เช่น ปีใหม่เมือง หรือวันสงกรานต์ งานตานก๋วยสลาก เป็นต้น

การท่องเที่ยวในแบบที่นักท่องเที่ยวและแบบมาพักค้างคืนแม้จะต่างกัน ในวัตถุประสงค์ของการมาท่องเที่ยว แต่ก็มีความคาบเกี่ยวกันอยู่ เพราะการมาทัศนศึกษาหรือมาดูงานโดยส่วนใหญ่จะมาพักค้างคืนในบ้านพักโฮมสเตย์ของหมู่บ้าน และร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น พิธิบายศรีสู่ขวัญ ชมการแสดงดนตรีพื้นเมือง การฟ้อน ซึ่งถือเป็นการที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งในส่วนของอัยาศัยไมตรีที่มีต่อกัน อาหาร เป็นต้น และที่สำคัญการท่องเที่ยวทั้ง 2 รูปแบบนั้นล้วนแต่นำรายได้มาสู่ชุมชนโดยตรง

อัตราค่าบริการด้านการท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปอง กำหนดไว้ดังนี้

พัก 1 คืน 2 วัน อาหาร 3 มื้อ	550 บาท/คน
พัก 2 คืน 3 วัน อาหาร 6 มื้อ	900 บาท/คน
พักต่อจากนี้ 1 วัน 1 คืน อาหาร 3 มื้อ	350 บาท/คน
ค่าที่พักโฮมสเตย์	100 บาท/คน/คืน
บริการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์)	200 บาท/วัน/คน
กิจกรรมการทำบายศรีสู่ขวัญ* ชุดเล็ก	600 บาท
ชุดใหญ่	1,000-1,500 บาท
กิจกรรมการแสดงฟ้อนพื้นเมือง*	1,000 บาท
กิจกรรมการแสดงดนตรีพื้นเมือง*	1,000 บาท

หมายเหตุ * กิจกรรมแล้วแต่จะเลือกใช้บริการ

4.2.5 การบริหารจัดการรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง คณะกรรมการได้กำหนดให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปองจำกัด เนื่องจากผู้นำของหมู่บ้านต้องการใช้รูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นที่ยอมรับ และกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง เพราะชาวบ้านแม่กำปองเป็นสมาชิกของสหกรณ์ทุกหลังคาเรือน รายได้ที่เหลือหลังหักค่าใช้จ่าย

แล้วจะเป็นรายได้ของสหกรณ์ และทุกปีจะมีการสรุปกำไรขาดทุนของสหกรณ์ เมื่อสหกรณ์มีกำไร จะออกมาในรูปของเงินปันผลแก่สมาชิกทุกคน

รายได้จากการท่องเที่ยว ที่เป็นค่าที่พัก ค่าบริการต่างๆ ค่านำเที่ยวหรือไกด์จะถูกหักเข้าหมู่บ้าน 5% สามารถอธิบายโดยยกตัวอย่างค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวที่เข้าพักโฮมสเตย์ 1 คืน 2 วัน อาหาร 3 มื้อ เป็นเงิน 550 บาท มีการแบ่งสรรรายได้เข้าสู่หมู่บ้านตามระเบียบของการท่องเที่ยว ดังนี้

ค่าอาหาร	150	บาท (3 มื้อ)
ค่าที่พักโฮมสเตย์	100	บาท/คน/คืน (หักเข้าหมู่บ้าน 5%)
ค่าบริการเจ้าของบ้าน	100	บาท/คน/คืน (หักเข้าหมู่บ้าน 5%)
ค่ากิจกรรมในหมู่บ้านที่เข้าชม	100	บาท/คน
ค่าเข้ามาในหมู่บ้าน	<u>100</u>	บาท/คน
รวม	<u>550</u>	บาท

ดังนั้นเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์จะมีรายได้โดยที่ยังไม่หักค่าอาหาร 340 บาท และนอกจากเงินที่เป็นค่าเข้ามาเข้าหมู่บ้าน หากรวมเงินจากกิจกรรมในหมู่บ้านที่เข้าชม และเงินที่หัก 5% จากค่าที่พักโฮมสเตย์และค่าบริการเจ้าของบ้าน ทำให้หมู่บ้านมีเงินจากค่าที่พักโฮมสเตย์ 110 บาท ที่จะมีการจัดแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ เงินตอบแทนให้กับผู้ที่บริหารจัดการและประสานงาน ซึ่งได้แก่ อดีตพ่อหลวงพรมมินทร์ 20% ค่าบำรุงหมู่บ้านที่สามารถนำมาใช้ได้ทันทีโดยไม่ต้องผ่านระบบ ระเบียบที่อยู่ยาก หากมีเรื่องฉุกเฉิน 20% และเข้าสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำ 60% ซึ่งสหกรณ์ จะทำการจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวดังนี้

- จัดสรรแก่สมาชิก
- จัดสรรให้การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง
- จัดสรรในการดูแลสุขภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
- จัดสรรเข้าสหกรณ์เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนต่อไป

4.2.6 ผลจากการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

หมู่บ้านแม่กำปองเริ่มเปิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2543 จนถึงปัจจุบันเป็นหมู่บ้านที่รู้จักของคนทั่วไป และเป็น 1 ใน 60 หมู่บ้านทั่วประเทศที่ได้รับรางวัล OTOP Village Champion (OVC) ปี พ.ศ. 2549 จากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยซึ่งแสดงถึงการท่องเที่ยวของหมู่บ้านเป็นที่ยอมรับ

ข้อสังเกตในเรื่องจำนวนนักท่องเที่ยวคือส่วนใหญ่แล้วนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มายังหมู่บ้านมักจะมากับบริษัททัวร์ที่จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวไว้แล้ว โดยไม่เคยรู้จักหมู่บ้านแม่กำปองมาก่อนเลย ส่วนนักท่องเที่ยวคนไทยที่เข้ามาพักค้างคืนในบ้านพักโฮมสเตย์ของหมู่บ้านมักจะมาโดยมีจุดมุ่งหมายด้านการศึกษาดูงานเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้การที่จังหวัดเชียงใหม่ได้จัดมหกรรมพืชสวนโลกขึ้นระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2549 ถึงเดือนมกราคม 2550 ยังทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ได้จากการมีจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

The logo of Chiang Mai University is a circular emblem. In the center is a white elephant facing left, with a traditional Thai lamp (Lampang) on its back. The lamp has a flame and radiating lines. The elephant is surrounded by a circular border containing the text 'CHIANG MAI UNIVERSITY 1964'. There are also decorative floral motifs on the sides of the circle.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 5

ผลการศึกษา

การศึกษารองความสัมพันธระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์การศึกษา บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเอกสารร่วมกับการลงพื้นที่ศึกษาภาคสนามด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเป็นเครื่องมือให้ประชากรที่ศึกษาได้สังเกตและแสดงความคิดเห็นตามกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาครัฐ-สังคม กับกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้งสิ้น 58 คน จำแนกเป็น 4 กลุ่มคือกลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน กลุ่มชาวบ้าน จำนวน 23 คน กลุ่มของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 6 คน และกลุ่มของภาคเอกชน จำนวน 25 คน แล้วทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลและวิธีรวบรวมข้อมูล เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ตั้งแต่อยู่ในพื้นที่และนำมาวิเคราะห์อีกชั้นหนึ่งหลังจากได้ข้อมูลครบแล้ว ด้วยการจำแนกข้อมูลแบบใช้และไม่ใช้แนวคิดทฤษฎีประกอบกัน กล่าวคือแนวคิดทฤษฎียังเป็นหลักสำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ในบางประเด็นผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ถึงความสม่าเสมอของการเกิดข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ร่วมด้วยจนกลายเป็นหน่วยวิเคราะห์ข้อมูลไปโดยปริยายซึ่งทำให้ได้ผลการศึกษา ดังนี้

5.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน

5.2 ความเข้มแข็งของชุมชน

5.3 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

5.4 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาครัฐ-สังคม

5.5 จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปองภายใต้ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชน

5.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน

เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนและส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง การศึกษาตามแนวคิดนี้จึงมุ่งเน้นไป

ที่ชุมชนเป็นสำคัญ ทั้งในส่วนของผู้นำชุมชนและกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมไม่เข้าร่วมเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ โดยพบว่าจุดเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เริ่มต้นจากผู้นำชุมชนคือนายพรหมมินทร์ พวงมาลา อดีตผู้ใหญ่บ้าน ที่ต้องการจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้านให้ดีขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจคือเรื่องของรายได้ โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภคต่างๆ การรวมกลุ่มของชาวบ้าน ซึ่งนายพรหมมินทร์พยายามทำมาตลอดตั้งแต่ก่อนเป็นผู้ใหญ่บ้านแต่การพัฒนาก็เป็นไปอย่างช้าๆ เมื่อผู้ใหญ่บ้านคนก่อนยังไม่เห็นความสำคัญ จนเมื่อมาเป็นผู้ใหญ่บ้านจึงได้พยายามพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างเต็มที่ และหลังจากที่หมู่บ้านมีไฟฟ้าซึ่งผลิตจากพลังน้ำเมื่อปี 2526 มีการรณรงค์ให้มีส่วนร่วมใช้ครบทุกหลังคาเรือน มีการพัฒนาถนนให้ดีขึ้นในระดับหนึ่ง ปัญหาใหญ่ที่หมู่บ้านยังคงมีอยู่คือรายได้ที่ลดลง เนื่องจากการปลูกเมียงเป็นอาชีพหลัก มีความนิยมในการบริโภคลดลงเรื่อยๆ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวขึ้นในหมู่บ้านจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกัน ดังที่นายพรหมมินทร์กล่าวว่า “ก่อนที่จะพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวได้ต้องพัฒนาในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน ที่อยู่ทีกิน กลุ่มต่างๆ เตรียมคน ความพร้อมไม่ใช่อยูๆ เปิดหมู่บ้านเป็นการท่องเที่ยวเลยไม่ได้ คงประสบปัญหาเรื่องคนนำเที่ยว บ้านพัก แม้กระทั่งบ้าน วัด โรงเรียนต้องประสานกัน” การมีแนวคิดที่ดีแม้จะเป็นสิ่งสำคัญแต่สิ่งที่จะต่อยอดไปสู่ความสำเร็จที่สำคัญไม่แพ้กันคือการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งนายพรหมมินทร์ได้กล่าวว่า “กลวิธีให้ชาวบ้านเข้าร่วมมือคือสร้างการมีส่วนร่วม อบรม การทำงานร่วมกันต้องให้เขารู้ว่าเราจะทำงานร่วมกันอย่างไร ถ้าเรารู้คนเดียวแล้วสั่งทำไม่ได้ ทำเรื่องการท่องเที่ยวต้องพยายามพูดให้ชาวบ้านเข้าใจ เห็นประโยชน์ พอมันเกิดผลที่คาดชาวบ้านจะเข้าใจ เรื่องความร่วมมือไม่ยากถ้าเห็นผลชัดเจน ชาวบ้านจะเชื่อในตัวเรา นำไปสู่โครงการอื่นๆ ง่ายขึ้น”

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นแรก การร่วมคิดจึงเกิดจากผู้นำชุมชนเป็นคนคิดขึ้นแล้วชาวบ้านลงมคิดว่าจะร่วมด้วยหรือจะยอมให้หมู่บ้านมีการจัดการท่องเที่ยวขึ้นหรือไม่ เมื่อที่ประชุมหมู่บ้านยินยอมให้จัดการท่องเที่ยวขึ้น จึงนำไปสู่การประชุมหมู่บ้านเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับการจัดการท่องเที่ยวต่อไป ดังข้อสรุปการสัมภาษณ์ของกลุ่มชาวบ้านในเรื่องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สรุปได้ว่า นายพรหมมินทร์ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นได้นำแนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนไปอธิบายให้ชาวบ้านฟังในที่ประชุมหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยและพร้อมใจที่จะร่วมกันทำเพราะคาดหวังถึงรายได้ที่จะได้รับจากการท่องเที่ยวและความเจริญที่จะมาสู่หมู่บ้าน แม้จะมีบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยเพราะเกรงว่าจะไม่สามารถหาของป่า ล่าสัตว์ ดังที่เคยทำมาอีกต่อไปได้ จากนั้นคนในหมู่บ้านจึงได้มาร่วมกันคิดกฎเกณฑ์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งนางนงคัวย ธิญา ได้

กล่าวถึงขั้นตอนของการร่วมคิดกฎเกณฑ์ดังกล่าวว่า “ช่วงแรกมีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้สูงอายุ พระ บริษัททัวร์ ว่าถ้าเปิดหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะรับได้ไหม มีการตกลงราคา ร่วมกัน แบ่งส่วนว่าจะเอาเข้าสหกรณ์เท่าไร เอาเข้าหมู่บ้านเท่าไร กว่าจะเปิดการท่องเที่ยวได้ พอรับได้ก็เปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ ที่เริ่มจริงๆ มี 6 หลัง” อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้ศึกษาได้เข้าไป สังเกตแบบมีส่วนร่วมในการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านแม่กำปองในช่วงเดือนมีนาคม 2550 คณะกรรมการหมู่บ้านคนหนึ่งกล่าวถึงปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการใช้กระบวนการ ประชุมว่า “หัวหน้าครอบครัวหรือพ่อบ้านมักจะไม่น่ามาประชุม ให้แม่บ้านมาแทน ซึ่งภายใน ครอบครัวก็ไม่มีกระจายข่าวให้สมาชิกในครอบครัวทราบ หรือหากมาประชุมก็จะไม่สนใจการ ประชุมนัก เช่น มาช้า คุยกันระหว่างประชุม และยกมือลงมติดำๆ กันไป โดยไม่มีความเข้าใจใน เรื่องนั้นมากนัก” สะท้อนให้เห็นจากการสัมภาษณ์ นางเดือนแรม นงศ์ยา ที่กล่าวว่า “ในที่ประชุม หมู่บ้านพ่อหลวงอธิบายและถามความเห็น ตอนที่ยกมือก็ไม่รู้ว่ารูปแบบการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร แต่พอมีแขกมาพักเวียนตามบ้านก็เริ่มเข้าใจ” กระบวนการของการร่วมคิด ตัดสินใจจึงใช้ระยะเวลา นานในการอธิบาย ทำความเข้าใจร่วมกัน โดยมีการฝึกปฏิบัติเป็นรอยต่อในการทำของการ ร่วมคิด ตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่การร่วมทำ

การร่วมทำหรือมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้าน แม่กำปองจะ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือการมีส่วนร่วมทางตรงและทางอ้อม โดยดูจากการร่วมกิจกรรมเป็นหลัก เช่น เปิดบ้านพักเป็นโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวพัก ในที่นี้กลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ 11 หลังที่อยู่ ในปางใน 1 และปางใน 2 พบว่าเหตุผลที่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์มีอยู่ 3 ประเด็น ได้แก่

1. ผู้นำชุมชนคือนายพรหมมินทร์ อดีตผู้ใหญ่บ้านและประธานกลุ่มท่องเที่ยวของ หมู่บ้านซึ่งชาวบ้านให้การยอมรับ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักในหมู่บ้านจำนวนมากและมีจำนวน บ้านพักโฮมสเตย์ไม่เพียงพอ นายพรหมมินทร์ จะฝากนักท่องเที่ยวให้เข้าพักในบ้านของตนซึ่งยัง ไม่ได้เปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์อย่างเต็มตัว เป็นเพียงบ้านพักสำรองให้นักท่องเที่ยวพักเป็นครั้ง คราว นานๆ ครั้ง แต่เมื่อมีการฝากนักท่องเที่ยวมาพักบ่อยครั้งเข้าจึงตัดสินใจเปิดบ้านเป็นบ้านพัก โฮมสเตย์ เป็นสาเหตุที่ทำให้จำนวนบ้านพักโฮมสเตย์เพิ่มจาก 6 หลัง เมื่อเริ่มเปิดการท่องเที่ยวใน หมู่บ้านอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2543 มาเป็น 17 หลังในปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อ จังหวัดเชียงใหม่มีการจัดมหกรรมพืชสวนโลกเฉลิมพระเกียรติฯ ระหว่างวันที่ 1 พฤศจิกายน 2549 ถึงวันที่ 31 มกราคม 2550 ดังที่ นางเดือนแรม นงศ์ยา เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์หลังที่ 17 ที่เพิ่งเปิด บ้านให้นักท่องเที่ยวพัก 3-4 เดือน กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า “เวลาแขก มาเยอะก็เปิดบ้านให้แขกพักเป็นแบบบ้านพักสำรอง และที่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ก็เพราะ สามิเป็นสมาชิก อบต. และพ่อหลวงพรหมมินทร์ขอร้องก็ไม่อยากขัด”

2. รายได้ ชาวบ้านต้องการมีรายได้เสริมจากรายจ่ายในชีวิตประจำวันที่เพิ่มขึ้น เช่น ลูกเข้าไปเรียนหนังสือในตัวเมือง หรือเป็นคนสูงอายุที่ไม่ได้เข้าไปทำงานสวนเมี่ยงแล้วอยู่กับบ้านเฉยๆ ไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร อยากมีรายได้เพื่อจุนเจือครอบครัว ช่วยลูกหลานที่ออกไปทำงาน และจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเมื่อเวลาที่นักท่องเที่ยวเข้าพักที่บ้านหลังไหนที่เจ้าของบ้านมีฝีมือในการนวดก็จะมีรายได้เพิ่มจากการนวดให้แขกที่มาพัก หรือหากเจ้าของบ้านเป็นสมาชิกของกลุ่มทำหมอนใบชา รวมถึงมีของป่าที่หามาได้ เช่น น้ำผึ้ง ก็จะนำมาขายให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะกับนักท่องเที่ยวคนไหนที่ไม่มีปัญหาในการสื่อสารกัน

3. คุณภาพชีวิต ที่นอกเหนือจากเรื่องรายได้คือเรื่องความสะอาดของบ้านเรือน ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของบ้านพักโฮมสเตย์ ดังที่นางคาริน ธรรมวงศ์ ได้กล่าวว่า “ที่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์เพราะจะได้มีรายได้เสริมจากการเก็บเมี่ยงรายได้ไม่พอกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น และจะได้ทำให้อุณหภูมิของเราดีขึ้นด้วย เพราะบ้านที่เป็นโฮมสเตย์ก็ต้องสะอาด”

ขณะเดียวกันชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง คือไม่ได้เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ได้ให้เหตุผลซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้

1. สภาพพื้นที่ที่ไม่เอื้ออำนวย เนื่องจากบางปางมีความห่างไกลจากสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่ใช้ทำกิจกรรมในการท่องเที่ยวเช่น วัด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่จัดการแสดงต่างๆ ต้อนรับนักท่องเที่ยว และอยู่ห่างไกลจากเส้นทางศึกษาธรรมชาติ และน้ำตก โดยเฉพาะปางนอกและปางกลาง ทั้งที่เจ้าของบ้านทุกหลังในหมู่บ้านสามารถเปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ได้ ดังที่นางสุธรรม ราชเจริญ ซึ่งมีบ้านอยู่ในปางกลางได้กล่าวถึงสาเหตุที่ไม่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ว่า “ตอนแรกกรรมการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านก็มาถามว่าจะเปิดบ้าน เป็นบ้านพักโฮมสเตย์ไหม ไม่ได้คิดกัน ซึ่งเมื่อก่อนก็เคยเปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ แต่ตอนหลังบ้านเรานั้นอยู่ไกล แขกมีความลำบากในการเดินทางไปมาเพื่อทำกิจกรรม กลุ่มเขาก็เลยไม่จัดนักท่องเที่ยวลงมามีแต่จัดให้บ้านปางในรับไปหมด” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน 2 คนจากปางนอก คือ นางศรีจุม ไทยสมุทร และนางจันทร์เพ็ญ ไทยตัน ได้กล่าวเสริมไปในแนวเดียวกันสรุปความได้ว่า “สาเหตุที่ไม่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์เพราะจะมีความยากลำบากสำหรับแขกที่มาพักเพราะบ้านอยู่ไกลจากจุดที่แขกจะมาชมคือธรรมชาติ ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะอยู่ที่วัด น้ำตก คอยมอนล้าน โดยเฉพาะวัดที่เป็นที่รวมแขก เวลาแขกมาจะไปจอดรถ เลี้ยวเข้ากันที่วัด บ้านที่เป็นโฮมสเตย์จะไปเลี้ยวเข้าที่วัด ตอนกลางคืนมีกิจกรรมให้เด็กไปฟ้อน เล่นสะล้อ เพราะวัดเป็นสถานที่กว้าง พอเสร็จพิธีแขกจะเดินจากวัดไปบ้านโฮมสเตย์ที่ไม่ไกล แต่ถ้าปางนี้จะทำบ้านโฮมสเตย์จริงๆ ก็ได้ รวมกลุ่มกัน 3-4 หลัง แบ่งเอาแขกมา แต่แขกส่วนใหญ่ก็อยากพักใกล้ๆ กัน”

2. **เงินทุนในการปรับปรุงบ้าน** นายสุรพล กิ่งแก้ว คณะกรรมการการทอ่งเที่ยวของหมู่บ้านกล่าวว่า “4 ข้อหลักของบ้านทำโฮมสเตย์บ้านแม่กำปองที่จะต้องมีคือ การมีห้องน้ำ ห้องนอน ห้องครัวที่สะอาด และเจ้าบ้านต้องมีมนุษยสัมพันธ์ต้อนรับขับสู้ดี” การปรับปรุงบ้านพักให้ได้ตามที่คณะกรรมการการทอ่งเที่ยวของหมู่บ้านกำหนดเพื่อให้สามารถเพื่อให้สามารถเปิดบ้านพักโฮมสเตย์ได้จึงต้องใช้เงินทุนสูง ซึ่งนางพูนสุข สุนันตา เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์หลังหนึ่งได้กล่าวว่า “บางคนถึงอยากรับแขกแต่บ้านไม่พร้อมก็ไม่มีโอกาสเพราะลงทุนไปเยอะ ที่นอน 2,500 บาท ผ้าห่ม 5,500 บาท ผ้าปูที่นอน 2,500 บาท ชักโครก 500 บาท ซึ่งนี่ก็ถูกกองทุนเงินล้านมาบวกกับเงินที่เก็บเมียงได้” อีกทั้งบางบ้านยังต้องมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในเรื่องความสะอาดมากกว่านั้น นางนงคัวย ธิญา เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์อีกหลังหนึ่งได้กล่าวว่า “บ้านโฮมสเตย์ต้องซื้อเครื่องซักผ้า เพราะต้องซักเครื่องนอนบ่อยๆ ไปจ้างเขาซักไม่ไหว ต้องติดชักโครก เครื่องทำน้ำอุ่นให้แขกด้วย บ้านไหนมีเครื่องทำน้ำอุ่นแขกถึงจะพัก” จึงไม่น่าแปลกใจว่าบ้านพักโฮมสเตย์ซึ่งเกิดจากการปรับปรุงบ้านหลังเดิมที่สร้างมานานแล้วจะมีห้องน้ำ 2 ห้องอยู่ติดกัน ห้องหนึ่งที่ใช้ขันตักน้ำอาบ และส้วมหลุมจะเป็นของเจ้าบ้านใช้ ส่วนอีกห้องหนึ่งที่มีฝักบัวอ่างล้างหน้า ชักโครก เครื่องทำน้ำอุ่นจะจัดไว้ให้แขกที่มาพักที่บ้านใช้ หรือบางบ้านที่มีพื้นที่จำกัดจะมีชักโครกและส้วมหลุมตั้งอยู่คู่กันในห้องน้ำ 1 ห้อง สาเหตุเรื่องเงินทุนปรับปรุงบ้านจึงทำให้ชาวบ้านหลายคนไม่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ สอดคล้องกับที่นางจันทร์สม กิ่งแก้ว กล่าวถึงสาเหตุที่ไม่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ว่า “เพราะไม่มีทุนมาต่อเติมบ้านให้สะอาด เป็นระเบียบสวยงาม” แม้ว่าผู้ที่ต้องการปรับปรุงบ้านให้เป็นบ้านโฮมสเตย์นั้นสามารถกู้เงินกองกลางของหมู่บ้านซึ่งไม่ต้องเสียดอกเบี้ย เพียงแต่มีกำหนดระยะเวลาการชำระคืน

3. **สภาพครอบครัว** แยกออกเป็น 2 ประเด็นย่อย อย่างแรกคือความไม่พร้อมของสมาชิกครอบครัวในการต้อนรับแขกแม้จะมีบ้านอยู่ในปางใน 1 ซึ่งมีบ้านพักโฮมสเตย์ตั้งอยู่ก็ตาม ดังที่นายสุทิน สุนันตา และนายสุรพล กิ่งแก้ว กล่าวถึงสาเหตุที่ไม่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์เพราะ “ยังไม่ได้แต่งงานและอยู่กับแม่ที่แก่แล้ว ไม่มีคนทำอาหารต้อนรับแขก” และประเด็นย่อยอีกข้อหนึ่งก็คือความกลัวที่จะสูญเสียความเป็นส่วนตัวและวิถีที่ตนเคยเป็น ดังที่ นางจำ ศรีดวง กล่าวไว้ว่า “บางครั้งถ้ามีฝรั่งหรือบางคนที่ไม่กินอาหารพื้นเมืองมาพักก็ยุ่งยาก และมีอาชีพเก็บเมียงอยู่แล้วไม่ค่อยได้อยู่บ้าน ไม่มีเวลาไปอบรมที่เขาจัดขึ้น อีกอย่างไม่ชอบคนสูบบุหรี่ กินเหล้า ซึ่งถ้าเปิดบ้านรับนักท่องเที่ยวก็ต้องมี” นายคำอ้าย จิโน กล่าวไว้ว่า “ที่ไม่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์เพราะจีเกียจดูแลแขก ต้องมีธุระไปไหนมาไหน อย่างญาติป่วยมีแขกมาพักที่บ้านก็ไปเยี่ยมไม่ได้ อาหารที่ซื้อต้อนรับแขกต้องซื้อดีๆ ซื้อที่บ้านเราไม่ได้เพราะมันแพงจะขาดทุน เลยคิดว่าสู้ทำมาหากินของเราไปดีกว่า”

อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่ได้เปิดบ้านเป็นบ้านโฮมสเตย์ แต่ก็มีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านได้ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1. การพัฒนาหมู่บ้าน ถึงเป็นการมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวในทางอ้อมเพื่อให้หมู่บ้านน่าอยู่ สวยงาม สะอาดตา เช่น การทำป้ายบอกทาง ดูแลความสะอาดของบ้านเรือนในด้านการจัดการขยะมูลฝอย โดยนำไปทิ้งในเตาเผาขยะที่มีอยู่ตามปางต่างๆ ช่วยกันทำความสะอาดน้ำตก จัดทำแนวกันไฟก่อนถึงฤดูแล้งในแต่ละปีเพื่อป้องกันไฟไหม้ป่า เป็นต้น เพราะผู้คนมีความสัมพันธ์ในแบบเครือญาติ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังที่ นายสุรพล ได้กล่าวว่า “สังคมวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ยังเป็นแบบพี่น้อง ช่วยเหลือกันดี อันนี้ไม่ได้พูดถึงคนจากที่อื่นที่เข้ามาอยู่มีกำแพงปูนกั้นอาณาเขตบ้านเหมือนในเมือง เวลาในงานเช่นงานวัดไม่ค่อยมาร่วม ถ้าเป็นคนบ้านแม่กำปองมาทุกคน” สะท้อนให้เห็นว่าในเรื่องของการท่องเที่ยว แม้จะมีปัญหาของการไม่เข้าใจกันอยู่บ้าง ถึงขนาดที่ชาวบ้านบางคนไม่เข้าร่วมในเรื่องการท่องเที่ยวแต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่ทำให้เลยที่จะร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านสะท้อนให้เห็นจากคำพูดของนายคำอ้าย ที่ว่า “ในหมู่บ้านถ้าเรียกประชุมเรื่องอื่นที่ไม่ใช่เรื่องการท่องเที่ยวจะไป แต่ถ้าพ่อหลวงพรมมินทร์ เรียกประชุมเรื่องการท่องเที่ยวไม่ไป” นอกจากนี้เหตุผลของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่ทำให้ชาวบ้านแม่กำปองมีจิตสาธารณะร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้านอีกเหตุผลหนึ่งน่าจะมาจากการที่เคยได้รับความลำบากร่วมกันมา เช่นในเรื่องการคมนาคม ถนนที่เดินทางไม่สะดวก ดังที่พระองอาจ ปัญญาทโร ได้เล่าว่า “เมื่อก่อนนี้ชีวิตกันดารมาก ถนนมีแต่โคลน ฝุ่น ต้องใช้เวลาเดินทางจากบ้านแม่กำปองเข้าไปในตัวเมือง 4-5 ชั่วโมง สอดคล้องกับที่นายสมศักดิ์ พวงเรือนแก้ว ผู้ใหญ่บ้านได้พูดถึงการพัฒนาหมู่บ้านในสมัยก่อนว่า “ก่อนมีการท่องเที่ยวชาวบ้านต้องร่วมกันในงานพัฒนามาก ใน 1 เดือนให้เวลากับการพัฒนาหมู่บ้านหลายวัน เพราะต้องการความเจริญเลยเสียละ”

2. การดูแลนักท่องเที่ยว ชาวบ้านแม่กำปองได้เชื่อว่ามีอริยาสัยไมตรีที่ดีต่อกันและกับนักท่องเที่ยวด้วย เวล่านักท่องเที่ยวเดินเที่ยวชมในหมู่บ้านชาวบ้านจะยิ้มแย้มและทักทายเสมอ รวมไปถึงช่วยเหลือนักท่องเที่ยว เช่น เมื่อรถเกิดอุบัติเหตุชาวบ้านก็พร้อมใจกันช่วยเหลือ เป็นต้น

3. การเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านซึ่งหลายกลุ่มได้มีส่วนหนุนเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนยิ่งขึ้น เช่น กลุ่มมัคคุเทศก์ กลุ่มนวดแผนไทย กลุ่มดนตรีพื้นเมือง เป็นต้น

ขั้นตอนที่สามของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง คือการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ที่สะท้อนออกมาทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ในรูปของเงินรายได้และเงินปันผล นอกจากนี้ยังมีการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในส่วนที่เป็นนามธรรมซึ่งจะได้อธิบายต่อไป ดังนี้

1. ผลประโยชน์จากเงินรายได้ที่ได้จากการเปิดบ้านพักโฮมสเตย์ และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น ค่าเช่ายานพาหนะ ค่าพาเที่ยวชมในหมู่บ้าน ซึ่งมีภาคีที่ท้องถิ่นจะได้รับ การทำบายศรีสู่ขวัญ การแสดงดนตรีพื้นเมือง การฟ้อน ดังได้แสดงอัตราค่าบริการไว้ใน 4.2.4 รูปแบบและอัตราค่าบริการด้านการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่กำปอง (หน้า 53) การให้บริการนวดแผนไทยในราคาค่าบริการ 100-120 บาท/ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับประเภทของการนวด การจำหน่ายหมอนใบชาเป็นที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งนอกจากนี้กลุ่มนวดแผนไทยและกลุ่มหมอนใบชาจะมีรายได้จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านแล้ว ในช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยวสมาชิกของกลุ่มเหล่านี้สามารถไปประกอบอาชีพภายนอกหมู่บ้านได้เพราะมีทักษะความรู้ติดตัวจากการที่หน่วยงานภายนอกมาให้ความรู้แก่ชุมชน เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน จ.เชียงใหม่ ทำให้สมาชิกกลุ่มนวดแผนไทยออกไปรับจ้างนวดแผนไทยที่น้ำพุร้อนสันกำแพงซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน ส่วนกลุ่มหมอนใบชาก็มียอดสั่งซื้อเพื่อนำไปจำหน่ายภายนอกชุมชน นอกจากนี้ผลจากการท่องเที่ยวยังมีอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านนั่นคือการเพาะต้นไม้ขายให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

อย่างไรก็ตามหากเทียบจำนวนหลังคาเรือนในหมู่บ้านแม่กำปองจำนวน 128 หลังคาเรือน กับจำนวนบ้านพักโฮมสเตย์จำนวน 17 หลังคาเรือนที่อยู่ในปางใน 1 และปางใน 2 ทั้งหมด และหากเปรียบเทียบจำนวนประชากร 418 คน กับจำนวนของสมาชิกกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ได้รับผลประโยชน์จากเงินรายได้จากการท่องเที่ยวโดยตรงในกลุ่มนวดแผนไทย (17 คน) หมอนใบชา (34 คน) ดนตรีพื้นเมือง ฟ้อน (10 คน) ภาคีที่ท้องถิ่น (3 คน) และกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ (17 หลังคาเรือน) ทั้งนี้แต่ละคนสามารถเป็นสมาชิกได้มากกว่า 1 กลุ่ม ตามแต่ความสมัครใจ เห็นได้ว่ารายได้โดยตรง จากการท่องเที่ยวกระจายให้กับประชาชนในหมู่บ้านยังไม่ทั่วถึงนัก

2. ผลประโยชน์จากเงินปันผล และการสร้างฐานทางการเงินให้กับชุมชน เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หมู่บ้านแม่กำปองจะต้องมีการแบ่งปันรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวทุกประเภทเข้าสู่สหกรณ์เป็นกองกลางการท่องเที่ยวร้อยละ 5 บาท เราจึงพบว่าระบบสหกรณ์ที่เปิดดำเนินการมาก่อนการท่องเที่ยวในชุมชน สามารถรองรับและมีส่วนช่วยให้การดำเนินกิจกรรมของชุมชนในด้านนี้ดำเนินไปอย่างราบรื่นเพราะมีระบบ ระเบียบ การจัดการที่เป็นแบบแผน ทำให้เมื่อรวมกับรายได้ในส่วนอื่นๆ แล้วในแต่ละปีสหกรณ์สามารถมีปันผลให้กับสมาชิกและส่งผลให้สหกรณ์เป็นฐานทางการเงินให้ชาวบ้านได้กู้ยืม ดังที่นายพรมมินทร์ประธานกลุ่มท่องเที่ยวกล่าวว่า “เมื่อนึกถึงการท่องเที่ยวมันมีความเกี่ยวข้องกับอาชีพ มีเรื่องการออม การเงิน ตอนนั้นสถาบันการเงินในหมู่บ้านที่พึ่งได้คือสหกรณ์ไฟฟ้า ซึ่งตั้งมาตั้งแต่ 31 เมษายน 2529 ถ้าเป็นกลุ่มธรรมดาการทำงานจะไม่รัดกุมเท่าไร เราไม่เก่งในเรื่องระบบ การจัดการ ถ้าทำในรูปสหกรณ์หลักคือคน

ใช้ไฟถ่านเป็นสมาชิก ทุกคนช่วยดูแลสายไฟ สมาชิกได้ส่วนลดจากการใช้ไฟ ถ้ามีเงินจากการท่องเที่ยวมาสมทบจะเกิดประโยชน์ในการเอาไปเป็นเงินทุนหมุนเวียนประกอบอาชีพ สมาชิกสามารถกู้ยืมเงินและส่งคืนได้”

3. ผลประโยชน์ในแง่นามธรรม ว่าหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งเป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศคนในชุมชนได้มีโอกาสบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาและวิถีชีวิตของตนแก่นักท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจและรักชุมชนของตัวเองมากขึ้น อีกทั้งการที่นักท่องเที่ยวมาพักกับเจ้าของบ้านโฮมสเตย์ ทำให้คนในหมู่บ้านได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนพูดคุยเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างของกันและกัน ดังที่นายพรหมมินทร์ เล่าว่า “เมื่อก่อนที่มีโรงเรียนจะมีชั่วโมงให้นักท่องเที่ยวคุยกับเด็ก เล่นเกมให้ของขวัญ สอนภาษาให้เด็กได้คลุกคลีกับคนต่างชาติเห็นฝรั่งแล้วไม่กลัว กล้าพูดจา” นอกจากความภูมิใจที่ชาวบ้านได้รับแล้ว การที่หมู่บ้านเป็นที่รู้จักก็ทำให้ผู้นำหมู่บ้านมีอำนาจต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเพื่อประโยชน์ของหมู่บ้าน มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาร่วมกับหมู่บ้านจำนวนมากไม่เฉพาะเรื่องการท่องเที่ยวเท่านั้น เช่น สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ กรมส่งเสริมพลังงาน เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการประเมินผลถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะช่วยประเมินผลว่าตั้งแต่เริ่มต้นการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีข้อดี ข้อเสีย อุปสรรคปัญหาในการดำเนินการอย่างไรบ้าง เพื่อทำการปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ซึ่งถือว่ากระบวนการของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ชาวบ้านได้เรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ให้ชาวบ้านได้คิดและทำด้วยตัวเอง โดยเบญจวรรณ วงษ์คำไต้ อธิบายถึงกระบวนการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ดังนี้ “การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการทำไป ทดลองไปเชิง Action Research เริ่มจาก 1) ชุมชนมีปัญหาอะไรอยากจะทำอะไรก็เสนอโจทย์วิจัยมาที่ สกว. 2) การพัฒนาโจทย์วิจัยให้มีความชัดเจนขึ้น ด้วยการที่ทีมวิจัยไปชวนชาวบ้านทั้งหมดมาร่วมวิเคราะห์ปัญหาที่ชุมชนประสบ 3) เมื่อโจทย์วิจัยผ่านชาวบ้านจะเอาแผนวิจัยไปทำงาน ระหว่างนี้พี่เลี้ยงจะเข้าไปติดตาม ดูแล สนับสนุนตลอด เขาเรียกว่าช่วงการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย คอยดูว่ากิจกรรมที่ทำนั้นเกิดปัญหาจะอย่างไร ชาวบ้านปรึกษากันเราจะคอยหนุนเสริม แต่ทุกอย่างชาวบ้านต้องคิดกันเอง สะท้อนกันเอง คือพอทำไปจะมีการสรุปบทเรียนตามแผนกิจกรรมที่ทำ ชาวบ้านจะมาวิเคราะห์ว่าสิ่งที่เป็นปัญหาในเรื่องการจัดการท่องเที่ยว เรื่องของผลกระทบ พฤติกรรมการท่องเที่ยว ทำไมถึงมีปัญหา” สอดคล้องกับที่นายพรหมมินทร์ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผลในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนไว้ดังนี้ “การประเมินผลก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการวิจัยครั้งที่ 2 เป็นการประเมินผลครั้งใหญ่หลังจากเปิดหมู่บ้านมา 4-5 ปี อะไรดี ไม่ดี อะไรที่ชาวบ้านคิด นำกรรมการเข้าไป ใช้วิธีพบกลุ่มย่อยแต่ละปาง ให้ชาวบ้านช่วย

คิดว่าอะไรเป็นข้อบกพร่อง ข้อดี ไม่มีดี ผู้นำ การบริหารจัดการเรื่องผลประโยชน์เป็นอย่างไรบ้าง ควรจะทำอะไรต่อไป มีข้อเสนอแนะเป็นหนทางให้เราทำ นำไปสู่การปฏิบัติต้องทำ ถ้าไม่คุยกันก็จะไปได้ระดับหนึ่ง อาจจะผิใจกันเกิดความแตกแยกได้”

เมื่อนำผลการศึกษามาวิเคราะห์ร่วมกันแนวคิดทฤษฎีเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยดูว่าองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังที่ อรรถชัย ก๊กผล (อ้างแล้ว: 11) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญไว้ 2 ประการ ดังนี้

1. การเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการสื่อสาร 2 ทาง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไม่ใช่ทำครั้งเดียวจบและควรเกิดขึ้นตลอดโครงการ ซึ่งจะยกตัวอย่างการทำงานร่วมกันของชุมชนกับ สกว. ภาค หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง ในแง่การฝึกกระบวนการคิดแล้วให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมสำคัญในการปฏิบัติ เริ่มต้นจากการที่ชุมชนร้องขอให้หน่วยงานเข้าไปร่วมแก้ปัญหา การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นแล้วเจ้าหน้าที่ สกว. ภาค ไปทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ไปชวนชาวบ้านพูดคุยถึงปัญหาให้เห็นชัดเจน จากนั้นคอยเป็นที่ปรึกษา ติดตามดูแล สนับสนุนในขั้นตอนที่ชาวบ้านมาระดมความคิดแก้ปัญหาของตนสู่การปฏิบัติและประเมินผลการปฏิบัติ การติดต่อสื่อสารกันของทั้ง 2 ฝ่าย ทำให้ผู้นำหมู่บ้านเรียนรู้กระบวนการคิดตามแนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการไปใช้กับการดำเนินการด้านอื่นๆ ของหมู่บ้าน

2. เป้าหมายการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นตามกฎหมายหรือทำให้ไม่มีความขัดแย้ง แต่กระบวนการมีส่วนร่วมควรมุ่งให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและเป็นวิธีการเพื่อทำให้การตัดสินใจของรัฐดีขึ้นและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน หากมองโดยภาพรวมตามประเด็นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปองได้รับการยอมรับในระดับประเทศ จะคิดว่าประชาชนต้องมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ทั้งที่จริงแล้วจากผลการศึกษาจะพบว่าจุดเริ่มต้นด้านการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจไม่ได้มาจากชาวบ้านอย่างแท้จริงหากแต่มาจากผู้นำชุมชนคือนายพรมมินทร์อดีตผู้ใหญ่บ้าน ที่สามารถใช้กระบวนการโน้มน้าวให้ชาวบ้านเห็นถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ แล้วจึงร่วมทำทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่เมื่อขั้นตอนแรกการคิด ตัดสินใจมาจากผู้นำ โดยที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ขั้นตอนต่อมา มาจึงมีปัญหา เมื่อชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการที่สอง และปรากฏว่าเกิดปัญหาขึ้นเพราะการมีส่วนร่วมโดยตรงเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะชาวบ้านปางนอกและปางกลางด้วยเหตุผลเรื่องความห่างไกลของพื้นที่ ทำให้บ้านพักโฮมสเตย์มีอยู่ในปางใน 1 และ ปางใน 2 เท่านั้น ส่วนการมีส่วนร่วมทางอ้อมในด้านการมีไมตรีจิต โอภาปราศรัยและช่วยเหลือผู้มาเยือนก็ถือเป็นเรื่องปกติของคนชนบทอยู่แล้ว ฉะนั้นในส่วนของ การรับผลประโยชน์แม้จะมีกระบวนการจัดการที่ดีในรูปแบบสหกรณ์ให้คนในชุมชนที่

เป็นสมาชิกได้รับเงินปันผลทั่วกัน แต่ช่วงห่างของผลประโยชน์ในแง่ของรายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวเกี่ยวกับเงินปันผลเพียงไม่กี่ร้อยบาท ที่ได้รับต่อปีก็มีความต่างกันอยู่มาก และนำมาซึ่งความไม่พอใจและแบ่งแยกกันของผู้คนในหมู่บ้านอยู่บ้าง แต่ด้วยความมีจิตสาธารณะของคนบ้านแม่กำปองที่อยากเห็นหมู่บ้านพัฒนา การพัฒนาในด้านอื่นจึงดำเนินไปได้ ท้ายที่สุดเมื่อกระบวนการก่อนหน้าเกิดปัญหา การมีส่วนร่วมประเมิณผล จึงเป็นแนวทางสุดท้ายที่จะประเมินว่าสิ่งที่ดำเนินไปแล้วมีปัญหาอย่างไรและจะมีแนวทางแก้ไขอย่างไร ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงได้

ปัญหาของการที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง หากแต่กิจกรรมดังกล่าวเริ่มต้นจากผู้นำทำให้ปัจจุบันแม้นายพรหมมินทร์ จะไม่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านแล้วแต่ก็ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านด้านต่างๆ อยู่ไม่เฉพาะในฐานะประธานกรรมท่องเที่ยวของหมู่บ้านเท่านั้น ดังที่นายพรหมมินทร์ ได้กล่าวว่า “เรื่องบุคลากรทำให้วางมือไม่ได้ เพราะทำอะไรยังต้องมาถาม คือทุกคนเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่จะเข้าไปประสานกับหน่วยงานต่างๆ ยังไม่ได้” นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องหลายคนยังได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่าการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองหากขาดนายพรหมมินทร์ การท่องเที่ยวของหมู่บ้านก็จะไม่เป็นที่รู้จักมากเท่าทุกวันนี้

อย่างไรก็ตามที่อำนาจหลักในการจัดกิจกรรมในพื้นที่ที่ยังขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน ในรูปแบบของการขึ้นจากผู้นำชุมชนแล้วฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศเป็นตัวรองรับและสร้างการยอมรับให้กับผู้นำด้วยการพยายามดึงกลไกการมีส่วนร่วมมาดำเนินการ ซึ่งเป็นการสร้างความพอใจให้กับชาวบ้าน ดังนั้นการจัดการโดยผู้นำชุมชนที่ถือเป็นตัวแทนอำนาจนี้ จึงถือเป็นอีกหนึ่งรูปแบบการจัดการโดยชุมชน ที่จะต้องใช้การมีส่วนร่วมประเมิณผลในการปรับปรุงแก้ไขและผลักดันกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อให้การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง ในการคืนอำนาจ (Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง โดยเฉพาะการส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง ทำให้ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม มีอำนาจต่อรองควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาที่ยั่งยืน (ปารีชาติ วลัยเสถียร, อ้างแล้ว: 12)

5.2 ความเข้มแข็งของชุมชน

จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการนำเสนอกรณีศึกษาของชุมชนที่มีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของคนที่ยึดมั่นมายาวนานและสามารถปรับตัวให้ชุมชนอยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบ เช่น กระแสทุนนิยม หนี้สิน ปัญหายาเสพติด เป็นต้น ด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้และคงรักษาสິงดั้งเดิมไว้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

การนำแนวคิด ทฤษฎีเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน มาใช้วิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง จึงมีใช้การนำเอาช่วงเวลาที่มีการจัดการท่องเที่ยวมาอธิบายเท่านั้น หากแต่ต้องเริ่มพิจารณาทั้งก่อนและหลังจากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อให้เห็นภาพของการแก้ไขปัญหาและการปรับตัวของชุมชนชัดเจนขึ้น ดังนี้

หมู่บ้านแม่กำปองเริ่มตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2457 โดยเริ่มต้นจากที่พ่ออุ้ยมา กิ่งแก้ว ชาวบ้านบ้านดอกแดง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ได้เดินทางเข้ามาเพื่อหาพื้นที่ทำสวนเมี่ยงที่บ้านแม่กำปอง เมื่อญาติพี่น้องเห็นว่าสามารถปลูกเมี่ยงได้ดีจึงอพยพย้ายตามมาด้วยระยะเวลาที่ผ่านมาไม่นานทำให้ปัจจุบันสังคมของบ้านแม่กำปองยังคงเป็นแบบพี่น้อง ที่ไปมาหาสู่ช่วยเหลือกัน ดังที่นายสุรพล กล่าวว่า “สังคม วัฒนธรรม ยังเป็นแบบพี่น้องช่วยเหลือกันดีเวลามีงานถ้าเป็นคนบ้านแม่กำปองมาทุกคน” จึงสังเกตได้ประการหนึ่งว่าบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านถ้าเป็นบ้านของคนบ้านแม่กำปองโดยแท้จะเป็นบ้านของญาติพี่น้องที่สร้างติดๆ กัน ไม่มีการล้อมรั้วสามารถเดินไปมาหากันได้โดยสะดวก แต่การเป็นหมู่บ้านในชนบทที่แม่จะสามารถปลูกเมี่ยงได้ดีก็ยังคงขาดแคลนมีความลำบากในการดำรงชีวิตหลายอย่าง เช่น เรื่องถนนเพื่อติดต่อกับชุมชนภายนอก ซึ่งนายสมศักดิ์ ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า “ถนนเส้นเดิมที่ตัดผ่านหมู่บ้านมีมาก่อนปี 2523 เป็นการบุกเบิกเส้นทางเดินใหม่ ที่ต้องใช้เวลา 1 วันในการเดินทางจากหมู่บ้านไปดอยสะเก็ด” เช่นกันนางพูนสุข ก็ได้กล่าวในประเด็นเดียวกันนี้ว่า “การสัญจรสะดวกไม่เหมือนเมื่อก่อน จะไปไหนต้องเตรียมผ้าียงไปด้วยเพราะจู่โคลนเขอะ และจะมีรถผ่านมาที่หมู่บ้าน 2-3 วันครั้ง” กระทั่งหมู่บ้านมีไฟฟ้าจากพลังงานน้ำใช้ในปี พ.ศ. 2526 และมีการจัดตั้งสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงบ้านแม่กำปอง จำกัด ในปี 2528 จากความสัมพันธ์แบบพี่น้องและความยากลำบากในชีวิตทำให้ชาวบ้านเสียสละช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน ดังที่นายสมศักดิ์ กล่าวว่า “ก่อนมีการท่องเที่ยวต้องร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านเดือนละหลายวัน เพราะต้องการความเจริญเลยเสียสละ” จนปี 2539 นายพรหมินทร์ มาเป็นผู้ใหญ่บ้านและมองว่าการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายอันหนึ่ง โดยกล่าวว่า “ถ้าเราพัฒนาไปถึงจุดหนึ่งจะเปิดหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว แต่พร้อมกันนั้นได้ทำการพัฒนาด้านอื่นๆ ไปด้วย อย่าง

เรื่องโครงสร้างพื้นฐาน ถนนหนทางพยายามแก้ไข บ้านเราอยู่ในป่าถ้าไม่ทำถนนให้ดี โอกาสที่จะติดต่อกับข้างนอก การไปมาหาสู่กันยาก ถ้าถนนดีสิ่งอื่นจะตามมา” ปี 2547 จึงมีการตัดถนนลาดยางจากบ้านแม่กำปองไปยังอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง ที่ทำให้การสัญจรไปมาสะดวก สบายอย่างมาก

ก่อนหน้าที่จะเปิดหมู่บ้านให้มีบริการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2543 หมู่บ้านมีการจัดการท่องเที่ยวอยู่แล้ว โดยนายพรหมมินทร์ ในฐานะเป็นผู้นำที่ริเริ่มเรื่องการท่องเที่ยวเข้าสู่หมู่บ้านกล่าวว่า “โดยส่วนตัวที่มองเรื่องการท่องเที่ยวคือการมองถึงรูปแบบที่จะพัฒนาสามารถบูรณาการได้อย่างองค์รวม เพราะก่อนที่จะพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวได้ต้องพัฒนาในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน ที่อยู่ที่กิน กลุ่มต่างๆ เตรียมคน ความพร้อม ไม่ใช่อยู่ๆ เปิดหมู่บ้านเป็นการท่องเที่ยวเลยไม่ได้” แต่หากจะมองถึงสาเหตุของการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามาในหมู่บ้านอีกมุมหนึ่งจะพบว่าเพราะคนภายนอกเห็นถึงศักยภาพของชุมชน ในด้านวิถีชีวิต ทรัพยากรจึงมาเปิดกิจการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ทำให้ผู้นำหมู่บ้านเห็นว่าหมู่บ้านของตนมีศักยภาพที่จะจัดการท่องเที่ยวได้ ดังที่ นายสบธนา อันประเสริฐ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กล่าวว่า “ในหมู่บ้านจะมีรีสอร์ทของฝรั่งอยู่ชื่อจอนเฮาส์ ผมว่าน่าจะเป็นบ้านแรกๆ ที่ทำ มันต้องมีคนมองเห็นสิ่งดีๆ ของชุมชนซึ่งไม่ใช่คนในชุมชน อย่างเราอยู่ประเทศไทยทุกวันเรามองเป็นเรื่องปกติแต่คนอื่นอาจจะมองเป็นสิ่งพิเศษไปได้ การเป็นคนคิดคนอื่นก็ต้องบอก สิ่งพิเศษไม่ใช่เราบอกตัวเองว่าเราเป็นคนดี เช่นกันตรงนั้นน่าจะมีใครที่เห็นสิ่งพิเศษอันนั้น แล้วก็บอกเริ่มทำในลักษณะของความเป็นชุมชน” อย่างไรก็ตามในระยะแรกการท่องเที่ยวในชุมชนก็เกิดปัญหาตามมา ดังที่นางเบญจวรรณ เจ้าหน้าที่ สกว. ภาค ในฐานะพี่เลี้ยงของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นบ้านแม่กำปอง ซึ่งลงไปชวนชาวบ้านพูดคุยถึงปัญหา พัฒนาจิตวิทยวิจัย กล่าวว่า “จุดเริ่มต้นของแม่กำปองตั้งแต่ ประมาณปี 2542 เขาเริ่มจัดการท่องเที่ยวไปแล้วเพราะมีคนเข้าไปเที่ยวน้ำตก ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่ามันมีปัญหาเรื่องขยะ เรื่องควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยวไม่ได้” ประกอบเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ สกว. ภาคเกิดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่และเปิดให้หมู่บ้านต่างๆ ที่ประสบปัญหา และต้องการแก้ไขปัญหผ่านกรวิจัยเสนอโครงการวิจัยเข้ามาที่ สกว. ภาค ซึ่งมีขั้นตอนอย่างทีนางเบญจวรรณ กล่าวไว้ดังนี้ “การพัฒนาจิตวิทยวิจัยซึ่งก็คือสิ่งที่ชาวบ้านอยากทำเหมือนไปพัฒนาให้มันเกิดความชัดเจนขึ้น เรื่องที่ต้องทำ ปัญหาที่เกิดขึ้นไปชวนกันวิเคราะห์ทั้งชุมชนไม่ใช่เฉพาะคนที่อยากจะเป็นทีมวิจัย เขาเรียกว่าช่วงแรกจะเป็นการพัฒนาจิตวิทยวิจัย พอจิตชัดก็ส่งเป็นโครงการวิจัย พอโครงการวิจัยผ่านชาวบ้านก็เอาแผนวิจัยไปทำงานระหว่างทำงานพี่เลี้ยงก็จะเข้าไปติดตามดูแล สนับสนุน ตลอดจนมีปัญหอะไรก็ปรึกษากับพี่เลี้ยงเขาเรียกว่าช่วงของการติดตาม

สนับสนุนโครงการวิจัย คอยดูว่ากิจกรรมที่ทำไปแล้วเกิดปัญหาจะทำอย่างไร ชาวบ้านปรึกษากัน เราจะคอยเข้าไปหนุนเสริม แต่ทุกอย่างชาวบ้านต้องคิดกันเอง”

การสร้างความสำเร็จเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากเพราะจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านแม่กำปอง ถึงระยะแรกของการจัดการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เกิดคำถามว่าคนข้างนอกจะมาดูอะไรบ้านแม่กำปอง และหากจะมีก็มีแต่น้ำตกเท่านั้น ฉะนั้นนอกจากการพูดคุยดังเช่นที่นางนงคัย กล่าวไว้ว่า “ช่วงแรก จะมีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้สูงอายุ พระ บริษัททัวร์ ว่าถ้าเปิดหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะรับได้ไหมมีการตกลงราคาาร่วมกัน แบ่งส่วนว่าจะเอาเข้าสหกรณ์เท่าไร เอาเข้าหมู่บ้านเท่าไร กว่าจะเปิดการท่องเที่ยวได้ใช้เวลาอยู่ 2-3 ปี การพาชาวบ้านไปศึกษาดูงานเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็น โดยในช่วงการทำกรวิจัยชาวบ้านได้ไปดูงานที่บ้านแม่กลางหลวง คอยอินทนนท์ เรื่องนี้นายพรมมินทร์กล่าวว่า “ไปดูการจัดการป่าและการจัดการท่องเที่ยวของชาวป่ากาเกอญอ ซึ่งมีการจัดการท่องเที่ยวมาแล้วและเรากำลังค้นหารูปแบบให้ตัวเองว่าควรจะเป็นไปในรูปแบบใด อย่างไร อยากให้คนบ้านเราได้เห็นว่าการท่องเที่ยวอนุรักษ์ป่าทำกันอย่างไร เขารวมตัวกันทั้งที่เป็นชาวเขายังทำได้ดีก็เลยพาไปดูงาน ชาวบ้านได้เห็นและเข้าใจมากขึ้นเลยได้กฎ ระเบียบต่างๆ ออกมา”

เมื่อมีการจัดการท่องเที่ยวเกิดขึ้นและมีความเกี่ยวข้องกับการเงินซึ่งต้องมีความรัดกุมเป็นพิเศษ สถาบันการเงินเพียงแห่งเดียวของหมู่บ้านคือสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงบ้านแม่กำปอง จำกัด ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2528 เพื่อให้คนที่ใช้ไฟฟ้าจากพลังงานน้ำในหมู่บ้านถือหุ้นเป็นสมาชิก ถูกนำมารองรับบริหารด้านการเงินของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จัดตั้งขึ้นในชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักของการสหกรณ์ โดยนายประยุทธ์ เบ็งมูล นักวิชาการสหกรณ์ 5 สำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งรับผิดชอบดูแลสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงบ้านแม่กำปอง จำกัด กล่าวว่า “บทบาทของสหกรณ์จังหวัดไม่ได้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง เพราะบทบาทหลักคือการส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อให้คนพึ่งตนเองได้ และเป็นพื้นฐานเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน” ดังตัวอย่างล่าสุดที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ ใ้งบประมาณแก่กลุ่มหมอนใบชา 40,000 บาท พร้อมกันนั้นยังได้มีการจัดอบรมการทำบัญชีรายรับรายจ่ายและการดำเนินงานตามรูปแบบสหกรณ์ให้กับสมาชิกกลุ่มอีกด้วย ในเรื่องการตั้งกลุ่ม นายพรมมินทร์ ได้กล่าวเสริมว่า “การตั้งกลุ่มไม่ใช่เฉพาะเพื่อการท่องเที่ยวแต่เป็นฐานของอาชีพด้วย อย่างเรื่องการนวดสามารถเป็นรายได้เสริมได้แต่เกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยว กลุ่มสมุนไพร จริงๆ ที่ตั้งขึ้นคืออยากให้กลุ่มเหล่านี้ดูแลรักษาสมุนไพรที่เป็นทรัพยากรของหมู่บ้าน อาจทำการเพาะสมุนไพรขายและใช้ด้วย” จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านแม่กำปองพบว่าแต่ละคนจะมีกลุ่มสังกัดมากกว่า 2 กลุ่มขึ้นไป ที่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของกลุ่ม

ต่างๆ ไว้แล้วใน 4.1.7 ลักษณะการเมืองและการปกครองท้องถิ่น ในเรื่องการจัดการความสัมพันธ์ และการจัดการกลุ่ม หน้า 45 ข้อดีของการจัดตั้งกลุ่มจากการสัมภาษณ์และการสังเกตสรุปได้ดังนี้

1. **ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากอาชีพปลูกเมี่ยง** จากการเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวพัก นำเที่ยว ชายของที่ระลึก บริการนวดแผนไทย ซึ่งในหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มนวดแผนไทย หมอนใบชาที่มีทักษะความรู้เพิ่มเติมจากการรวมกลุ่มสามารถหารายได้นอกชุมชนได้หากภายในชุมชนไม่มีนักท่องเที่ยวมาพัก จากการไปรับจ้างนวดที่น้ำพุร้อนสันกำแพงที่อยู่ใกล้กัน การส่งหมอนใบชาออกไปขายภายนอกตามแต่จะมีพ่อค้ามาสั่งซื้อ และจากการสัมภาษณ์นางเกษมมองว่า ผลจากการรวมกลุ่มแล้วมีรายได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้น โดยกล่าวว่า “คนที่ไม่สูงส่งกับใครก็เข้ากลุ่มมากขึ้นเพราะทำให้มีรายได้”

2. **ชุมชนมีฐานทางการเงินของตนเอง** โดยเฉพาะรายได้จากการท่องเที่ยวที่หักเข้าสหกรณ์ร้อยละ 5 ทำให้สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด มีรายได้จากการท่องเที่ยวเมื่อรวมกับรายได้อื่นของสหกรณ์จึงสามารถปล่อยกู้ให้ชาวบ้านกู้เพื่อทำกิจกรรมในรูปของกลุ่ม โดยไม่เสียดอกเบี้ยแต่กำหนดระยะเวลาการใช้นั้น นอกจากนี้เมื่อชาวบ้านมีรายได้ก็สามารถนำไปฝากกับกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านที่ชาวบ้านสามารถกู้โดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท/เดือน และหากพิจารณาในกลุ่มย่อยก็จะพบฐานทางการเงินที่เกิดขึ้นอีกชั้นหนึ่ง เช่น การที่ประธานกลุ่มแม่บ้าน นางวันเพ็ญ พรอินตา กล่าวถึงการรวมกลุ่มของตนว่า “เป็นการรวมกลุ่มเพื่อของบประมาณจาก สส. หรือ อบต. เพื่อซื้อขอใช้ส่วนรวมให้วัด เมื่อซื้อของเสร็จ มีเงินเหลือจะกลายเป็นกองกลางของกลุ่มมีการให้กู้ยืมดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท/เดือน โดยดอกผลที่ได้จะเอาไปเป็นเบี้ยประชุม”

3. **ชุมชนมีอำนาจต่อรองกับภายนอกโดยเฉพาะเอกชน** ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวและการต่อราคา ดังได้กล่าวถึงใน 4.2.4 รูปแบบและอัตราค่าบริการด้านการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่กำปอง หน้า 53 และ ภาวะเบียดเบียนบังคับของกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง หน้า 122

4. **ผลทางอ้อมอื่นๆ** เช่น การเกิดจิตสำนึกในด้านการดูแลสุขภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพราะชาวบ้านเข้าใจว่าการมีป่า สิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาที่บ้านแม่กำปองดังที่นางเบญจวรรณ กล่าวว่า “ชุมชนนำเสนอวิถีชีวิตของคนที่อยู่กับป่า ทำให้มีนักท่องเที่ยว ชุมชนต้องดูแลรักษาป่า ตรงนั้นจะเป็นป่าต้นน้ำ ถ้าชาวบ้านไม่ดูแลรักษาป่าทรัพยากรหมดไปวันหนึ่งไม่มีคนไปเที่ยว” จึงมีการดูแลรักษาป่าในหลายด้าน อาทิ การไม่ตัดต้นไม้แต่ใช้ประโยชน์จากไม้ที่ตายแล้วมาทำเชื้อเพลิง มีการร่วมกันทำแนวป้องกันไฟป่าทุกปี การคอยสอดส่องดูแลไม่ให้มีคนนำต้นไม้ออกนอกหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังเกิดความ

ภาคภูมิใจในการที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมา วิถีชีวิตของตนให้คนภายนอกฟังเสมอซึ่งเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าหมู่บ้านเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอก ดังที่มีหลายหน่วยงานองค์กรเข้ามาศึกษาดูงาน และล่าสุดหมู่บ้านยังได้รับรางวัล OTOP Village Champion (OVC) จากกรมการพัฒนาชุมชน เมื่อมี 2549 อีกด้วย

กระบวนการรวมกลุ่มเป็นหนึ่งในกระบวนการปรับตัวของชุมชน แต่ดังที่ได้กล่าวไปว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ แล้วเปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจมีการรวมกลุ่มกันมีการคัดเลือกประธานกลุ่มและตำแหน่งต่างๆ และดำเนินกิจกรรมกลุ่ม จุดประสงค์หลักของการจัดตั้งกลุ่มจึงอยู่ที่เรื่องของรายได้เป็นสำคัญ ส่วนใหญ่แล้วกลุ่มที่จัดตั้งจะมีการประชุมกันนานๆ ครั้งหรือบางกลุ่มแทบไม่เคยมีการประชุมกันเลยเพราะถือว่าสมาชิกน้อย แต่จะทำการประสานงานกลุ่มด้วยการบอกต่อ เช่นเมื่อมีกิจกรรมที่กลุ่มจะต้องไปร่วมผู้ประสานงานของกลุ่มจะเป็นคนบอกต่อให้สมาชิกกลุ่มมาร่วม จากนั้นจะเอาค่าแรงที่ได้รับจากการทำงานมาแบ่งกัน เราจึงพบปัญหาที่สะท้อนออกมาในหลายกลุ่ม อาทิ กลุ่มมัคคุเทศก์ ซึ่งมีสมาชิก 5 คน มีประธานกลุ่มแต่ไม่เคยมีการประชุมกลุ่ม มีมัคคุเทศก์เพียงคนเดียวที่มีศักยภาพพอที่จะอำนวยความสะดวกและพานักท่องเที่ยวชมภายในหมู่บ้าน โดยสังเกตจากการที่บริษัททัวร์นำนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนจะบอกกับศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวของหมู่บ้านว่าต้องการให้มัคคุเทศก์คนไหนแทนนั้นให้พาเที่ยวชมภายในหมู่บ้านเพราะที่ผ่านมามีมัคคุเทศก์คนอื่นๆ ของหมู่บ้านดูแลนักท่องเที่ยวไม่ทั่วถึงทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ กระนั้นก็มีความพยายามในการส่งต่อให้เยาวชนเข้ามาเป็นมัคคุเทศก์ของหมู่บ้านแต่ระบบของการศึกษาที่ต้องทำให้เยาวชนออกไปเรียนนอกหมู่บ้าน ทำให้เยาวชนไม่มีความพร้อมมากพอ ดังที่ นายสุรพล มัคคุเทศก์คนเดียวของหมู่บ้านกล่าวว่า “แม้เยาวชนรุ่นใหม่จะสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ แต่ไม่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง เช่น เรื่องชื่อของต้นไม้ กล้วยของชุมชนที่ให้ผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านเป็นมัคคุเทศก์อัตรา 1 ต่อนักท่องเที่ยว 5 คน ไม่สามารถปฏิบัติได้ อาชีพมัคคุเทศก์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวจึงไม่ได้เป็นอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในหมู่บ้านเท่าที่ควร หรือกลุ่มซึ่งน่าจะมีวัตถุประสงค์หลักในการทำงานเพื่อสังคมดังเช่นกลุ่มแม่บ้านกลับมองในเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อให้สามารถของบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ ได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นคนละเป้าหมายกับการสร้างกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพและพึ่งพาตนเอง

กล่าวได้ว่าถึงแม้ชุมชนจะสามารถมีรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเองที่เป็นที่ยอมรับ ก็มิใช่ว่าชุมชนจะไม่มีปัญหาเลย หากยังคงมีปัจจัยต่างๆ เข้ามากระทบให้ต้องปรับตัวและแก้ไข ปัญหาเสมอ ดังที่นางเบญจวรรณ กล่าวว่า “เรื่องของการท่องเที่ยวไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว แต่จะมีเรื่องของปัจจัยแวดล้อมเข้ามาตลอดเวลา เช่น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะเป็นเรื่องที่ชุมชนต้องคิดต่อ

ว่าจะทำอย่างไร ไม่ใช่ทำรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวได้จบ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาแล้วไม่ใช่ ถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะแล้วทำอย่างไรเป็นเรื่องที่คิดตลอดเวลา” ในปัจจุบันมีสิ่งที่มีชุมชนต้องปรับตัวในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การผลิตอาหาร ปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวบ้านและนักท่องเที่ยว ซึ่งในอดีตหมู่บ้านชนบทที่มีความยากลำบากในการติดต่อกับภายนอกสามารถผลิตอาหารเองได้ แต่เมื่อมีถนนที่ทำให้การสัญจรไปมาสะดวกสบาย รถขายอาหารสามารถเข้ามาขายอาหารได้ทั้งช่วงเช้าและเย็น ประกอบกับการที่หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว หากมีการเลี้ยงสัตว์ มูลสัตว์ส่งกลิ่นเหม็นทำให้ต้องเลิกเลี้ยงสัตว์ไป ชาวบ้านจึงนิยมซื้ออาหารจากรถขายอาหารซึ่งมีราคาแพง ระบายไม่พอกับรายจ่ายทำให้เกิดเป็นหนี้ จากการสัมภาษณ์เจ้าของบ้านโฮมสเตย์หลายหลังกล่าวว่าทำนองเดียวกันว่า “รายได้ที่ได้จากการที่นักท่องเที่ยวมาพัก เมื่อหักค่าอาหารที่มีราคาแพงที่ต้องซื้อมาทำอาหาร 3 อย่าง ผลไม้ 1 อย่าง ให้กับนักท่องเที่ยว 1 มื้อที่คิดราคาต่อหัว 50 บาท แล้วแทบจะไม่คุ้มเลย” นอกจากนี้การบริโภคอาหารที่มีสารเคมีเจือปนก็ไม่ใช่ผลดีต่อสุขภาพอีกด้วย นายพรหมมินทร์ จึงคิดโครงการค้นหาแนวทางที่พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งเริ่มต้นเมื่อปี 2550 โดยในเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมาได้ทำชาวบ้านไปดูงานหมู่บ้านที่ดำเนินตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง สามารถผลิตอาหารได้ เพื่อให้ชาวบ้านกลับมาวิเคราะห์วิถีชีวิตของตนเองว่าสามารถผลิตอาหารเองได้หรือไม่ และจะเข้าร่วมกับโครงการดังกล่าวหรือไม่ และนายพรหมมินทร์ก็ได้ทดลองเลี้ยงไก่โดยไม่ใช่สารเคมี เลี้ยงหมูหลุมเป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้าน ด้วยหวังว่าผลผลิตที่ได้จะเอาไว้รับประทานเอง ที่เหลือขายภายในหมู่บ้าน และอาจขายให้นักท่องเที่ยวและคนที่ขับรถผ่านไปมา

2. การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่มาบ้านแม่กำปองจะมาเดินเที่ยวชมภายในหมู่บ้านและมาเดินในเส้นทางศึกษาธรรมชาติซึ่งมีทั้งสิ้น 4 เส้นทาง แต่ส่วนมากมักคุเทศก์ท้องถิ่นจะทางเดินในเส้นทางที่ 1 ซึ่งมีระยะเวลาใกล้ที่สุดใช้เวลาเดินไปกลับ 2 ชั่วโมง เป็นเส้นทางที่มีความสวยงามแต่เล็กและแคบ นักท่องเที่ยวต้องเดินเรียงเดี่ยวตามป่า ก้อนหินและธารน้ำ เป็นเส้นทางเดินที่ต้องดูแลรักษาระบบนิเวศแห่งป่าจึงมีข้อเสนอให้มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว ดังที่นายทงศักดิ์มีคุเทศก์จากบริษัทเอเชนเทล กล่าวว่า “ถ้าวันไหนแขกมาเยอะปัญหาคือเรื่องที่จอดรถ การสัญจรบ้านพักพอสำหรับ 50 คนหรือมากกว่านั้น ทรัพยากรอย่างทางเดินศึกษาธรรมชาติไปทางน้ำตก ผ่านสวนเมี่ยง เป็นเส้นทางหลักถ้าชาวบ้านมา 3 กลุ่ม/วัน เดินกันจนละ ถ้าเดินกันทุกวันธรรมชาติไม่ได้ฟื้น อย่างคอยคอยอินทนนท์ยังมีช่วงเวลาให้ธรรมชาติได้พักฟื้น ส่วนที่แม่กำปองก็เรื่อยๆ ถ้านักท่องเที่ยวมาเยอะ ปัญหาที่จะเกิด มีความเปลี่ยนแปลง” ชุมชนจึงต้องเลือกว่าจะจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวต่อเดือนต่อปีเท่าใดที่พอดีกับ

ทรัพยากรที่มีและเงินที่ชาวบ้านได้ลงทุนจัดกิจกรรมที่รองรับการจัดการท่องเที่ยวแต่ในทางตรงกันข้ามสิ่งที่พบจากการสัมภาษณ์ก็คือชาวบ้านยังคงต้องการให้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเพิ่มขึ้น

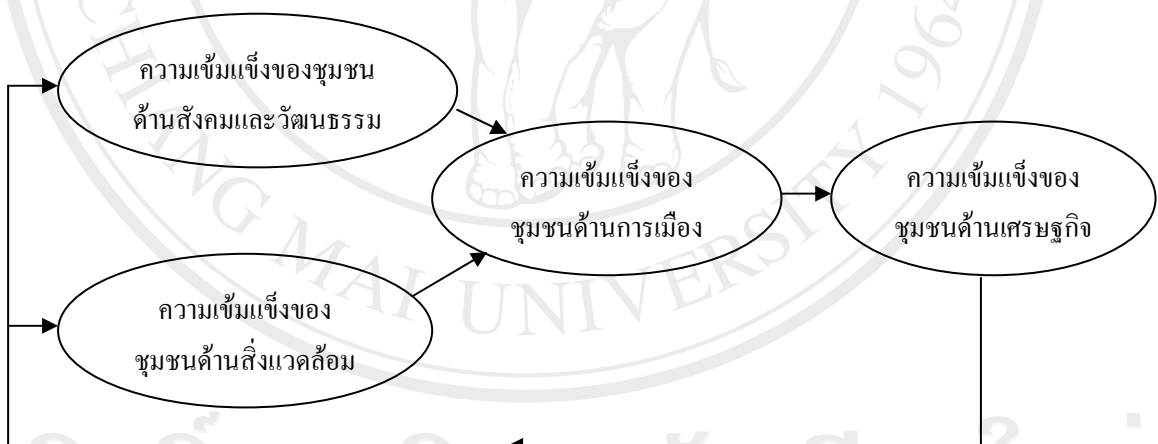
3. การสร้างผู้นำ ปัจจัยด้านผู้นำมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการพัฒนาหมู่บ้านแม่กำปอง ดังที่เราได้เห็นบทบาทของผู้นำอย่างนายพรมมินทร์ อดีตผู้ใหญ่บ้านที่ยังคงมีบทบาทอย่างมากในปัจจุบันและพยายามสร้างผู้นำรุ่นต่อมา โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน แต่นายพรมมินทร์กล่าวว่า “ตัวตายตัวแทนที่จะให้ปล่อยมือเลยไม่ได้ แต่แทนได้ชั่วคราวชั่วคราว ปล่อยให้บริหารเองไม่ได้ ทำอะไรต้องมาถาม คือทุกคนเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แต่จะเข้าไปลึกประสานกับหน่วยงานต่างๆ ไม่ได้” สอดคล้องกับที่นางเบญจวรรณ กล่าวถึงการสร้างผู้นำและการทำวิจัยร่วมกับชุมชนว่า “พ่อหลวง (นายพรมมินทร์) พยายามชวนคนอื่นๆ ตอนนี่เริ่มเอาคนใหม่ๆ เข้ามาเรียนรู้การทำงานท่องเที่ยวเป็นพวกคณะกรรมการ ก็จะมีการเลือกคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวแล้วให้มาบริหารจัดการเรื่องการท่องเที่ยว วิธีการที่เห็นคือจะให้เป็นวิทยากรในชุมชนคือพยายามที่จะส่งต่อให้คนอื่น สร้างคนใหม่ขึ้นมา” อย่างไรก็ตามจากการสังเกตในการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านถึงแม้ว่านายพรมมินทร์จะมีบทบาทในการประชุมแต่คณะกรรมการที่ร่วมประชุมก็มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อร่วมกันทำงานพัฒนาชุมชนซึ่งต้องมีความเสียสละอย่างมาก ดังที่นายประยุทธ์ นักวิชาการสหกรณ์ 5 กล่าวว่า “กลุ่มผู้นำต้องเสียสละเพราะการทำงาน อย่างเช่นมาประชุมสหกรณ์เล็กๆ คณะกรรมการไม่มีค่าเบี้ยประชุม นอกจากนี้คณะกรรมการนี้ก็เป็นกรรมการอีกหลายอย่าง เช่น อบต. คณะกรรมการหมู่บ้าน”

ทั้งหมดนี้คือผลการศึกษาในหัวข้อความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งจะมีความเข้มแข็งเพียงใดต้องนำแนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนมาวิเคราะห์อีกชั้นหนึ่ง พบว่าจากการให้ความหมายความเข้มแข็งของชุมชนหลายด้าน ตามที่เพ็ญศิริ จีระเดชากุล (อ้างแล้ว, 14) ได้กล่าวไว้หมู่บ้านแม่กำปองมีความเข้มแข็งของชุมชนทั้งด้านการเมือง สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมแต่ในด้านเศรษฐกิจนั้นชุมชนมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการมีระบบสหกรณ์ที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มและเป็นฐานทางการเงินที่สำคัญของคน มีทุนสำรองสำหรับกิจการสาธารณะและสวัสดิการของชุมชน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ชุมชนต้องปรับตัวในด้านนี้ก็คือการผลิตอาหารบริโภคเองภายในชุมชน เพื่อลดการพึ่งอาหารจากภายนอกที่มีราคาแพง และไม่มีคุณภาพ

ในทรรศนะของผู้ศึกษามองถึงความเชื่อมโยงความเข้มแข็งของชุมชนว่าเริ่มต้นจากการที่ชุมชนมีต้นทุนและความเข้มแข็งด้านสังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว เมื่อผู้นำชุมชนพยายามชักนำให้คนในชุมชนมองเห็นต้นทุนที่มี แล้วพยายามผลักดันให้ชุมชนนำสิ่งที่มีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งเป็นความเข้มแข็งของชุมชนนำสิ่งที่มีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งเป็นความเข้มแข็งของชุมชนด้านการเมืองที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจที่นำระบบ

สหกรณ์มาบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน และผลทางเศรษฐกิจที่ดีจะทำให้เห็นถึงความสำคัญของผลจากต้นทุนชุมชนที่มีและช่วยกันดูแลสังคม สืบต่อวัฒนธรรมที่มี และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไป

สรุปว่าโดยภาพรวมหมู่บ้านแม่กำปองถือว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เริ่มจากการที่เครือข่ายมาร่วมกันในชุมชนเป็นความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ กระทั่งเกิดผู้นำซึ่งเห็นความสำคัญและส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในด้านสาธารณสุข ปลอดภัย สาธารณูปการและรายได้ของคนในชุมชนที่ทุกฝ่ายจะต้องมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ภาครัฐ เอกชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ 2 รูปแบบในชุมชนที่ผสมผสานกันอยู่คือความสัมพันธ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การรวมกลุ่มของชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างมากคือการรวมกลุ่มด้านการท่องเที่ยวเพราะมีต้นทุนทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีการบริหารจัดการที่ดีโดยระบบสหกรณ์ ชุมชนมีอำนาจต่อรองกับภายนอก มีกฎเกณฑ์ ระเบียบ สำหรับการท่องเที่ยวชุมชนจึงได้รับการยอมรับจากภายนอกสังเกตได้จากการมีหน่วยงานต่างๆ มาศึกษาดูงาน และได้รับรางวัลมากมายจากภายนอก

ภาพ 5.1 ความสัมพันธ์ของความเข้มแข็งของชุมชนด้านต่างๆ

ที่มา: จากการศึกษา

5.3 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ระยะเวลาการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปองที่ดำเนินมากกว่า 7 ปี ได้ผ่านบทพิสูจน์ของกาลเวลาในการฟันฝ่าปัญหาอุปสรรค และมีการปรับตัวให้กิจกรรมนี้สามารถดำเนินต่อไปอย่างยั่งยืน เพื่อสร้างรายได้และก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน กลุ่ม

คนในชุมชน อย่างไรก็ตามภายใต้การดำเนินไปของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนก็จะต้องดำเนินไปบนพื้นฐานความเข้าใจในหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งขั้นแรกจะมองถึงการให้นิยาม ความหมายของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

กลุ่มชาวบ้าน ได้ผ่านกระบวนการทำวิจัยร่วมกับ สกว. ภาคในขั้นตอนที่เรียกว่า เวทีค้นข้อมูล ซึ่งนางเบญจวรรณ เจ้าหน้าที่ สกว. ภาค ได้อธิบายว่า “เป็นกระบวนการที่ชาวบ้านมานั่งคุยกันเอาข้อมูลที่มีมาจัดเป็นระบบ แล้วชาวบ้านก็เรียนรู้การทำงานแบบนี้ว่าต้องมานั่งคุยกัน หาข้อมูลเสร็จแล้วเอาข้อมูลมาสรุปและนั่งอธิบายกับคนในชุมชนก็จะเป็นการให้ความรู้กันไปแต่ละคนขณะเดียวกันถ้านักท่องเที่ยวเข้ามาความรู้พวกนี้ก็เอามาเล่าให้นักท่องเที่ยวฟัง” ทำให้นางเบญจวรรณเชื่อว่าขั้นตอนนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้กับชาวบ้านการสื่อสารพูดคุยในชุมชนทำให้ชาวบ้านเข้าใจนิยาม ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไม่ต่างกันมากนัก คือ ชาวบ้านให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะสินค้าตัวหนึ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ดังที่นายคำ นิลดาทิพย์ ได้กล่าวว่า “จะต้องรักษาป่าไม้ ถ้าธารให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวดูน้ำตก ถ้าไม่มีต้นไม้ น้ำจะแห้ง” หรือที่นางลีลา สิงห์แก้ว กล่าวว่า “การท่องเที่ยวที่อนุรักษ์ป่าเพราะถ้าตัดต้นไม้จะแห้งแล้ง อากาศร้อน คนไม่มาเที่ยว” ผลดีจากความเข้าใจเช่นนี้ชาวบ้านจึงมีความใส่ใจในทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมากขึ้น เช่น คอยสอดคลอง ดูแลไม่ให้นักท่องเที่ยวนำต้นไม้ดอกไม้ออกจากหมู่บ้านซึ่งผิดกฎหมายหมู่บ้าน รวมไปถึงการรักษาความสะอาดภายในหมู่บ้าน ดังที่นายจันทร์ กล่าวว่า “เรื่องสิ่งแวดล้อม การทิ้งขยะ เผาขยะ ฝรั่งมาบ้านเราเขารังเกียจ ก็เลยทำให้เรามาช่วยกันกำจัดขยะริมทาง พูดคุยกันว่าอย่าทิ้งขยะเรี่ยราด ชาวบ้านเข้าใจก็เลยช่วยกัน”

กระนั้นจากการพิจารณาถึงการให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ก็ชี้ว่าความเข้าใจของชาวบ้านจะเน้นหนักไปที่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว เพราะเมื่อพิจารณาจากการให้นิยาม ความหมายของบ้านพักโฮมสเตย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่าบ้านโฮมสเตย์เป็นบ้านที่ปลูกสร้างอย่างเรียบง่ายมีความสะอาด และที่สำคัญคือการทำให้นักท่องเที่ยวมาพักอยู่ร่วมกับเจ้าของบ้านเพื่อจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สรุปว่ากลุ่มชาวบ้านให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในด้านที่เกี่ยวกับทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้วิถีชีวิตซึ่งมีความเกี่ยวพันกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน การให้นิยามดังกล่าวก็เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับภาครัฐด้วย

ขณะที่ภาคเอกชน ซึ่งประกอบด้วยบริษัททัวร์และนักท่องเที่ยว กลับสะท้อนมุมมองที่แตกต่างออกไปไม่ต้องทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ดังเช่นมัคคุเทศก์จากบริษัทเอเชนเทล กล่าวว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็ทำให้มันเป็นอยู่ รักษาไว้ทั้งธรรมชาติ วิถีชีวิต ทุกอย่างที่เป็น ต้นไม้จะเขียวกรอบ เดินเท้าเปล่า กินข้าวด้วยมือ ก็ให้มันเป็นอย่างนั้นแต่เพิ่มเติมในสิ่งที่มันไม่ขัดกับธรรมชาติชนิดน้อย เช่นทางเดินอาจทำให้มันดีขึ้น ไม่ต้องใช้ซีเมนต์ กรวด แต่ปรับปรุงให้สะดวก พูดย่อยๆเพิ่มความปลอดภัยชนิดน้อยเข้าไป ให้คนเดินสะดวกขึ้นแต่ไม่จำเป็นต้องสะดวกจนเป็นถนน” ทั้งนี้เพราะภาคเอกชนหวังกำไรเป็นหลักและมองว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีต้นทุนต่ำดังที่มัคคุเทศก์คนเดิมกล่าวเสริมว่า “ที่หมู่บ้านนี้อาหารเย็น อาหารเช้า ที่พัก 550 บาท แล้วบริษัททัวร์จะขาย 2,000-3,000 บาท อย่างบริษัทผมขาย 1 แสนบาทแต่พาไปหลายที่” บริษัททัวร์จึงพร้อมจะมองหาสถานที่อื่นที่เหมาะสมกว่าหมู่บ้านแม่กำปอง ในความคิดของบริษัททัวร์คือการที่สถานที่นั้นสามารถขายกับนักท่องเที่ยวและทำให้บริษัทมีกำไร โดยไม่สนใจความเป็นไปของชุมชนว่าจะเป็นอย่างไร ดังที่มัคคุเทศก์จากบริษัททริทัวร์กล่าวว่า “เอกชนมองผลประโยชน์ของตัวเองเป็นหลัก ถ้าแม่กำปองไม่ค่อยมีคนมาเที่ยวหรือขายได้น้อยลงเขาก็ไม่สนใจ ตรงไหนมีประโยชน์ไปตรงนั้นอย่างที่บ้านแม่กำปองถ้ายังสวยอยู่ก็ขายไปเรื่อยๆ ถ้าวันใดวันหนึ่งมันโทรมหรือพัฒนาไปเกินตัวในความรู้สึกของบริษัททัวร์ เขาก็จะเปลี่ยนไปหาแหล่งใหม่” มุมมองของบริษัททัวร์ต่อความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลับขัดกันกับความเข้าใจของหน่วยงานภาครัฐและชุมชน ดังที่นายสภานา ผู้ช่วยผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือเขต 1 กล่าวถึงประเด็นที่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวต้องการให้ชุมชนเป็นเหมือนในอดีตแทบทุกอย่าง โดยไม่เปลี่ยนแปลงพัฒนาว่า “เราต้องรู้ก่อนว่าในการท่องเที่ยวชุมชนเราไม่ใช่สวนสัตว์ เราปฏิเสธโลกาภิวัตน์ไม่ได้ เรื่องของวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป คุณไม่สามารถบอกชุมชนได้ว่าต้องเป็นอย่างนี้เพื่อจะเอานักท่องเที่ยวมาดู” เช่นกันประเด็นนี้ก็ขัดกับสิ่งที่ชุมชนต้องการ ดังที่นายพรหมินทร์ กล่าวถึงผลพลอยได้จากการท่องเที่ยวในเรื่องการสัญจรไปมาที่สะดวกว่า “ถนนที่ผ่านแจ้ซ้อนถ้าไม่มีเรื่องการท่องเที่ยวถนนเส้นนี้จะไม่ได้ เป็นความเจริญของบ้านเราและบ้านใกล้เคียง”

ในส่วน of นักท่องเที่ยวซึ่งมีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เมื่อสอบถามถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ถึงแม้ว่าจะมีการเรียกการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้แตกต่างกันไป เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น แต่โดยความเข้าใจสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หมายถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเพณีและวัฒนธรรม ที่สำคัญคือการทำชุมชนสามารถผสมผสานความเก่ากับความใหม่เข้าด้วยกัน ดังเช่นนักท่องเที่ยวคนหนึ่งจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนกล่าวว่า “การท่องเที่ยวที่มันอยู่อย่างที่เป็นแม้จะมีสิ่งใหม่เข้าไปบ้างก็รักษาสีเก่าไว้ได้ อยู่ด้วยกันได้โดยไม่ทิ้งสิ่งที่เคยเป็น” นอกจากนี้เบญจมาศ

โชติทอง นักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯ กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “การที่ชาวบ้านรู้ว่าจะดูแลสิ่งที่มีอยู่อย่างไร เช่นทรัพยากร ให้สิ่งเหล่านั้นสนองกลับมาสู่คุณภาพชีวิตคือความยั่งยืน ถ้าที่นี้(แม่กำปอง)ยังเป็นแบบนี้ถือว่ายั่งยืน คือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมันเป็นเป้าหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ความยั่งยืนคือการปรับตัวของชุมชนไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต”

การสอบถามนักท่องเที่ยวอีกกลุ่มหนึ่งคือนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปจะเดินทางมาเป็นกลุ่มกับบริษัททัวร์ โดยที่ไม่เคยรู้จักหมู่บ้านแม่กำปองมาก่อนเลย แต่มาที่หมู่บ้านเพราะเป็น โปรแกรมทัวร์ที่บริษัททัวร์จัดไว้ร่วมกับการไปเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆในประเทศไทยและก่อนมาที่ประเทศไทยรู้จักเพียงว่าประเทศนี้มีพระพุทธศาสนาและช้าง ฉะนั้นนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่จึงแทบไม่รู้จักว่า Ecotourism คืออะไร แต่หากมองว่านี่คือการบัญญัติศัพท์เพื่อให้เข้าใจตรงกันและสื่อสารง่ายขึ้นแล้ว ความเข้าใจความหมายของ Ecotourism สามารถดูได้จากกรณีที่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเป็นกลุ่มผู้เดินทางเพื่อแสวงหาสิ่งต่างๆ (ดูรายละเอียดใน 2.1.4 แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หน้า 17) เพื่อให้ได้ทำกิจกรรมที่หลากหลาย ได้เรียนรู้ อนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในสถานที่ท่องเที่ยวที่ไป จากการสังเกตนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่พักที่บ้านพักโฮมสเตย์และร่วมกิจกรรมกับชุมชนจะใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้านประมาณ 17-18 ชั่วโมง ในช่วงบ่ายของวันที่เดินทางมาถึงแล้วเดินทางออกจากหมู่บ้านในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น ซึ่งจะมีกิจกรรมการเดินศึกษาธรรมชาติ ทำอาหาร บายศรีสู่ขวัญ ชมการแสดงต่างๆ ใส่บาตรตอนเช้า ถึงแม้ว่าเวลาที่อยู่ในหมู่บ้านซึ่งตัดเวลานอนและพักผ่อนของนักท่องเที่ยว ถือว่าเวลาที่นักท่องเที่ยวใช้เพื่อสัมผัสวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านมีน้อยมากและเป็นไปอย่างผิวเผินแต่ก็ยังสามารถเรียนรู้

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวถึงความประทับใจที่มีต่อหมู่บ้านแม่กำปอง พบว่ามี 2 ประเด็นหลักคือ เรื่องธรรมชาติ คนอยู่กับป่าที่อุดมสมบูรณ์ อากาศดีกว่าที่อื่น และอชยาศย์ไมตรีของชาวบ้าน ซึ่งการได้มาสัมผัสกับวัฒนธรรมที่หลากหลายก็ตรงกับความต้องการมาท่องเที่ยวอยู่แล้ว และการที่ชาวต่างชาติในประเทศพัฒนาแล้วอย่างชาวยุโรปถูกปลูกฝังระเบียบวินัยในการรักษาความสะอาด ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด ก็ทำให้หมู่บ้านไม่ประสบปัญหาเรื่องขยะจากนักท่องเที่ยวเหล่านี้เลย ประกอบกับการที่ชุมชนมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ ด้านการท่องเที่ยวอยู่แล้วทำให้นักท่องเที่ยวต้องเคารพในวัฒนธรรม มีส่วนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอยู่แล้ว ในเรื่องนี้สืบพื้นฐานของชาวต่างชาติที่สอดคล้องกับหลักคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มักจะเทศก์จากบริษัททัวร์ก็กล่าวว่า “บางคนไม่เข้าใจ เพียงแต่เป็นวัฒนธรรมเขาว่าเห็นขยะต้องเก็บ บ้านเขากฎหมายแรง ถูกปลูกฝังตั้งแต่เด็ก บางที่ไม่รู้จัก Ecotourism แต่วิถีชีวิตมันสอดคล้องกัน อย่างในวิถีโอที

บริษัทเอาไปขาย ก็จะถ้ายบ้านชาวเขา บ้านเก่าๆ ไม่มีที่นอน มีแต่เสื่อกับหมอน ความเข้าใจของเขา เข้าใจว่าความลำบาก แต่ถ้าจะบอกว่า Ecotourism ต้องมาช่วยกันรักษาป่าไม้อันนี้ไม่รู้”

ตามทฤษฎีของผู้ศึกษาหากพิจารณาตามที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่าเป็นการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2539: 10-13) พบว่าทั้งชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐ นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ยกเว้นภาคเอกชนอย่างบริษัททัวร์ซึ่งไม่เข้าใจวิถีความเป็นไปของชุมชนว่าต้องดำเนินไปตามที่คนเหล่านั้นเลือกเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ไม่ใช่ทำให้วิถีชีวิตที่เคยเป็น เช่น การขาดแคลนเครื่องอำนวยความสะดวก หรือถนนที่สัญจรไปมาลำบาก ยังคงเป็นอยู่อย่างนั้นทั้งที่ชุมชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ โดยผสมผสานสิ่งเก่าและสิ่งใหม่เข้าด้วยกันและไม่ทำลายสิ่งเดิมที่เคยมีมา

เพื่อให้การศึกษากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นนอกจากพิจารณาความหมายแล้ว ก็จะพิจารณาถึงขอบเขตของการท่องเที่ยวที่สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (อ้างแล้ว:17) กล่าวว่าต้องมีความครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก (Key Element) 4 ด้าน ที่ประกอบด้วยพื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการ กิจกรรม กระบวนการและการมีส่วนร่วม แต่องค์ประกอบด้านสุดท้ายนั้นได้กล่าวอย่างละเอียดแล้วใน 5.1 เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน หน้า 57 จึงจะกล่าวถึงเพียง 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้วยการเป็นหมู่บ้านที่สงบเพราะแต่เดิมก่อนมีถนนตัดผ่านหมู่บ้านไปอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เมื่อปี 2541 บ้านแม่กำปองถือเป็นหมู่บ้านที่อยู่สุดทาง คนกับป่าอยู่ด้วยกันและพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ชาวบ้านใช้ฟันจากต้นไม้ที่ตายแล้วมาทำเชื้อเพลิง ใช้น้ำจากน้ำตกและลำธารมาผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ดูแลป่าด้วยการทำแนวกันไฟป่า ไม่ตัดไม้ ล่าสัตว์ เป็นต้นซึ่งกลุ่มตัวอย่างหลายคนก็ประทับใจกับความมีเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้าน อาทิ นักท่องเที่ยวจากอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า “ที่นี่เกิดมาเพื่อเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวที่อากาศเย็น ต้นไม้เยอะ มีน้ำไหลเป็นลำธาร บ้านเป็นชั้นๆเหมือนรีสอร์ท และสวยกว่าที่คิดไว้” เป็นต้น

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ ที่สำคัญคือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไม่จำเป็นต้องมีการจัดการที่ง่าย ราคาถูก มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดี มีการรักษาแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประสานความเข้าใจกับ

นักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อาจตอบสนองนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ทุกระดับและมีรายได้สูงเช่นกัน

ข้อสังเกตประการแรกคือคนมากมายยังคิดว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบที่มีความยากลำบาก แม้กระทั่งนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวที่หมู่บ้านแม่กำปองก็เช่นกัน ดังที่นักท่องเที่ยวชาวเยอรมัน กล่าวว่า “ควรให้มีความหรูหรา สะดวกสบายน้อยกว่านี้ เพราะเราหวังว่า มันจะน้อยกว่านี้ แต่นี่มันเหมือนโรงแรมเราออกจะผิดหวังเล็กน้อย เราคิดว่ามันคงจะลำบาก”

ประการต่อมา การจัดการที่ดี โดยเฉพาะการแบ่งปันผลประโยชน์ซึ่งนำเอารูปแบบสหกรณ์เข้ามาช่วยเป็นรูปแบบการจัดการภายในชุมชน อีกส่วนหนึ่งคือการจัดการที่มีความสัมพันธ์กับภายนอกในเรื่องการตั้งราคาที่พักและบริการต่างๆ ที่ได้คิดอย่างรอบคอบทำให้เกิดประโยชน์กับทั้ง 2 ฝ่าย อาทิ บ้านพักโฮมสเตย์ที่เข้าบ้านสามารถรับราคาได้และนักท่องเที่ยวก็สามารถรับได้ด้วย ดังที่ นายพรหมมินทร์ กล่าวว่า “บ้านโฮมสเตย์ที่อื่นได้แค่ค่านอนกับค่าอาหาร แต่ลืมคิดค่าบริการ ค่าน้ำ ค่าไฟ เวลาที่เราต้องดูแลแขกทั้งก่อนมา มาแล้วจนแขกกลับ ที่นอนต้องซักมีค่าใช้จ่าย ที่นี้(บ้านแม่กำปอง) ตั้งแต่วันแรกจนวันนี้ไม่เคยปรับราคา อาหาร 3 อย่าง 50 บาท ซื่อหมดไม่เหลืออยู่ไม่ได้ ยังมีค่าบริการ แต่ที่อื่นปรับราคาขึ้นจากไม่กี่ร้อยบาทเป็นหลายร้อย เพราะลืมคิดเลยอยู่ไม่ได้ต้องปรับราคา” คือที่บ้านแม่กำปองได้บวกค่าบริการเข้าของบ้านไว้ในค่าที่พักโฮมสเตย์อยู่แล้ว เมื่อเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงราคาอาหารแพงขึ้นเจ้าของบ้านโฮมสเตย์ก็ยังอยู่ได้ และจากการที่ราคาที่พักมีราคาคงที่ก็ทำให้มีการส่งใบจองที่พักของหมู่บ้านจากบริษัททัวร์มาเป็นรายปี

ประการสุดท้าย การประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวในเรื่องค่าที่พัก ค่าบริการ และการนำเงินที่ได้จากการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนยังเป็นจุดอ่อน ดังที่นักท่องเที่ยวคนหนึ่งกล่าวว่า “ตอนแรกที่อ่านแผ่นพับคิดว่าในค่าบ้าน 550 บาท จะมีกิจกรรมต่างๆ อย่างบายศรี ฟ้อน รวมอยู่ในเงินที่เราจะจ่ายอยู่แล้วโดยไม่คิดเพิ่ม” และในเรื่องการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการนำเงินที่ได้จากการท่องเที่ยวไปใช้ ดังที่นายสภานา กล่าวว่า “ชุมชนต้องสื่อสารบอกสัดส่วนของเงินว่าเป็นค่าที่พักเท่าไร เข้าชุมชนไปเท่าไรให้ชัดเจน แต่ทุกวันนี้มันไม่ชัด บอกให้นักท่องเที่ยวรู้ว่าสิ่งที่คุณจ่ายไปทำให้ชุมชนคงอยู่ มันขาดการสื่อสารต่อลูกค้าที่ดี” เพราะการสื่อสารที่ดีจะให้นักท่องเที่ยวเกิดความเต็มใจจ่ายมากยิ่งขึ้น

บทสรุปของการพัฒนาตามแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การให้นิยามความหมาย การสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยว และของเขตขององค์ประกอบหลัก ส่วนใหญ่แล้วเป็นไปตามกรอบของแนวคิด ที่แม้จะมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปบ้างในการให้นิยามความหมายด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของภาคเอกชนอย่างบริษัททัวร์ที่ไม่ต้องการให้ชุมชนเปลี่ยนแปลง พัฒนามากนัก ซึ่งเป็นการสร้างจุดขายให้กับบริษัท ขณะที่คนในชุมชนต้องการพัฒนา

และมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น แต่ทราบได้ก็ตามที่เอกชนและชุมชนยังมีผลประโยชน์ต่อกันอยู่ และชุมชนมีอำนาจในการต่อรองมากพอ ตราบนั้นเอกชนก็ต้องเคารพในการเลือกทางเดินของชุมชน ดังที่มักคุเทศก์จากบริษัททรีทัวร์ กล่าวไว้ว่า “มันขึ้นอยู่กับตัวกลางคือชุมชน”

5.4 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาคีรัฐ-สังคม

หากจะนำแนวคิดของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (อ้างแล้ว : 6) เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม มาทำการวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง ที่เริ่มต้นจากชุมชน โดยมีรัฐคอยหนุนเสริม ความสัมพันธ์ตามรูปแบบนี้เรียกว่าสังคมร่วมรัฐ แต่จะเป็นสังคมร่วมรัฐตามตัวแบบใดนั้นก็ต้องวิเคราะห์ในรายละเอียดปลีกย่อยต่อไป

ในการศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง ประการแรกจึงต้องมาพิจารณาว่าองค์กรภาครัฐมีบทบาทอย่างไรต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างขององค์กรภาครัฐที่ทำการศึกษามีทั้งสิ้น 6 ตัวอย่าง พบว่า

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือเขต 1 มีหน้าที่นำการท่องเที่ยวที่ชุมชนจัดขึ้นไปต่อยอดทำการตลาด เรียกว่าเป็นการสร้างคิมานด์ให้เกิดขึ้นกับการท่องเที่ยว โดยนายสภรณา ผู้ช่วยผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือเขต 1 กล่าวว่า “เราต้องมาเริ่มจากคิมานด์ ว่าคนที่เขามีกำลังจ่ายเขาอยากได้อะไร เราก็ทำผลิตภัณฑ์เพื่อสนองคนกลุ่มนั้น คือในทางการตลาดคุณต้องดูลูกค้าของคุณแล้วแข่งให้โดนใจให้เขาคึกกระเป๋ากออกมาให้ได้” ฉะนั้นเมื่อมีคิมานด์คือ ความต้องการซื้อของนักท่องเที่ยว ชัฟพลายจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็สามารถที่จะอยู่ได้และอาจเติบโตขึ้นเรื่อยๆ จะนำไปสู่รายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในชุมชน

2. สำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ หน้าที่หลักคือการส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อให้คนสามารถพึ่งตนเองได้ บทบาทของเจ้าหน้าที่จากสำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่จึงอยู่ที่การเป็นนายทะเบียนสหกรณ์คอยกำกับดูแล ไม่ให้มีการกระทำผิด พรบ. สหกรณ์ พ.ศ.2542 ที่อาจจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนกับสมาชิก เช่น มีการ โกงเงินสหกรณ์ เป็นต้น สหกรณ์มิได้มีบทบาทกับการจัดการท่องเที่ยวโดยตรง แต่การที่หนึ่งในรายได้ของสหกรณ์มาจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน นั้นเพราะเป็นความต้องการของสมาชิกที่ต้องการใช้ระบบของสหกรณ์มาดูแลเรื่องการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่ชุมชนในรูปแบบปันผลกับสมาชิก และสามารถจัดสรรเงินบางส่วนมาสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนได้ เช่น การจ้าง

คนดูแลน้ำตก ซ็อกกล้าไม้ ต้นไม้ประดับ เป็นต้น ซึ่งนายพรหมมินทร์ กล่าวว่า “การบริหารจัดการในรูปสหกรณ์ ชุมชนบริหารจัดการกันเองโดยไม่มีหน่วยงานรัฐมาเป็นผู้กำหนด” สอดคล้องกับการที่นายประยูทธ นักวิชาการสหกรณ์ 5 กล่าวว่า “การทำงานของสหกรณ์จังหวัดไม่ใช่การครอบงำบังคับหรือกดดัน”

3. หน่วยจัดการลุ่มน้ำแม่ลาย-แม่ออน กรมป่าไม้ หน่วยงานนี้มีบทบาทดูแล จัดการต้นน้ำ กระตุ้นและปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมดูแลรักษาต้นน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดอบรมร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ แนะนำชาวบ้านเกี่ยวกับการดูแลป่า รวมถึงในช่วงหน้าแล้งจะจ้างชาวบ้านในพื้นที่ให้มาดูแล ป้องกันไฟป่า ฉะนั้นจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของหน่วยจัดการลุ่มน้ำแม่ลาย-แม่ออน แม่จะบอกว่าไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านแม่กำปองเลย แต่ที่จริงแล้วก็มีมีส่วนช่วยทางอ้อมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นต้นทุนด้านการท่องเที่ยวของชุมชนอีกทางหนึ่ง

4. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาคเหนือ ทำการส่งเสริมการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในหมู่บ้านแม่กำปอง ซึ่งเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน ที่เจ้าหน้าที่จาก สกว. ภาค จะเข้าไปเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำปรึกษาแก่ชุมชนในการทำการวิจัย จากการสัมภาษณ์นางเบญจวรรณ สามารถสรุปขั้นตอนการทำงานของเจ้าหน้าที่ สกว. ภาค ได้ดังนี้ หลังจากที่ชุมชนประสบปัญหาและต้องการแก้ไข ชุมชนจะเสนอเรื่องมายัง สกว. ภาค เจ้าหน้าที่จึงช่วยชุมชนในการพัฒนาโจทย์วิจัยคือการไปชวนชาวบ้านทั้งชุมชนวิเคราะห์ถึงปัญหาให้มีความชัดเจนขึ้น จากนั้นเสนอเป็นโครงการวิจัย เมื่อโครงการวิจัยผ่านจะเอาแผนวิจัยไปทำงาน ระหว่างการทำงานเจ้าหน้าที่จะเข้าไปติดตามดูแลสนับสนุน ตลอดจนให้คำปรึกษาเมื่อกิจกรรมที่เกิดปัญหาขึ้น ขึ้นนี้เรียกว่า การติดตามสนับสนุน โครงการวิจัย ทั้งนี้ นางเบญจวรรณ กล่าวว่า “เมื่อชาวบ้านปรึกษากัน เราจะคอยเข้าไปหนุนเสริม แต่ทุกอย่างชาวบ้านต้องคิดกันเอง”

5. พัฒนาการตำบลห้วยแก้ว สำนักงานพัฒนาชุมชนกิ่งอำเภอแม่ออน ทำงานเกี่ยวข้องกับบุคคลด้านการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการ การจัดการความรู้ ส่งเสริมอาชีพ ซึ่งที่หมู่บ้านแม่กำปอง พัฒนาการตำบลจะทำการส่งเสริมผ่านกลุ่มอาชีพต่างๆที่มีในหมู่บ้านอยู่แล้ว เช่น กลุ่มหมอนใบชา กลุ่มกาแฟ แล้วไปส่งเสริมในเรื่องการจัดรูปแบบผลิตภัณฑ์ การตลาด และการอบรมจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายทั้งของกลุ่มอาชีพและในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ผลงานของสำนักงานพัฒนาชุมชนส่วนใหญ่จึงปรากฏในรูปของการสร้างผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะการดำเนินตามนโยบายของรัฐบาล ด้วยการส่งเสริมการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่สำนักงานพัฒนา

ชุมชนกิ่งอำเภอแม่ออน สนับสนุนหมู่บ้านแม่กำปองเข้าประกวดและเป็น 1 ใน 60 หมู่บ้านที่ได้รับรางวัล OTOP Village Champion (OVC) เมื่อปี 2549

6. องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว (อบต.ห้วยแก้ว) การทำงานของ อบต.เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง เป็นความเกี่ยวข้องโดยทางอ้อมในการจัด งบประมาณเพื่อดูแลสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ปรับปรุงเตาเผาขยะ ไฟฟ้าสาธารณะ เส้นทาง การท่องเที่ยว น้ำดื่ม น้ำใช้ เป็นต้น โดยในด้านการท่องเที่ยวได้ทำการเก็บภาษีจากบ้านพักโฮมสเตย์ เพื่อนำเงินที่ได้กลับไปพัฒนาสาธารณูปโภคในชุมชนอีกทางหนึ่งและเป็นการควบคุมรูปแบบของ การท่องเที่ยวในชุมชนที่ไม่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่ง นายอาคม สมณะ นายก อบต.ห้วยแก้ว กล่าวว่า การเก็บภาษีบ้านพักโฮมสเตย์เพิ่งเริ่มเมื่อปี 2550 ที่ผ่านมาไม่ยอมเก็บเพราะ เป็นของชาวบ้าน แต่ที่นี้มันมีแฝงเยอะคำว่า โฮมสเตย์คือมีห้องให้แขกอยู่กับเจ้าของบ้าน พอมันมี แฝง บ้านหลายๆหลังให้นักท่องเที่ยวอยู่ไม่ใช่โฮมสเตย์ก็เลยเก็บให้เป็นบรรทัดฐาน 12.5 % ต่อปี และป้องกันนายทุน”

ไม่เฉพาะบทบาทของรัฐที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนเท่านั้นเพราะเอกชนก็ มีบทบาทต่อชุมชนด้วยจากการที่บริษัททัวร์นำนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยว ที่พักบ้านพักโฮมสเตย์ทำให้ ชุมชนมีรายได้ ชุมชนจึงเป็นศูนย์กลางให้รัฐและเอกชนเข้ามาร่วมจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดย เมื่อพิจารณาจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนพบว่าหน่วยงานเข้ามาร่วมกับชุมชน ดังนี้

1. กระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ สกว. ภาค เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านใน การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2. กระบวนการร่วมทำ เอกชนในรูปแบบบริษัททัวร์นำนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวทำให้ ชุมชนมีรายได้ ททท. สำนักงานภาคเหนือเขต 1 ทำการตลาดเพื่อการประชาสัมพันธ์หมู่บ้านให้ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว หน่วยจัดการลุ่มน้ำแม่ลาย-แม่ออน ดูแลต้นน้ำและป่าซึ่งเป็นต้นทุนใน การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อบต. ห้วยแก้ว ดูแลเรื่องสาธารณูปโภคในหมู่บ้าน เช่น ไฟ สาธารณะ ท่อส่งน้ำ เตาเผาขยะ เป็นต้น, สำนักงานพัฒนาชุมชนสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ ทำให้ เกิดผลิตภัณฑ์ที่เสริมจากการท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลุ่มหลักทางเศรษฐกิจ

3. กระบวนการร่วมรับผลประโยชน์ ในส่วนของชุมชนเมื่อได้รับผลประโยชน์จาก เอกชนคือบริษัททัวร์และนักท่องเที่ยวในรูปรายได้ที่เป็นตัวเงิน สำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ เข้ามาร่วมในฐานะนายทะเบียนสหกรณ์ที่สมาชิกต้องการให้ระบบสหกรณ์เข้ามาจัดสรร ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวให้เกิดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง

4. กระบวนการร่วมประเมินผล สกว. ภาค ที่เข้ามามีส่วนสำคัญในกระบวนการแรก ยังคงมีบทบาทสำคัญในกระบวนการร่วมประเมินผล โดยที่กระบวนการอื่นๆ สกว. ภาค ทำหน้าที่ให้คำแนะนำแล้วชุมชนมีบทบาทหลักในการปฏิบัติ

เมื่อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกระบวนการมีความสำคัญ การที่กระบวนการร่วมรับผลประโยชน์มีสำนักงานสหกรณ์จังหวัดเพียงหน่วยงานเดียวเข้าไปหนุนเสริมถือเป็นข้อดีที่ทำให้การจัดสรรผลประโยชน์มีความเป็นเอกภาพ แต่ในกระบวนการอื่นๆ จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยการหนุนเสริมเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการจัดกิจกรรมจากองค์กรต่างๆ แต่ปรากฏว่ามีเพียงกระบวนการร่วมเท่านั้นที่มีหลายหน่วยงานเข้าไปร่วม ขณะที่กระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และโดยเฉพาะกระบวนการประเมินผลร่วมกับชุมชนกลับมี สกว. ภาค เพียงหน่วยงานเดียวที่เข้าไปร่วมในกระบวนการดังกล่าว แสดงว่าหน่วยงานต่างๆ ที่เข้าไปร่วมจัดกิจกรรมการทองเที่ยวเชิงอนุรักษ์กับหมู่บ้านมีจุดบัพพร้อมในการทำงานที่ละเอียดกระบวนการประเมินผลการทำงานขององค์กรที่ทำร่วมกับชุมชนว่ามีข้อดี ข้อเสีย อุปสรรค ปัญหาที่ต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่อย่างไร

การทำงานในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้อธิบายความสำคัญระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนที่มีต่อกัน โดยเริ่มจากมุมมองของภาครัฐก่อน ซึ่งจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้ผู้ศึกษาสามารถแบ่งกลุ่มของมุมมองความสัมพันธ์ออกเป็น 2 กลุ่มได้แก่

1. กลุ่มที่มองเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน โดยไม่มีความเกี่ยวข้องกับภาคเอกชนเลยหรือหากมีก็น้อยมาก ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานสหกรณ์จังหวัด อบต. และหน่วยจัดการลุ่มน้ำแม่ลาย-แม่อน ด้วยเหตุผลว่า

1.1 รัฐกับเอกชนมีเป้าหมายต่างกัน กล่าวคือรัฐทำเพื่อประโยชน์สาธารณะและประโยชน์กับส่วนรวม ส่วนเอกชนทำเพื่อผลกำไรและมีผู้ได้รับผลประโยชน์ไม่ถื่นคน รวมถึงเวลาการทำงานของภาครัฐและเอกชนยังแตกต่างกันอีกด้วย

1.2 หน่วยงานแต่ละหน่วยงานต่างมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน ไม่ซ้ำซ้อนกันหรือหากจะมีความซ้ำซ้อนก็จะช่วยเสริมส่งและแก้ไขข้อบกพร่องของกันและกันในการทำงาน เช่น สหกรณ์จังหวัด กับ สหกรณ์โครงการหลวงตีนตก เป็นต้น

มุมมองความสัมพันธ์ขององค์กรภาครัฐในกลุ่มนี้ ทำให้ผู้ศึกษาได้สังเกตเห็นปัญหาประการหนึ่งจากการขาดการประสานงานและทำงานร่วมกันว่าเมื่อหน่วยงานหนึ่งเห็นว่าชุมชนได้รับการหนุนเสริมจากหลายหน่วยงานแล้ว จึงไม่ได้เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน ทั้งที่บางครั้งชุมชนเองก็ต้องการการหนุนเสริมในบางด้านจากหน่วยงานเหล่านั้น ดังที่ นายอาคม นายก อบต.

ห้วยแก้ว กล่าวว่า “อบต.มีหน้าที่รับผิดชอบเยอะไม่เฉพาะเรื่องท่องเที่ยว เมื่อชุมชนมีคนช่วยอยู่แล้ว ก็ไม่อยากไปยุ่งมาก”

2. กลุ่มที่มองความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชน ได้แก่ สกว.ภาค และ ททท. สำนักงานภาคเหนือเขต 1 ที่ทำการวิเคราะห์ที่ตั้งต้นนโยบายของรัฐไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชนว่าเจ้าหน้าที่ขององค์กรภาครัฐทำงานตามที่รัฐส่วนกลางสั่งการ เพื่อให้มีผลงาน โดยที่บางครั้งขาดความเข้าใจและไม่ได้รับฝึชอบกับสิ่งที่ทำว่าจะก่อให้เกิดผลอย่างไรกับชุมชน ดังที่ นายสภรนา กล่าวว่า “เป้าหมายของเขาคือได้ทำแต่ไม่ใช่สำเร็จ นั่นคือเรื่องจริงของภาครัฐ” เช่นกัน นางเบญจวรรณ ก็กล่าวว่า “จริงๆหน่วยงานรัฐอาจตั้งใจดีแต่ขาดความเข้าใจ มันเหมือนหน่วยงานรัฐเข้าไปส่งเสริม เจตนาดีแต่ทำให้ชุมชนมีปัญหา”

ส่วนมุมมองที่กลุ่มนี้มีต่อภาคเอกชน โดยเฉพาะบริษัททัวร์ กลุ่มนี้มองว่าความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับชุมชนมีความแนบแน่นมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาครัฐกับชุมชน เพราะเอกชนกับชุมชนพึ่งพาอาศัยและเอื้อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน แม้คนส่วนใหญ่จะคิดว่าเอกชนเอาเปรียบชุมชน ด้วยการเก็บค่าทัวร์จากนักท่องเที่ยวในราคาสูงแต่จ่ายให้ชุมชนที่พานักท่องเที่ยวไปพักไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับราคาค่าทัวร์ที่เก็บกับนักท่องเที่ยว ซึ่ง นายสภรนา ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ด้วยการยกตัวอย่างประกอบการสัมภาษณ์ว่า “สมมติชาวบ้านทำกล้วยตากขาย กิโลละ 15 บาท บางวันขายได้ บางวันขายไม่ได้ พอมีคนรับไปขายกิโลละ 50 บาท ชาวบ้านยังงี้ก็ได้ 15 บาท ส่วนคนที่รับไปขายต้องหาลูกค้า หาวิธีทำการตลาดเพื่อให้ได้ 50 บาท แล้วเอาไปจ่ายให้ชาวบ้าน 15 บาท ถ้าขายหมดได้กำไร ขายไม่ได้ต้องเสีย 15 บาท เอกชนก็ต้องได้รับกำไรจากความเสียนั้น”

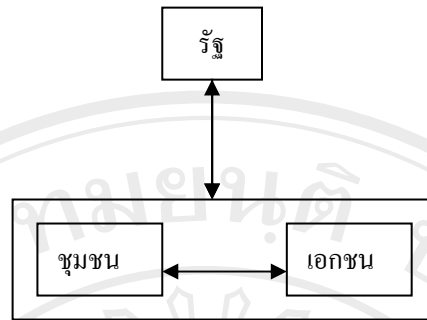
องค์กรภาครัฐมีมุมมองความสัมพันธ์ต่อภาคเอกชนออกเป็น 2 กลุ่มที่แตกต่างกัน แต่ภาคเอกชนกลับมององค์กรภาครัฐไปในแนวเดียวกันคือในแง่ลบ ว่ารัฐทำลายการท่องเที่ยวและเป็นเพียงหน่วยงานที่ทำงานเพื่อเอาผลงานโดยไม่สนใจผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ดังที่ นายทนต์ศักดิ์ มัคคุเทศก์จากบริษัททริทัวร์ กล่าวว่า “การที่รัฐส่งเสริมการท่องเที่ยวก็คือการทำลายการท่องเที่ยวส่วนหนึ่ง ลองดูก็ได้ Amazing Thailand ถ้าน้ำแข็งที่แม่ลาน้อย รถเข้ามาเป็นร้อย คนเข้าไปเยอะมาก เมื่อก่อนพระจิมี่ม้าบิณฑบาต ทุกวันนี้พระไม่ออกบิณฑบาตแล้ว สร้างโรงครัวเอง ชาวบ้านแถวนั้นไม่ได้อะไรเลย บางทีเหมือนกับการสร้างผลงานของตัวเอง ปลูกต้นไม้แล้วทิ้งเอาไว้อย่างนั้นให้ต้นไม้โตเองแบบบิดๆเบี้ยวๆ ความจริงรัฐไม่ส่งเสริมดีด้วยซ้ำไป” เช่นกันมัคคุเทศก์จากบริษัทเอเชนเทลก็กล่าวว่า “เอกชนดูที่กำไร ชุมชนแค่พอมีรายได้ก็พอใจแล้ว เรื่อง ททท.มาหรือไม่ ไม่เป็นไร เมื่อทุกอย่างดีขึ้น ททท.จะเอาชื่อมาแฝงไว้แต่ถ้าทุกอย่างเลวลง ททท.จะไม่มาช่วยเพราะไม่เห็นผลงาน”

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าเอกชนและชุมชนพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จากมุมมองของภาคเอกชนแล้วก็เป็นเช่นนั้น การที่จะพานักท่องเที่ยวไปเที่ยวมัลดีฟส์ก็ต้องดูว่าชุมชนมีความพร้อมหรือไม่ ดังที่นายทนงศักดิ์ มัลดีฟส์จากบริษัททริทัวร์ กล่าวว่า “ไกด์เป็นคนพานักท่องเที่ยวมา ถ้าความไม่พร้อมเกิดขึ้นก็จะมีความยุ่งยากลำบาก ทุกคนต้องดูว่าหมู่บ้านรองรับได้เท่าไร ทรัพยากรมีเพียงพอไหม” แต่สิ่งสำคัญเป้าหมายสูงสุดของภาคเอกชนก็ยังคงอยู่ที่กำไร ความต้องการของลูกค้าทำให้เอกชนพร้อมจะย้ายสถานที่ท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่งได้ ดังที่นายทนงศักดิ์ กล่าวว่า “เอกชนมองเรื่องผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก ถ้าแม่กำปองไม่ค่อยมีคนมาหรือขายได้น้อยลงเขาก็ไม่สนใจ ตรงไหนมีประโยชน์ไปตรงนั้น อย่างบริษัทขายแม่กำปองถ้ายังขายได้อยู่ก็ขายไปเรื่อยๆ ถ้าวันใดวันหนึ่งมันโทรมมาหรือพัฒนาไปเกินตัวในความรู้สึกของบริษัท ทัวร์ เขาก็จะเปลี่ยนไปหาแหล่งใหม่”

ในทางกลับกันเมื่อถามชุมชนถึงการทำงานขององค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นายพรหมินทร์ประธานการท่องเที่ยวของหมู่บ้านกล่าวว่า “เราอย่าคิดว่าการท่องเที่ยวสามารถทำเองได้โดยไม่พึ่งพารัฐ ภาคเอกชน ไม่ใช่ ต้องเชื่อมโยงกับภาครัฐและกลุ่มภาคี ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐหรือเอกชน” ฉะนั้นจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านเราจะพบการหนุนเสริมของทั้ง 2 ฝ่ายต่อชุมชนในรูปของการประชาสัมพันธ์ และการฝึกอบรมให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ข้อสังเกตประการหนึ่งคือชุมชนยังคงเป็นหลักในการเลือกทางเดินของตน ดังที่ นางเบญจวรรณ เจ้าหน้าที่ สกว.ภาค กล่าวว่า “บ้านแม่กำปองจัดการตัวเองได้จะมีหน่วยงานต่างๆเข้าไปเยอะ ถ้าชาวบ้านมีแนวคิดที่ดีเขาจะเลือกที่จะจัดการได้ว่าจะจัดการสิ่งๆเข้ามาอย่างไร ส่วนชุมชนอื่นๆแม้ว่าบางชุมชนอาจไม่ได้ สัมผัสงานวิจัยแต่เข้มแข็งด้วยตัวเองอาจจัดการกับหน่วยงานต่างๆที่เข้าไปได้ แต่ถ้าชุมชนไม่เข้มแข็งก็จะพากันไปอีกทางหนึ่ง”

เราจึงสรุปภาพรวมของความสัมพันธ์ได้ว่า ชุมชนกับเอกชนมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นต่อกันมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาครัฐกับชุมชน ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาครัฐกับเอกชนก็แทบจะไม่เห็นความสัมพันธ์ต่อกันในทางตรงเลย ความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความร่วมมือขององค์กรภาครัฐเอกชนและชุมชนจึงเป็น ดังนี้

ภาพ 5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชน
ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง
ที่มา : จากการศึกษา

อธิบายได้ว่าภายใต้การเอื้อประโยชน์ระหว่างชุมชนและเอกชน องค์กรภาครัฐมีหน้าที่หนุนเสริมและควบคุมดูแลให้เกิดความเรียบร้อย แต่การที่องค์กรภาครัฐยังมีความสัมพันธ์กับชุมชนและเอกชนในแนวดิ่ง นายสบธนา กล่าวว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับชุมชนจะใกล้เคียงกว่า โดยมีภาครัฐหรือกฎหมายฉบับหนึ่งคุมอยู่หลวมๆถ้าไม่มีเรื่องคุณก็ไม่ไหลหน้าไปคู ภาครัฐก็จะ Top-Down เหมือนเดิม เพราะมีระเบียบ กฎหมายครอบอยู่ แต่สิ่งที่ต้องมีต่อไปคือความเข้าใจที่มากขึ้น”

คำกล่าวของนายสบธนา ข้างต้น เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมซึ่งฉายชัดถึงรูปแบบความสัมพันธ์แบบสังคมน่วมรัฐ ตามตัวแบบพหุนิยมในลักษณะของการมีรัฐที่เป็นกลาง มีบทบาทในการรักษากฎระเบียบ การช่วงชิงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่างๆในสังคมเพื่อลดความขัดแย้งของกลุ่มต่างๆ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม เช่น เจ้าหน้าที่จากสำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่มีหน้าที่เป็นนายทะเบียนสหกรณ์คอยกำกับดูแลไม่ให้เกิดการทำผิด พรบ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 เป็นต้น

ส่วนตัวแบบต่อมาคือตัวแบบเชิงสหการ ซึ่งให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มหรือองค์กร ผลประโยชน์เพื่อถ่วงดุลอำนาจรัฐและแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน โดยวิธีการต่อรองกับกลุ่มต่างๆก่อให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม ลดความอยากที่เกินขอบเขตของปัจเจกชนและมีการค้าประกันการกระจายรายได้ให้กับกลุ่มอาชีพต่างๆโดยรัฐ ทั้งนี้รัฐต้องไม่ครอบงำกลุ่มจากเบื้องบน หากแต่ให้ภายในกลุ่มวางแผนกันเองจากเบื้องล่างขึ้นมา รัฐจึงไม่สามารถชี้นำกลุ่มต่างๆได้ แต่ก็มีอิสระในการดำเนินนโยบายและมีหน้าที่ในการประสานให้เกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่ม ตาม

สาระสำคัญนี้ ผู้ศึกษาพบว่าตัวแบบมีความสัมพันธ์กับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปองอย่างมาก โดยพิจารณาจากบทบาทการทำงานขององค์กรภาครัฐต่อไปนี้

1. สำนักงานพัฒนาชุมชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพจากกลุ่มเดิมที่มีอยู่แล้วเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนซึ่งการท่องเที่ยวก็เป็นหนึ่งในนั้นด้วย
2. สำนักงานสหกรณ์จังหวัด มีเป้าหมายการส่งเสริมการรวมกลุ่มให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ และนำหลักการสหกรณ์มาใช้บริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว เพื่อการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวให้คนในชุมชน
3. สกว. ภาค เน้นทำการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มีกระบวนการให้คนในชุมชนมาพูดคุย สร้างความเข้าใจ สร้างองค์ความรู้ร่วมกัน จนมีกฎ ระเบียบด้านการท่องเที่ยวของชุมชนที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวไม่ให้สร้างความเสียหายแก่ชุมชนและต่อรองกับเอกชนภายนอกได้

ตัวแบบสุดท้าย ตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะที่นำมาวิเคราะห์ในแง่ นโยบายและการดำเนินงานของบุคลากรภาครัฐ ว่าเป็นไปตามที่ปัจเจกบุคคลเป็นฝ่ายอุปสงค์ (Demand) ส่วนรัฐบาลและภาคเอกชนเป็นฝ่ายอุปทาน (Supply) ที่พยายามผลิตนโยบายให้ประชาชนเลือกเพื่อจะได้รับเลือกตั้ง มีอำนาจทางการเมือง ในส่วนข้าราชการก็จะได้รับงบประมาณและมีผลงาน อย่างไรก็ตามการแสวงหาผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายต้องอยู่ภายใต้กติกาทางการเมือง ส่วนทิศทางการนโยบายจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มใดจะมีบทบาทมากกว่ากัน จนท้ายที่สุดจะเกิดอุปสงค์อุปทานในการกำหนดนโยบายสาธารณะขึ้น ตามหลักการนี้สำหรับหมู่บ้านแม่กำปองจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าทุกหน่วยงานที่เข้ามาในหมู่บ้านต่างมุ่งหวังถึงผลงานที่จะได้รับ แต่เมื่อชุมชนมีอำนาจในการต่อรอง มีบทบาทมากกว่า การดำเนินนโยบายของภาครัฐจึงเป็นไปในรูปแบบของการหนุนเสริมมากกว่าการสั่งการ

ทั้งตัวแบบพหุนิยม ตัวแบบเชิงสหการ และตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะ ต่างก็เป็นตัวแบบที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์แบบสังคมนิยมร่วมรัฐซึ่งเป็นข้อพิสูจน์ประการหนึ่งว่าหมู่บ้านเล็กๆในประเทศกำลังพัฒนาอย่างหมู่บ้านแม่กำปอง ก็สามารถมีความสัมพันธ์แบบภาครัฐ-สังคมนิยมเสรีหรือแบบที่ภาคสังคมนิยมฝ่ายนำ (Liberal (social) corporatism) ได้

5.5 จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปอง ภายใต้ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน ชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนแล้วประมวลออกมาเป็นผลการศึกษาโดยแยกตามแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาคือแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ความเข้มแข็งของชุมชน การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและภาคีรัฐ-สังคม ซึ่งการแสดงผลการศึกษาตามแนวทฤษฎีข้างต้นได้สอดแทรกจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปอง ภายใต้ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชน แต่เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้นจึงได้นำมาวิเคราะห์เป็นผลการศึกษาคือหัวข้อหนึ่ง โดยเริ่มจากจุดแข็งของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง ซึ่งมีดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์นำเที่ยวทุกคนต่างตอบเป็นแนวเดียวกันว่าประทับใจว่าหมู่บ้านอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่มากนัก อากาศดี เย็นสบาย น้ำตกสวย มีจุดชมวิวไม่ร่วนวาย ที่สำคัญคือวิถีชีวิตของคนที่อยู่กับป่า คนและป่าพึ่งพาอาศัยกันและกันในการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมทั้งมีเหตุผลอีกประการหนึ่งเข้ามาเสริมคือชาวบ้านมีความเข้าใจว่าการมีสิ่งแวดล้อมที่ดีทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน ดังที่ทนายศักดิ์ มัคคุเทศก์จากบริษัทศิริทัวร์ กล่าวว่า “เส้นทางที่เราเดินทางเข้ามาเหมือนกับเดินทางเข้าป่า เหมือนเป็นบ้านหลังเล็กในป่าใหญ่ เวลาเขาถ่ายวิดีโอ เขาถ่ายจากข้างบนแล้วจะเห็นป่ากับหลังคาบ้านเล็กๆ พอเข้าสวนเมี่ยงก็ถ่ายเอาไม้ใหญ่ รก บางที่เขาไม่รู้ด้วยซ้ำว่าหมู่บ้านมีรถยนต์บางคนแค่เห็นรูปสวนอยู่ในป่าก็ซื้อโปรแกรมนี้” หมู่บ้านมีรายได้และเป็นที่ยึดของคนที่ไป จึงยังเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนให้ความสำคัญกับการดูแลป่ามากยิ่งขึ้น เช่น การช่วยกันทำแนวกันไฟป่าในหน้าแล้งของทุกปี ไม่ตัดไม้ทำลายป่าแต่จะใช้ไม้ที่ตายแล้วมาทำเชื้อเพลิงหุงหาอาหาร หนึ่งเมียง เป็นต้น

2. วิถีของชุมชนคือลักษณะของคนที่น่าพาชุมชนไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง สำหรับหมู่บ้านแม่กำปอง วิถีของชุมชนที่สามารถนำพาการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้สามารถดำเนินไปได้แก่

2.1 อธิษาศัยไมตรีและน้ำใจจากชาวบ้านที่มักจะยิ้มแย้ม ทักทายนักท่องเที่ยวทำให้รู้สึกเป็นกันเองเมื่อมาท่องเที่ยว ดังที่เบญจมาศ โชติทอง นักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯ กล่าวถึงความประทับใจที่มีต่อหมู่บ้านแม่กำปองในด้านนี้ว่า “มีความรู้สึกอบอุ่นเหมือนพักบ้านญาติเพราะบ้านที่อยู่ใกล้ๆ บ้านพักโฮมสเตย์ จะมีการไปมาหาสู่ พุดคุย ทักทายกัน” นอกจากนี้หากนักท่องเที่ยว

เคื่อดร้อนชาวบ้านก็จะมาช่วยกัน ยกตัวอย่างเช่น นายจันทร์ กิ่งแก้ว กล่าวว่า “ต้องดูแลนักท่องเที่ยวที่มาแล้วเจ็บป่วย รถเฉี่ยว ให้ความปลอดภัยไม่ว่าคนไทย คนต่างชาติ” เป็นต้น

2.2 ความมีจิตสาธารณะของคนเพื่อให้ชุมชนพัฒนา พื้นฐานความเป็นเครือญาติในพื้นที่ชนบทที่อยู่ห่างไกลในอดีต มีชีวิตที่ยากลำบากร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าจะมีความเข้าใจไม่ตรงกันในเรื่องการท่องเที่ยวและอาจไม่ร่วมมือในเรื่องนี้ดังที่นายคำอ้าย จิโน กล่าวว่า “ถ้าประชุมเรื่องอื่นที่ไม่ใช่การท่องเที่ยวจะไป แต่ถ้าพ่อหลวงพรหมมินทร์เรียกประชุมเรื่องการท่องเที่ยวไม่ไป” แต่ความเป็นชุมชนที่ทุกเรื่องล้วนเกี่ยวสัมพันธ์กัน การพัฒนาในด้านหนึ่งก็อาจจะไม่เกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวก็สามารถเสริมส่งการท่องเที่ยวของชุมชนได้ เช่น นางอ้น ทิพย์มหาวัน กล่าวว่า “หมู่บ้านจะมีการประชุมกันตลอด” และผู้ใหญ่สมศักดิ์ พวงเรือนแก้ว กล่าวว่า “ชุมชนเข้มแข็งต่อต้านสิ่งไม่ดีเข้ามาในชุมชน เช่น มลพิษที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อม ชุมชนช่วยกันแก้ไขปัญหา คนในชุมชนช่วยกัน” เป็นต้น

3. ผู้นำและกลุ่มผู้นำ อย่างที่กล่าวไปว่าจุดเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองมาจากผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านคืออดีตผู้ใหญ่บ้าน นายพรหมมินทร์ พวงมาลา ซึ่งในปัจจุบันเป็นประธานการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน และถึงแม้จะไม่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านแล้วก็ยังคงมีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างมากในปัจจุบัน แต่ผู้นำเพียงคนเดียวยังไม่สามารถนำพาการท่องเที่ยวให้สำเร็จได้หากปราศจากกลุ่มผู้นำมาคอยช่วยทำงาน มีการประชุมปรึกษาหารือกัน การสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านเรื่องต่างๆ ฉะนั้นผู้นำจึงมีความพยายามสร้างกลุ่มผู้นำให้เข้ามามีบทบาทและสืบต่อการทำงานด้านต่างๆ ร่วมกับ การท่องเที่ยวของชุมชนด้วย ดังที่เบญจวรรณ กล่าวว่า “เท่าที่เห็นพ่อหลวง (นายพรหมมินทร์) พยายามชวนคนอื่นๆ ตอนนี่เริ่มเอาคนใหม่ๆ เข้ามาเรียนรู้การทำงานท่องเที่ยวเป็นพวกคณะกรรมการก็จะมีเลือกคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวแล้วให้บริหารจัดการเรื่องการท่องเที่ยว วิธีการที่เห็นคือบางที่จะให้เป็นวิทยากรในชุมชน คือพยายามที่จะส่งต่อให้คนอื่น สร้างคนใหม่ขึ้นมา” ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยเฉพาะหน่วยงานราชการปรากฏว่ากลุ่มนี้ต่างเห็นตรงกันว่าจุดแข็งหรือจุดดีประการหนึ่งของการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองคือผู้นำและกลุ่มผู้นำ อาทิ นายประยุทธ นักวิชาการสหกรณ์ 5 กล่าวว่า “การท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองมีกลุ่มผู้นำที่เสียสละเพราะทำงาน อย่างเช่นมาประชุม สหกรณ์นี้เป็นสหกรณ์เล็กๆ คณะกรรมการไม่มีค่าเบี้ยประชุม นอกจากนี้คณะกรรมการก็ยังเป็นคณะกรรมการอีกหลายอย่าง เช่น อบต. คณะกรรมการหมู่บ้าน”

ข้อสังเกตประการหนึ่งจากการที่หน่วยงานราชการมองว่าผู้นำกลุ่มเป็นจุดแข็งของหมู่บ้านในการจัดการท่องเที่ยว อาจเพราะการทำงานของหน่วยงานต้องติดต่อสัมพันธ์กันกับผู้นำที่

เป็นตัวแทนของชุมชนโดยตรงมากกว่าการติดต่อสัมพันธ์กับชาวบ้านทั่วไป รวมทั้งผลจากการติดต่อประสานงานที่ประสบผลสำเร็จ เป็นผลงานของหน่วยราชการและเกิดประโยชน์กับหมู่บ้าน

4. การบริหารจัดการ ซึ่งเกิดจากการมีระบบคิดที่ได้เรียนรู้จากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ร่วมกับ สกว. ภาค ทำให้ชุมชนมีกฎ ระเบียบ ด้านการท่องเที่ยวออกมาเป็นมาตรฐานการดำเนินงาน ทั้งในการควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว การจัดสรร แบ่งปันผลประโยชน์ให้กับผู้เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ ผู้บริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวคือนายพรหมมินทร์ เป็นต้น ที่สำคัญคือการจัดสรรผลประโยชน์ให้กับชุมชนในรูปแบบสวัสดิการของชุมชน และกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนในรูปแบบเงินปันผล โดยใช้ระบบสหกรณ์ที่มีอยู่แล้วและชาวบ้านเป็นผู้บริหารเองมาจัดการการเงินให้เกิดความโปร่งใส เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน ดังที่นายพรหมมินทร์ได้กล่าวถึงจุดแข็งหรือจุดดีของบ้านแม่กำปองในด้านนี้ว่า “การบริหารจัดการในรูปแบบสหกรณ์และชุมชนบริหารจัดการเองโดยไม่มีหน่วยงานรัฐมาเป็นผู้กำหนดจุดหนึ่งที่ได้รูปแบบมาเพราะการวิจัยช่วยทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้น การสนับสนุนโดย สกว. กระบวนการวิจัยทำให้รู้สึก รู้กว้าง”

นอกจากนี้การบริหารจัดการในรูปแบบของชุมชนที่ชาวบ้านรวมกลุ่ม ไม่มีการแข่งขันอย่างธุรกิจเอกชนก็ทำให้ราคาที่พักและค่าบริการต่างๆ มีราคาถูกลงซึ่งเป็นที่น่าสนใจของบริษัททัวร์ที่จะนำนักท่องเที่ยวมาพัก เพื่อให้บริษัทมีกำไรมากขึ้น ดังที่ทนายศักดิ์ มัคคุเทศก์จากบริษัทศิริทัวร์กล่าวถึงจุดดีด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านในเรื่องราคาซึ่งเป็นผลจากการบริหารจัดการว่า “ราคาค่าที่พัก ชาวบ้านก็จะราคาแบบชาวบ้านไม่ได้มากมายถ้าไปนอนของเอกชนอาจจะแพง คำน่าเที่ยวของชาวบ้านก็เป็นราคาต่ำอยู่ ทำให้ค่าขายทัวร์หลังจากบวกค่าความเสี่ยงต่างๆ แล้วไม่สูงมาก” ประกอบกับราคาที่ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงเลยตั้งแต่เริ่มจัดการท่องเที่ยว จึงมีหลายบริษัททัวร์สั่งจองที่พักกับทางหมู่บ้านมาเป็นรายปี และมีนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างชาติส่วนใหญ่มาเที่ยวที่หมู่บ้านกับบริษัททัวร์โดยที่ไม่เคยรู้จักบ้านแม่กำปองมาก่อนเลย

ขณะที่เหรียญมีสองด้าน การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปอง ภายใต้อาณัติความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชน เมื่อมีจุดดีที่ทำให้การท่องเที่ยวสามารถดำเนินมาได้ตลอดระยะเวลากว่า 7 ปี ก็ย่อมต้องมีจุดด้อยซึ่งมีความแตกต่างจากปัญหา เพราะจุดด้อยคือสิ่งที่เกิดขึ้นและทำให้การจัดการท่องเที่ยวมีความไม่สมบูรณ์บ้าง แต่ชุมชนก็สามารถจัดการท่องเที่ยวต่อไปได้ รวมทั้งหาทางแก้ไขจุดด้อยหรือข้อบกพร่องนั้นได้โดยไม่ยากเกินไปนัก จุดด้อยของการจัดการท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปอง ได้แก่

1. การบริหารจัดการ ภายใต้การบริหารการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ประสบความสำเร็จโดยเฉพาะการบริหารจัดการด้านการเงิน เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน แต่ในการบริหารจัดการบางด้านก็ยังมีจุดด้อยหรือข้อบกพร่องอยู่ ดังนี้

1.1 การกระจายรายได้ กล่าวคือภูมิประเทศของหมู่บ้านแม่กำปองการตั้งบ้านเรือนของปางต่างๆ จะอยู่ห่างกัน ยกเว้นปางใน 1 และปางใน 2 ที่มีพื้นที่ไม่มากแต่มีบ้านเรือนของชาวบ้านตั้งอยู่หนาแน่น มีสถานที่สำคัญของชุมชนได้แก่ วัด น้ำตก เส้นทางศึกษาธรรมชาติ บ้านพักโฮมสเตย์จึงมีอยู่เฉพาะใน 2 ปางนี้ ทำให้มีบ้านพักโฮมสเตย์อยู่เพียง 17 หลัง จากบ้านเรือนทั้งหมด 128 หลัง ซึ่งเป็นสัดส่วนที่น้อย ดังนั้นเมื่อเทียบเงินปันผลเพียงไม่กี่ร้อยบาทกับรายได้จากการปิดบ้านพักโฮมสเตย์แล้วถือว่าต่างกันมาก ทั้งในความเป็นจริงแล้วปางขอนและปางโตน ก็มีได้ห่างไกลจากศูนย์กลางของหมู่บ้านเกินไปนัก และก็เป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวเดินชมหมู่บ้านอยู่แล้ว

ดังนั้นหากพิจารณาจากปัจจัยความยินยอมพร้อมใจของสมาชิกครอบครัวแล้ว หมู่บ้านก็ควรเพิ่มจำนวนบ้านพักโฮมสเตย์ได้ กระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนได้มากขึ้น การปฏิบัติทำให้ชาวบ้านเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น ลดความรู้สึกแบ่งเขา แบ่งเราที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ดังที่ นางเดือนแรม นงคัท กล่าวว่า “มีความไม่เข้าใจกันในหมู่บ้านมีประมาณ 100 หลังคาเรือน มี 10 หลังคาเรือนเป็นบ้านโฮมสเตย์ กลุ่มหลังต้องไปใช้พื้นที่วัดจัดงานท่องเที่ยว ชาวบ้านคนอื่นคิดว่าควรมีอะไรให้วัดบ้าง และควรทำอะไรมากกว่าคนอื่นในเรื่องงานบริการชุมชน เช่น รัฐมนตรีมาก็ควรเตรียมงานต้อนรับมากกว่า”

นอกจากนี้ นายอาคม สมณะ นายก อบต. ห้วยแก้ว ได้แบ่งชาวบ้านออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ “ 1. กลุ่มบ้านโฮมสเตย์ที่มองว่าการท่องเที่ยวดีเพราะชาวบ้านได้เต็มๆ ในเรื่องที่พัก อาหาร ใกล้เคียง ค่าน้ำเที่ยว 2. กลุ่มที่ได้ผลประโยชน์จากเงินกองกลางในกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งได้จากปันผลในสหกรณ์ ปีหนึ่งก็ได้เฉลี่ยประมาณไม่กี่บาท คือผลประโยชน์มันได้ทุกคน แต่พวกนี้ได้ไม่มาก บางครั้งก็ราคาดีด้วย เดี่ยวเขามาตรวจหมู่บ้าน เดี่ยวประชุมบ่อยเกินไป ฉะนั้นกลุ่มนี้ได้ผลประโยชน์น้อย เป็นกลุ่มกลางๆ ที่มองว่าเป็นหน้าเป็นตาของหมู่บ้าน 3. กลุ่มที่ไม่ไปร่วมเพราะเบื่อ มันบ่อย เดี่ยวก็ตรวจบ้าน ประกวดหมู่บ้าน ทุกวันนี้กลุ่มกลางๆ ยังมากอยู่ เป็นตัวเชื่อมอยู่ การท่องเที่ยวเลยอยู่ได้”

ในเรื่องของบ้านพักโฮมสเตย์ที่ไม่กระจายตัวไปในปางต่างๆ นางกิตติกาณ์ต์ มีเอียด พัฒนาการประสานตำบลห้วยแก้วก็มองว่าเป็นจุดอ่อนของชุมชน และกล่าวเสนอว่า “ถ้าจะให้หมู่บ้านพักโฮมสเตย์ในทุกปางก็เป็นไปได้เพราะสภาพพื้นที่ วิถีชีวิตเหมือนกัน บ้านโฮมสเตย์ต้องมีมาตรฐานและความสามัคคีใจในการเข้าร่วม ตอนนี้โฮมสเตย์ยังไม่ขยายไปปางอื่น ไม่ทั่วถึง ไม่มี

คนที่เป็ผู้นำของแต่ละปางในเรื่องนี้ไม่มีผู้บริหารจัดการในปางนั้นๆ เช่น พ่อหลวงพรมมินทร์ อยู่ในปางในมีคนบริหารจัดการ แต่ด้วยความห่างของหมู่บ้านก็ต้องมีผู้นำแต่ละปาง”

1.2 การประสานงานกับนักท่องเที่ยว หมู่บ้านแม่กำปองเป็นพื้นที่อับสัญญาณโทรศัพท์มือถือทำให้การติดต่อสื่อสารในด้านนี้ทำได้ยากมาก โดยเฉพาะการติดต่อจองที่พักของนักท่องเที่ยวต้องใช้โทรศัพท์ระบบดาวเทียมส่วนบุคคลที่มีอยู่หมายเลขเดียวในหมู่บ้าน ที่บ้านประธานกลุ่มท่องเที่ยวและจะเดินทางมาโดยไม่มีเงินมัดจำไว้ล่วงหน้าทำให้เมื่อนักท่องเที่ยวมากถึงหมู่บ้านแล้วไม่เข้าพัก เจ้าของบ้านโฮมสเตย์ที่เสียเงินซื้ออาหารมาเตรียมทำให้นักท่องเที่ยวต้องเสียเงินโดยไม่ได้ค่าที่พักและค่าอาหารเลย ซึ่งนางพูนสุข สุนันตา กล่าวว่า “ถ้าจะมาพักต้องมีการแจ้งและวางเงินมัดจำก่อน เพราะต้องเสียเวลา เสียเงินเตรียมอาหาร ถ้าแขกมาแล้วไม่พักบ้านเราก็เสียเงินไปเฉยๆ เคยเสนอพ่อหลวงพรมมินทร์แล้ว แต่ไม่ฟังเพราะเป็นคนต้นคิด”

อีกประการหนึ่งคือการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวในด้านราคาค่าที่พักและค่าบริการกับนักท่องเที่ยวให้เกิดความชัดเจนว่าในค่าที่พัก 550 บาท/คืน นักท่องเที่ยวจะได้รับอะไรบ้าง หากต้องการกิจกรรมอื่นๆ ต้องเสียค่าบริการเท่าไร จุดด้อยในเรื่องนี้นักท่องเที่ยวจากอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า “เราคิดว่าค่าบ้าน 550 บาท จะมีกิจกรรมต่าง ๆ อย่างบายศรี ฟ้อนในเงินที่เราจ่ายอยู่แล้ว โดยไม่คิดเพิ่ม” รวมถึงการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวเพื่อบอกให้เขาได้รู้ว่าเงินที่จ่ายไปนั้นเกิดประโยชน์อย่างไรกับชุมชนที่ดึงดูดและเพิ่มความเต็มใจจ่ายให้กับนักท่องเที่ยวยิ่งขึ้น ดังที่นายสนธนาจาก ททท. สำนักงานภาคเหนือเขต 1 กล่าวว่า” ชุมชนต้องบอกสัดส่วนของเงินว่าเป็นค่าที่พักเท่าไร เข้าชุมชนไปเท่าไรให้ชัดเจนแต่ทุกวันนี้มันไม่ชัด บอกให้นักท่องเที่ยวรู้ว่าสิ่งที่คุณจ่ายไปทำให้ชุมชนคงอยู่ มันขาดการสื่อสารกับลูกค้าที่ดี”

2. ผู้นำ เช่นกันกับการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านผู้นำที่เป็นจุดแข็งก็สามารถกลายเป็นจุดด้อยของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนได้ เมื่อหลายคนกังวลว่าผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้นำอย่างนายพรมมินทร์ อดีตผู้ใหญ่บ้านและประธานการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน เช่น การเปิดบ้านพักซึ่งไม่ใช่รูปแบบโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวพัก การมีรายได้จากการติดต่อประสานงานเรื่องการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งจะกระทบต่อการสร้างผู้นำซึ่งในปัจจุบันบ้านแม่กำปองกำลังอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านคือได้ถ่ายอำนาจด้านการปกครองให้แก่ผู้ใหญ่บ้านคนใหม่แล้ว แต่ในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวยังไม่ได้มอบให้อย่างเต็มที่ ดังที่ นายอาคม นายก อบต. ห้วยแก้ว กล่าวว่า “ผู้นำเก่ามีศักยภาพมากกว่า เริ่มต้นสร้างหมู่บ้านด้านการท่องเที่ยวรู้เรื่องต่างๆดีและผลประโยชน์เต็มร้อย เช่นมีรายได้จากการประสานงานที่พักให้นักท่องเที่ยว การเชิญไปบรรยายที่ต่างๆ ทำได้ทุกอย่าง พ่อหลวงใหม่ที่เข้าไปไม่สามารถไปยุ่งเขาได้ บางอย่างพ่อหลวงเก่าก็ไม่ได้มอบให้หมด” อย่างไรก็ตามวิถีและกฎ ระเบียบของชุมชนก็ยังเป็นป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้นำได้ เพราะ

ความสัมพันธ์ที่ผู้นำมีต่อชุมชน มีความเคารพ ศรัทธาของชาวบ้านเป็นฐาน ดังนั้นแม้จะเปิดบ้านที่ไม่ใช่โฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวพักหลายหลังก็ต้องแบ่งส่วนรายได้ค่าที่พักเข้าสหกรณ์เช่นเดียวกับเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์หลังอื่นๆ แต่ในบางเรื่องกฎระเบียบของชุมชนก็ไม่สามารถต้านทานการแสวงหาประโยชน์ของผู้นำในเรื่องคาบเกี่ยวกับความเป็นปัจเจกของผู้นำ เมื่อผู้นำกลายเป็นนายหน้าขายที่ดินในหมู่บ้านให้กับคนภายนอก ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในปัญหาเกี่ยวกับการขายที่ดินของชาวบ้าน

3. วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเร็วเกินไปเพราะการท่องเที่ยวเป็นตัวเร่ง ทั้งนี้อยู่ภายใต้การทำตามเข้าใจ 2 ประการว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก และความเคารพในวิถีชีวิตของชาวบ้านว่าเป็นสิ่งที่ชาวบ้านเลือกที่จะดำเนินไปภายใต้เหตุผลความจำเป็นในการดำเนินชีวิตของตน เช่น หลายบ้านมีรถยนต์ เพราะหมู่บ้านอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองและไม่มียอดโดยสารผ่าน เป็นต้น แต่มีใช้นักท่องเที่ยวมาเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านทำให้บ้านโฮมสเตย์ทุกหลังต้องมีเครื่องอำนวยความสะดวกมากขึ้นเพื่อดึงดูดใจให้แขกมาพักซึ่งในรูปแบบของการค้า ดังที่นางนงค้อย ธิญา กล่าวไว้ว่า “บ้านโฮมสเตย์ต้องซื้อเครื่องซักผ้าเพราะต้องซักเครื่องนอนบ่อยๆ ไปจ้างเขาซักไม่ไหว ต้องติดซักโครก เครื่องทำน้ำอุ่นให้แขกด้วย บ้านไหนมีเครื่องทำน้ำอุ่นแขกถึงจะพัก” ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์และผู้นำหมู่บ้าน ล้วนตอบไปในแนวทางเดียวกันว่า “การเปิดบ้านพักโฮมสเตย์ก็เพื่อเป็นรายได้เสริม”

เมื่อจุดด้อยคือสิ่งที่เกิดขึ้นและทำให้การจัดการท่องเที่ยวไม่สมบูรณ์บ้าง ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวต่อไปได้ และสามารถแก้ไขจุดด้อยหรือข้อบกพร่องได้โดยไม่ยากเกินไปนัก แตกต่างจากปัญหาที่อาจเกิดจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก แก้ไขได้ยาก ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน ซึ่งที่หมู่บ้านแม่กำปองหลายสิ่งที่ยากขึ้นจากการศึกษาและจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ในอนาคตมีดังนี้

1. ภัยธรรมชาติ แม้ว่าชาวบ้านแม่กำปองจะตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในฐานะที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน และเป็นตัวสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้วยการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาที่หมู่บ้าน ชาวบ้านจึงช่วยกันดูแล รักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การไม่ตัดไม้ ช่วยกันทำแนวกันไฟป่าในหน้าแล้งของทุกปี เป็นต้น แต่ภาวะภัยธรรมชาติโดยเฉพาะภาวะโลกร้อนได้ส่งผลกระทบต่อไปทั่ว รวมทั้งหมู่บ้านแม่กำปองด้วยเพราะเมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2550 ที่ผ่านมาได้เกิดไฟไหม้ป่าขึ้นในพื้นที่ป่าของหมู่บ้าน ดังที่นางวันเพ็ญ พรอินตา ประธานกลุ่มแม่บ้าน กล่าวว่า “ไฟไหม้ดอยม่อนล้านทั้งที่ทำแนวกันไฟเพราะฝนไม่ตก ทั้งที่ปกติเดือนกุมภาพันธ์ ฝนจะตกลงมาบ้างแล้ว กระทบกันเส้นทางเดินป่า ในช่วงที่ไฟไหม้ป่าคนในหมู่บ้านไปช่วยกันดับไฟไม่ให้ลามไปที่สวนเมี่ยง”

2. การศึกษาและเยาวชน ซึ่งจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ในอนาคตเพราะในหมู่บ้านไม่มีโรงเรียนให้เด็กได้เรียนหนังสือ แม้ว่าแต่เดิมหมู่บ้านจะมีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง แต่เมื่อปี 2548 โรงเรียนได้ยุบไป เพราะมีจำนวนนักเรียนเพียง 17 คน ทำให้นักเรียนที่เหลือต้องย้ายไปเรียนที่โรงเรียนบ้านห้วยแก้วซึ่งห่างออกไปจากบ้านแม่กำปอง 12 กิโลเมตร การออกไปเรียนนอกหมู่บ้านตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงระดับที่สูงขึ้นไปทำให้ความผูกพันของเด็กที่มีต่อชุมชนลดลง ไม่รู้เรื่องภาวะต่างๆ ของชุมชนมากนัก เช่นที่นายสุพล มัคคุเทศก์ท้องถิ่นของหมู่บ้านกล่าวถึงปัญหาของการถ่ายทอดทักษะ ความรู้ในเรื่องนี้ว่า “แม่เยาวชนรุ่นใหม่จะสามารถพูดภาษาอังกฤษได้แต่ไม่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง เช่น เรื่องชื่อของต้นไม้” โอกาสในการย้ายถิ่นของคนรุ่นใหม่ในชุมชนจึงมีมากขึ้น เพราะคุ้นเคยกับวิถีชีวิตแบบอื่นมากกว่า ซึ่งสนธนาได้กล่าวเสริมว่า “ไม่มีโรงเรียนเด็กเริ่มออกนอกชุมชนมากขึ้น ระบบการศึกษาไทยผิดพลาดที่ไม่สามารถทำให้เด็กเกิดความรัก การเรียนรู้ชุมชนได้ พอเด็กโตแล้วบอกว่ากลับต้องรักชุมชนไม่ใช่ เราผิดตั้งแต่แรก” และการที่ไม่มีเยาวชนรุ่นใหม่ที่ผูกพันกับชุมชนเท่าที่ควรก็ทำให้วิถีชีวิตเดิมๆ ของชุมชน เช่น การเก็บนึ่งเมี่ยงกำลังเริ่มหมดไป ดังที่ นายอาคม นายก อบต. ห้วยแก้ว กล่าว ว่า “จริงๆ วิถีชีวิตของบ้านแม่กำปองไม่ได้เป็นอย่างนั้นแล้ว คนแก่กับเด็กไม่มีแล้วที่จะเก็บเมี่ยง ทำกันไม่กี่คน คนอายุต่ำกว่า 20 ปี แทบจะเก็บเมี่ยงไม่ได้แล้ว ทุกวันนี้เป็นวิถีชีวิตหลอกๆ ต่อไป การเก็บเมี่ยง นึ่งเมี่ยงให้นักท่องเที่ยวจะไม่มีแล้ว ถึงมีอยู่ก็จัดฉากนิดหน่อย

3. นักท่องเที่ยว จากการแสดงผลการศึกษาที่ 5.3 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หน้า 74 สรุปว่านักท่องเที่ยวที่มาพักในบ้านพักโฮมสเตย์มีความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนจึงไม่ต้องประสบปัญหาการทิ้งขยะไม่เป็นที่จากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ แต่กับนักท่องเที่ยวอีกกลุ่มหนึ่งที่มาเที่ยวแบบเข้าไป – เย็นกลับ ซึ่งการมาท่องเที่ยวในลักษณะนี้นอกจากจะไม่สร้างรายได้ให้กับชุมชนแล้ว การที่ชุมชนไม่สามารถควบคุมประพฤติกรรม และจำนวนของนักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้จึงก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องขยะขึ้น ดังที่ทงศักดิ์ มัคคุเทศก์จากบริษัทศิริ ทัวร์ กล่าว ว่า “มีแขกอีกแบบที่ไม่อยากนอนบ้านชาวบ้าน อยากพักใกล้ๆ อย่างนอนเชียงใหม่แล้วขึ้นมาเที่ยว เดินเที่ยวเสร็จกลับพวกนี้จะเป็นตัวปัญหาต่อไปในอนาคต เพราะจะยิ่งเยอะขึ้นและไม่นำรายได้เข้ามามากนัก จะได้แค่คนทำเที่ยว 1 คน นอกนั้นเป็นชาวบ้านแทบจะไม่ได้อะไรเลย แต่เสียนี้เสียแน่ รถเข้ามามีวันพิษ เสียขัง รถเข้ามาสัก 10 คัน ไม่มีที่หลีก ไม่มีที่จอดรถ คนได้ประโยชน์ไม่กี่คน” อีกทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวประเภทหลังนั้นมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้น เพราะการเดินทางจากตัวเมืองมีความสะดวก และไม่ไกลมาก ดังที่นางจำ ชาวบ้านแม่กำปองกล่าวว่า “ทุกวันนี้แขกที่มาค้างไม่ได้มาบ่อย บางคนมีเพื่อนก็ค้างบ้านเพื่อน และถนนดีมากสามารถเข้าไปเย็นกลับได้ไม่ต้องพักค้างคืน” ในอนาคตชุมชนจึงต้องปรับกับปัญหาที่เกิดขึ้นและแก้โจทย์ 2 ข้อ

บ้านเหมือนในเมือง เวลามีงาน เช่น งานวัดไม่ค่อยมาร่วม ถ้าเป็นคนบ้านแม่กำปองมาทุกคน” ไม่เพียงความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิมกับคนกลุ่มใหม่ที่ย้ายเข้ามาจะประสานกันไม่ติดเท่านั้น ความสัมพันธ์ของชาวบ้านแม่กำปองที่อาศัยอยู่เดิมก็เริ่มที่จะมีรอยร้าวเกิดขึ้น เมื่อคนกลุ่มใหม่ที่ย้ายเข้ามาในฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวบ้านเดิม ได้จ้างชาวบ้านไปเป็นลูกจ้างและคนเหล่านั้นก็ถูกมองว่าทำเพื่อประโยชน์ของนายจ้างโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งนายพรหมินทร์ กล่าวว่า “คนในหมู่บ้านที่เป็นลูกจ้างของนายทุน มีความภักดีต่อนายจ้างมากกว่าชุมชน เวลาที่นายจ้างสั่งอะไรทำหมดทั้งที่ในบางเรื่องมีผลไปทำลายสิ่งแวดล้อมของชุมชน แทนที่ลูกจ้างจะเป็นปากเสียงบอกกับนายจ้างว่าไม่ถูกต้อง ชาวบ้านที่นี่ไม่ทำกัน กลับทำตามที่นายจ้างสั่ง”

ฉะนั้นการปรับตัวของคนกลุ่มใหม่ โดยเฉพาะภาคเอกชนที่ให้บริการที่พักในหมู่บ้าน ซึ่งมิฐานของความร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน ถึงแม้จะมีรอยร้าวเกิดขึ้นบ้างก็ตาม เอกชนเหล่านี้ก็จำเป็นต้องมีการปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาร่วมกับชาวบ้านด้วยจึงจะสามารถดำเนินกิจการในหมู่บ้านต่อไปได้ ดังที่พระองค์อาจ ปัญญาทโร กล่าวถึงการแข่งขันและร่วมมือกันภาคเอกชนที่มาเปิดบริการที่พักในหมู่บ้านว่า “ด้านความร่วมมือจะมีการแบ่งเงินเข้าสมทบหมู่บ้านจากรายได้ค่าเปิดรีสอร์ทและร่วมกิจกรรมกับชุมชน เช่น ทำเนกกันไฟนำช่วยเงินหรือจ้างคนมาช่วย เป็นต้น ปัจจุบันมีเอกชนทำรีสอร์ทในหมู่บ้าน 4 ราย ในอดีต เคยมีรีสอร์ทที่เปิดและอยู่ไม่ได้ เพราะไม่ร่วมมือกับชุมชน เวลาที่รีสอร์ทจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวและมาจ้างให้คนในหมู่บ้านไปช่วยและชาวบ้านไม่ไป เมื่อมาถึงจุดนี้คำถามที่เกิดขึ้นต่อมาคือการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านจะสามารถแข่งขันกับภาคเอกชนได้หรือไม่ แท้จริงแล้วปัญหานี้กลับไม่ใช่สิ่งที่น่าวิตก เมื่อพิจารณาจาก 2 ปัจจัย ปัจจัยแรกราคาค่าที่พักเมื่อนำมาเปรียบเทียบกัน ราคาค่าที่พักของหมู่บ้าน 1 คืน 2 วัน อาหาร 3 มื้อ 550 บาท/คน พัก 2 คืน 3 วัน อาหาร 6 มื้อ 900 บาท/คน พักต่อจากนี้ 1 วัน 1 คืน อาหาร 3 มื้อ 350 บาท/คน ขณะที่ค่าที่พักของเอกชน 1 คืน 2 วัน อาหารเช้า 1 มื้อ 600 บาท ราคาก็ถูกกว่า บริษัททัวร์ยอมที่จะเลือกพักกับหมู่บ้าน เพราะมีต้นทุนต่ำกว่า ดังที่ ทนงศักดิ์ มัคคุเทศก์จากบริษัทศิริทัวร์ กล่าวว่า “ชาวบ้านก็ราคาแบบชาวบ้านไม่ได้มากมาย ถ้าไปนอนของเอกชนอาจจะแพง คำนวณเที่ยวของชาวบ้านก็เป็นราคาต่ำอยู่ ทำให้ค่าขายทัวร์หลังจากบวกความเสี่ยงต่างๆ แล้วไม่สูงมาก” อีกปัจจัยหนึ่งที่ชุมชนมีความได้เปรียบเอกชนก็คือการบริหารจัดการที่ดีกว่าเพราะนายทุนที่มาเปิดธุรกิจไม่ได้อยู่ดูแลกิจการเอง แต่จ้างคนมาดูแล นานๆ เจ้าของจึงจะเข้ามาดูกิจการ”

4.2 การขายที่ดินซึ่งส่งผลต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อซื้อที่ดินแล้วเจ้าของที่ดินยอมมีสิทธิในที่ดินที่ตนเองซื้อ และเมื่อเจ้าของที่ดินไม่มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับชุมชนที่รวมกลุ่มกันมาอยู่แล้ว วิถีชุมชนที่ใช้จัดการกับเจ้าของที่ดินที่ทำผิดกฎของชุมชน

แต่ไม่ทำผิดกฎหมาย จึงไม่สามารถลงโทษเจ้าของที่ดินคนนั้นได้ ดังที่ นางคาริน ชาวบ้านแม่กำปอง กล่าวถึงความวิตกกังวลที่มีต่อปัญหาการขายที่ดินว่า “กลัวว่าจะมีคนข้างนอกเข้ามาทำลาย ใน เรื่องของการขายที่ดินพอขายแล้วมันก็เป็นสิทธิ์ของเขา เขาจะทำอะไรเราก็ว่าเขาไม่ได้ เลยกลัวว่า การท่องเที่ยวจะล่ม” สาเหตุที่ชาวบ้านเกรงว่าการขายที่ดินให้นายทุนจะทำลายการท่องเที่ยวของ หมู่บ้าน นางฟองจันทร์ ชาวบ้านแม่กำปองอีกคนหนึ่งกล่าวถึงเหตุผลว่า “นายทุนเข้ามาสร้างตึก เยอะ แยกไม่ชอบก็จะหายไป อยากให้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเราไว้ วันหน้าไม่แน่ถ้านายทุนทำ อะไรที่หัวน้ำก็ไม่รู้ว่าการท่องเที่ยวจะอยู่ได้ไหม ถ้ามีตึกมาในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นักท่องเที่ยวไม่ค่อยชอบ เพราะเป็นการท่องเที่ยวของกลุ่มที่ชอบธรรมชาติ”

แต่จริงๆ แล้วปัญหาเรื่องการขายที่ดินและส่งผลต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมไม่ได้กระทบเฉพาะเรื่องการท่องเที่ยว หากกระทบกับชาวบ้านทั่วไป ทั้งบ้านแม่กำปอง ที่อยู่ในพื้นที่สูงและชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ในพื้นที่ลุ่ม ดังที่ นายอาคม นายค อบต. ห้วยแก้ว กล่าวไว้ว่า “จะขายที่อย่างไรก็ตามต้องเซ็นสัญญากันหรือทำอย่างไรก็ได้ให้เส้นทางเหล่านั้นเป็นของ ส่วนรวม เรื่องระเบียบการก่อสร้างบ้าน การใช้น้ำมีอยู่ ถ้ากันห้วยเปลี่ยนแปลงเส้นทางธรรมชาติ ไม่ได้ แต่คูดน้ำได้โดยมีท่อเส้นผ่าศูนย์กลางไม่เกิน 1 นิ้ว เพราะกลัวคนข้างบนซื้อสวนเมี่ยง กันน้ำ ต่อสปริงเกอร์รดสวนเมี่ยง คนข้างล่างจะเดือดร้อน” นอกจากนี้ทำให้สัมผัสภาพของนายอาคม ถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสร้างบ้านเรือนของนายทุนและคนที่ย้ายเข้าไปอยู่ใหม่ในชุมชนว่า “อย่าง การก่อสร้างบ้านติดลำน้ำมีอยู่หลายหลัง มีหลังหนึ่งมาขอเลขที่บ้านกับ อบต. เพราะไม่มีไฟฟ้าใช้ เป็นปีที่ อบต. ไม่ยอมเซ็นให้ พ่อคิพอหลง ผู้นำเข้ามาเลยบอกว่าจริงๆ เรามีกฎอยู่แล้วว่าจะสร้าง บ้านต้องห่างลำน้ำกี่เมตร แต่ถ้าพ่อหลง กรรมการหมู่บ้านเซ็นมา อบต. ก็จัดการไม่ได้ เพราะถ้า ผิดชาวบ้านที่สร้างมาก่อนมีส่วนเหมือนกัน แล้วจะจัดการกับบ้านที่เริ่มสร้างหลังเดียวกันไม่ได้ ถ้า พ่อหลงบอกว่าไม่ให้สร้างบ้านก็ไม่ต้องเซ็นมา”

คำพูดของนายค อบต. ข้างต้น ประกอบกับคำพูดอีกประโยคหนึ่ง ที่กล่าวว่า “อบต. มี หน้าที่รับผิดชอบ เยอะไม่เฉพาะเรื่องท่องเที่ยว เมื่อชุมชนมีคนช่วยอยู่แล้วก็ไม่ต้องไปยุ่งมาก” สะท้อนให้เราเห็นปัญหาของสังคมร่วมรัฐในบริบทของบ้านแม่กำปอง ซึ่งเป็นไปตามตัวแบบการ ตัดสินใจเลือกสาธารณะ ที่มีหัวใจสำคัญคือปัจเจกบุคคลเป็นฝ่ายอุปสงค์ (demand) ส่วนรัฐบาล และภาครัฐเป็นฝ่ายอุปทาน (supply) ที่พยายามผลิตนโยบายให้ประชาชนเลือก เพื่อจะได้รับ เลือกตั้งมีอำนาจทางการเมือง ในส่วนราชการก็จะได้รับงบประมาณมีผลงาน อย่างไรก็ตามในการ แสวงหาประโยชน์ของแต่ละฝ่ายต้องอยู่ภายใต้กติกาทางการเมือง ส่วนทิศทางของนโยบายภาครัฐ ที่นำออกมาปฏิบัติจะเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มใดจะมีบทบาทมากกว่ากันเพราะบางครั้ง

ปัจเจกก็มีได้มีการรวมกลุ่มกันเสมอไป กลุ่มที่มีบทบาทมากกว่าจึงมีสิทธิ์หรือกำลังในการเลือกซื้อนโยบายมากกว่า

จากกรอบแนวคิดทางวิชาการสู่การวิเคราะห์กรณีศึกษา แม้ว่าบ้านแม่กำปองมีการรวมกลุ่มกันในชุมชน และคนที่มียุทธศาสตร์ต่อการรวมกลุ่มอย่างมากและมากกว่ารัฐส่วนท้องถิ่นในพื้นที่คือผู้นำ แต่เป็นผู้นำที่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายนายทุนดังสังเกตจากการเป็นนายหน้าขายที่ดิน การมีกิจการบ้านพัก ซึ่งไม่ได้เป็นไปในรูปแบบโฮมสเตย์ และมีกิจการร้านค้าที่สร้างคร่อมลำน้ำ จึงไม่น่าแปลกใจที่รัฐส่วนท้องถิ่นยินยอมและทำตามผู้นำของหมู่บ้านเช่นอนุมัติ การขอเลขที่บ้านที่สร้างรุกล้ำลำน้ำ ซึ่งผิดกฎข้อบังคับของกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองที่ว่าไม่ให้ปลูกสิ่งก่อสร้างใดๆ ส่วนบุคคลใกล้ลำน้ำห้วยเกินกว่า 2 เมตร

ความสัมพันธ์ของรัฐส่วนท้องถิ่นกับชุมชนจึงเป็นไปอย่างหลวมๆ อบต.ให้ความสำคัญกับการดูแลสาธารณูปโภคของชุมชนมากกว่า ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และด้านอื่นซึ่งกระทบการพัฒนาชุมชนต่อไป โดยนำแนวคิดของ Peter Oakley and David Masden (อ้างแล้ว: 12) ที่กล่าวถึงข้อระบุที่ทางฝ่ายราชการต้องปฏิบัติบางประการในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น

1. ทำให้มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางเพื่อที่จะให้ชาวชนบทได้ตัดสินใจในเรื่องราวท้องถิ่นของเขา
2. ชักนำให้มีการประสานงานของหน่วยงานราชการและเอกชนในระดับท้องถิ่นเพื่อเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นนั้น และ
3. ให้มีการจัดรูปแบบหรือองค์กรที่จะกำหนดแผนในระดับท้องถิ่นเพื่อประชาชนจะได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

ตามที่สนของผู้ศึกษารัฐส่วนกลางได้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในรูปแบบของ อบต. ตามข้อ 1 แล้ว แต่เราต้องไม่ลืมว่าบทบาทของรัฐส่วนท้องถิ่นต้องมีส่วนช่วยให้ชาวบ้านได้ตัดสินใจเรื่องราวของท้องถิ่นที่เกี่ยวกับคนซึ่งมีอยู่หลายด้าน มิใช่เฉพาะการปรับปรุงสาธารณูปโภคดังที่นายอาคมได้กล่าวถึงบทบาทการทำงานของ อบต. ห้วยแก้วที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน ใน 5.4 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม (อ้างแล้ว: 79) ส่วน ข้อต่อๆ มากลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะไม่สามารถมองเห็นความสัมพันธ์หรือการประสานงานของรัฐและเอกชนในระดับท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นเลย ดังที่นายอาคม ได้สรุปถึงการทำงานร่วมกันของภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านแม่กำปองว่า “ชุมชนกับเอกชนจับกันแน่น แต่รัฐกับเอกชนจะจับกันหลวม เพราะประโยชน์ที่ได้จะเป็นเรื่องส่วนรวม ทุกคนได้ประโยชน์ไม่เจาะจงในจุดใด เช่น ถนน ไฟ น้ำ ใช้ทั้งหมดบ้าน ถ้าเป็นเอกชนจะให้เฉพาะ

เขาได้ประโยชน์จากขายทัวร์ รัฐส่วนท้องถิ่นกับชุมชนสัมพันธ์กันค่อนข้างหลวม” จึงเกิดความไม่เข้าใจกันของการดำเนินนโยบายของ อบต. กับชาวบ้าน เช่นในเรื่องการเก็บภาษีบ้านพักโฮมสเตย์ที่นางนงค้อย ชาวบ้านแม่กำปองกล่าวว่า “พอชาวบ้านได้เงินจากโฮมสเตย์ซึ่งเป็นอาชีพเสริม อบต. ไม่เคยมาช่วยเรื่องการท่องเที่ยวแต่แรก เห็นว่าช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคมที่ผ่านมา ชาวบ้านมีรายได้มากกว่าจากแขกที่มาพีชสวน โลกมาเที่ยวเยอะเลยเริ่มเก็บภาษีรายได้เป็นปีแรก” ส่วนข้อสุดท้ายแม้จะมีการจัดรูปแบบหรือองค์กรที่จะกำหนดแผนในระดับท้องถิ่น เพื่อประชาชนจะได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ซึ่ง อบต. ก็ได้มีการประชาคมชาวบ้านแต่ภายใต้การมีส่วนร่วมดำเนินการ โดยเฉพาะการบังคับใช้ก็ต้องเป็นไปอย่างจริงจังเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชน แต่บทบาทของ อบต. ห่วยแก้ว กลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น ดังที่นายอาคม ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการกับปัญหาการรुकล้ำล้ำน้ำของหมู่บ้านซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมว่า “เหตุผลที่ต้องสร้างบ้านห่างจากลำน้ำก็เมตรตามที่กำหนดเพื่อป้องกันควบคุมมิให้ธรรมชาติมันเสียไป โดยคนใน อบต. ช่วยกันตั้ง ประชาคมช่วยกัน แล้วมีระเบียบย่อยของหมู่บ้านที่อิงกับระเบียบ อบต. บางอย่างไม่ได้เป็นกฎหมายแต่ระเบียบชุมชนห้ามได้ แต่ถ้าบางเรื่องขัดกับกฎถ้าพอหลงกับคณะกรรมการอนุญาตก็เป็นเรื่องภายในชุมชน ยกเว้นชาวบ้านเดือดร้อน ร้องเรียน อบต. จะไปข้ามหน้าข้ามตาไม่ได้ แม้เรื่องนั้นจะผิดกฎ”

ปัญหาเรื่องการขายที่ดินของชาวบ้าน ซึ่งส่งผลต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบ้านแม่กำปองที่โยงใยไปถึงพื้นที่อื่นๆ เช่น การบุกรุกของหมู่บ้านต้นน้ำส่งต่อหมู่บ้านอื่นที่อยู่ปลายน้ำและใช้ลำธารสายเดียวกันกับบ้านแม่กำปอง ปัญหาที่เกิดขึ้นมีจากหลายสาเหตุ แต่ที่สำคัญก็คือ

1. สถานะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าจะได้กล่าวไปแล้วว่าชาวบ้านแม่กำปองจะมีวิถีชีวิตของคนที่อยู่กับป่า คูแล เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่สถานะเศรษฐกิจที่บีบคั้นจากการต้องใช้จ่ายเงินในชีวิตประจำวันมากขึ้น เนื่องจากการมีความสัมพันธ์กับภายนอก เช่น ลูกเรียนหนังสือในเมืองในระดับชั้นที่สูงขึ้นไปภายนอกชุมชน เพราะหมู่บ้านไม่มีโรงเรียน ดังที่นายอาคม กล่าวว่า “บางคนบอกว่าไม่ขายที่ดินไม่ได้ลูกต้องเรียน” เป็นต้น ฉะนั้นแม้ชาวบ้านอาจตระหนักและกังวลถึงปัญหาของการขายที่ดินว่าจะทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้น แต่เหตุผลทางเศรษฐกิจก็เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชาวบ้านมากกว่า
2. ผู้นำชุมชนที่เอนเอียงเข้าข้างนายทุนและไม่ทำการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน เพราะผู้นำทำผิดกฎของชุมชนเสียเอง อาทิ การสร้างร้านค้าของตนคร่อมลำน้ำซึ่งผิดกฎของชุมชน เป็นต้น

3. ความไม่เข้าใจบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่นในฐานะผู้ปฏิบัติงานที่เน้นหนักในเรื่องการสร้างสาธารณูปโภคจนละเลยและทำให้เกิดความบกพร่องในความสัมพันธ์ของรัฐส่วนท้องถิ่นกับชุมชนที่ไม่สามารถประสานงานกันเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องการซื้อขายที่ดินอันส่งผลให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ทั้งหมดนี้คือจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปอง ภายใต้ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนซึ่งจะต้องนำไปอภิปรายผลเพื่อหาทางแก้ไขปัญหา แล้วนำเสนอและพัฒนาตัวแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อสุดท้ายของการศึกษาในบทต่อไป

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวงานอนุรักษ์ ธรรมชาติศึกษาบ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาทำการศึกษาในเชิงคุณภาพจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องและจากบุคคล โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างที่ได้นำเสนอผลการศึกษาไปแล้วในบทที่ 5 ดังนั้นเพื่อแสดงผลคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับหมู่บ้านแม่กำปองและกับการศึกษาครั้งต่อไปของผู้ที่สนใจ ในบทที่ 6 สรุปผลการศึกษา อภิปรายและข้อเสนอแนะ จึงแบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

6.1 ข้อสรุปด้านความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวงานอนุรักษ์

6.2 การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง อันเกิดจากความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวงานอนุรักษ์

6.3 การนำเสนอและพัฒนาตัวแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวงานอนุรักษ์

6.4 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

6.1 ลักษณะความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวงานอนุรักษ์

การศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นฐานของการศึกษา ฉะนั้น เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ในรูปแบบของความร่วมมือให้เห็นชัดเจน จึงแบ่งย่อยส่วนของการอธิบายออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยภายในคือชุมชน ปัจจัยภายนอกคือรัฐและเอกชน โดยอธิบายสาเหตุและกระบวนการมาบรรจบหรือร่วมมือกันของปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอกเอาไว้ด้วยเพื่อให้ทั้ง 2 ฝ่ายโดยเฉพาะชุมชนที่เป็นฐานเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ 1 ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวงานอนุรักษ์ การอธิบายปัจจัยภายในคือชุมชน การจะดำเนินกิจกรรมใดๆ ให้เกิดขึ้นไม่

เฉพาะแต่การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จำเป็นต้องอาศัยฐานเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นสำคัญและจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องทำให้สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การที่ประชาชนได้รับความแข็งแรงทางอำนาจการปกครอง และทางเศรษฐกิจ มีสิทธิต่อรองและ ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาที่ ตนเองมีส่วนได้ส่วนเสียโดยร่วมในทุกกระบวนการของการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การตัดสินใจ การ ดำเนินโครงการ และการประเมินผลโครงการ (หน้า 11)

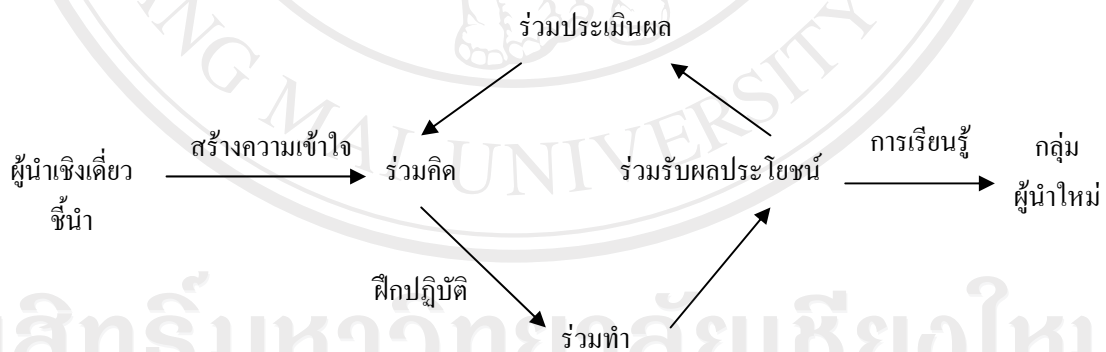
สำหรับบ้านแม่กำปองผู้ศึกษาได้พบลักษณะเฉพาะของการเดินทางตามสายพานเพื่อสร้าง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดขึ้น โดยยกตัวอย่างกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่าการที่ชุมชนมีข้อจำกัดในหลายด้าน อาทิ การศึกษา การอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล เป็นต้น ทำให้ก่อนที่จะเกิดกระบวนการแรกของการมีส่วนร่วม การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ชุมชนจะต้องได้รับการชี้แนะจากผู้นำที่มีวิสัยทัศน์พยายามสร้างความ เข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่จะจัดขึ้นในชุมชนเพื่อโน้มน้าวให้เกิดการมีส่วนร่วมนำไปสู่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ซึ่งตั้งแต่กระบวนการนี้เป็นต้นไปเราจะได้เห็นบทบาทของภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วย

ดังที่เราได้เห็นบทบาทของ สกว. ภาค ในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แนะนำ กระตุ้น ให้ ชาวบ้านร่วมคิด ร่วมกันทำเอง แต่จากกระบวนการร่วมคิดสู่การร่วมทำ ปัญหาคือการร่วมคิด เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงสู่การร่วมทำในสิ่งใหม่ที่ชาวบ้านไม่เคยรู้จักมาก่อนจะเป็นเรื่อง ที่ต้องใช้เวลาโดยนำมาฝึกปฏิบัติจริงมาเป็นตัวแก้ปัญหา เช่น การทดลองนำนักศึกษาชาวต่างชาติ เข้าพักในบ้านของชาวบ้านเพื่อให้เกิดความเข้าใจลักษณะของบ้านพักโฮมสเตย์ เป็นต้น กระบวนการต่อมาการร่วมทำด้วยการตระหนักในข้อดีของชุมชนว่าขาดความรู้ในเรื่องการ จัดการจึงนำระบบที่มีอยู่แล้วในชุมชนและเห็นผลของความสำเร็จมาเป็นตัวรองรับคือการนำเอา ระบบสหกรณ์มาจัดการด้านรายได้ให้เกิดความโปร่งใส กระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน ซึ่งใน กระบวนการร่วมทำนี้เราได้เห็นบทบาทของภายนอกที่เข้าร่วมกับชุมชนมากขึ้นทั้งภาครัฐ และ เอกชน เช่น บทบาทของสำนักงานสหกรณ์จังหวัดในฐานะนายทะเบียนสหกรณ์ บทบาทของ ททท. สำนักงานภาคเหนือเขต 1 ในการสร้างการตลาดและการประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน บทบาท ของบริษัททัวร์ที่นำนักท่องเที่ยวเข้าพัก เป็นต้น สำหรับหมู่บ้านแม่กำปองปัญหาจากการร่วมทำ โดยเฉพาะการเปิดบ้านพักโฮมสเตย์ที่ทำได้ในปางใน 1 และปางใน 2 แต่ปางอื่นทำไม่ได้เพราะ เหตุผลความห่างไกลกันของพื้นที่ปางต่างๆ ในหมู่บ้าน ก็ทำให้การร่วมรับผลประโยชน์มีความ แตกต่างกัน และนำมาซึ่งรอยร้าวของความสัมพันธ์ในชุมชน ที่บ้านพักโฮมสเตย์มักลูกค้าท้องถิ่นมี รายได้จากนักท่องเที่ยวสูง แต่คนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านได้รับเงินปันผลจากการท่องเที่ยวไม่กี่ร้อย

บาทต่อปี แม้จะมีคนที่มีรายได้จากการรวมกลุ่มอาชีพคั่นกลางก็ตาม จากการจัดนำของผู้นำสู่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ที่มีปัญหาอยู่ การประเมินผลซึ่งหมู่บ้านร่วมกับ สกว. ภาคกำลังร่วมกันทำอยู่ในปัจจุบัน เพื่อไปสู่วัฏจักรใหม่ของการมีส่วนร่วมจะมีส่วนสำคัญในการแก้ไข ทั้งนี้ในแต่ละรอบของการเกิดวัฏจักรแม้ว่าในการเริ่มต้นกระบวนการมีส่วนร่วมจะไม่สมบูรณ์ เพราะมาจากการชี้แนะแต่ภายใต้การดำเนินไปที่ให้ความสำคัญกับทุกกระบวนการมีส่วนร่วมก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ของคนที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ดังที่ อรรถชัย กัทผล (อ้างแล้ว: 11) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนข้อหนึ่งว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง มีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องทั้งฝ่ายรัฐ องค์กรเอกชน และประชาชนทั่วไป โดยเน้นการสื่อสาร 2 ทาง ทั้งช่องทางที่จะเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไม่ใช่การทำครั้งเดียวจบ และควรเกิดขึ้นตลอดโครงการ

อย่างไรก็ตามลักษณะเฉพาะในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปองที่กล่าวไปข้างต้นสามารถสรุปให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังนี้

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
ภาพ 6.1 กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนหมู่บ้านแม่กำปอง
 ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ที่มา: จากการศึกษา

ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การร่วมประเมินผลถึงข้อดีข้อเสีย ปัญหา อุปสรรคที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แล้วหาทางแก้ไขถือเป็นการปรับตัวของ

ชุมชนที่มีความสัมพันธ์อย่างมากกับความเข้มแข็งของชุมชน โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2542 (อ้างแล้ว: 15) ได้ระบุ 1 ใน 9 องค์ประกอบที่ใช้พิจารณาความเข้มแข็งของชุมชนว่าได้แก่ การมีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ซึ่งเป็นกระบวนการมีส่วนร่วม

ในอดีต ชุมชนในชนบทรวมทั้งหมู่บ้านแม่กำปองซึ่งห่างไกลจากศูนย์กลางของอำนาจทางการเมือง มีเส้นทางการคมนาคมที่ยากลำบาก ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านยิ่งแน่นแฟ้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เมื่อเผชิญความยากลำบากชาวบ้านจึงช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านเสมอ เพื่อแก้ปัญหาด้านสาธารณสุข โภค สาธารณูปการ เส้นทางการสัญจรจนเมื่อชุมชนสร้างเส้นทางการเดินทางสะดวกสบายชุมชนก็ย่อมมีความสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น มีรถขายอาหาร เข้ามาที่หมู่บ้านทั้งเช้าและเย็น มีนักท่องเที่ยว เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้านมากขึ้น ชุมชนเลิกเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ต้องพึ่งพาอาหารจากภายนอกประสบปัญหาหยาชะ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

โจทย์ของสังคมชนบทที่ต้องปรับตัวภายใต้การเข้ามาของภายนอกมากขึ้นก็จะจัดการความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร เพื่อให้ชุมชนมีอำนาจในการต่อรอง ควบคุมพฤติกรรมของภายนอกไม่ให้เข้ามาส่งผลกระทบต่อชุมชน โดยผู้นำของบ้านแม่กำปองได้คำนึงถึงอรรถศาสตร์ของชาวบ้าน ประกอบกับการมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ ตามลักษณะพื้นฐานของชุมชน จึงได้เลือกกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นแนวทาง ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า เป็นการเดินทางไปตามสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ (อ้างแล้ว: 17)

พร้อมกันนั้นก็ส่งเสริมการตั้งกลุ่มเพื่อรองรับและหนุนเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการปลูกเมืองที่มีราคาตกลงได้อีกทางหนึ่ง และจากการที่ชุมชนจะต้องประสานงานกับภายนอกมากขึ้น ก็ทำให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์เพิ่มขึ้นอีกรูปแบบหนึ่งจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติเดิม คือ รูปแบบที่มีความเป็นทางการมากขึ้นในรูปของประธานกรรมการ เป็นต้น ซึ่งการมีความสัมพันธ์กับภายนอกได้รับการหนุนเสริมจากหลายส่วนทั้งสำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานสหกรณ์จังหวัด และโดยเฉพาะ สกว. ภาคที่กระตุ้นกระบวนการคิด ทำร่วมกันของชุมชนจนมีกฎ ระเบียบ เรื่องการท่องเที่ยวมาบังคับใช้ สามารถต่อรองกับภายนอกได้ในเรื่องของราคาค่าบริการ การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุญาตให้เฉพาะมัคคุเทศก์ท้องถิ่นพาเที่ยวชมภายในหมู่บ้าน เป็นต้น รวมถึงความสำเร็จจากการ

บริหารจัดการก็ทำให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านเป็นที่ยอมรับ สร้างรายได้และความภูมิใจให้กับชาวบ้าน

ทั้งนี้ปัญหาประการหนึ่งในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนก็คือในบางครั้งการชี้แนะจากผู้นำของชุมชนก็ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการรวมกลุ่มได้เมื่อชาวบ้านไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม หรือการที่กลุ่มไม่สามารถรวมตัว ประสานกัน เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มได้ รวมทั้งปัญหาเรื่องการขายที่ดินเรื่องการศึกษาที่เด็กๆ ต้องออกไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้านตั้งแต่ชั้นอนุบาล ก็ยังเป็นตัวเร่งที่ทำให้หือพยพอกนอกชุมชน ทำลายความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งเป็นฐานขององค์ประกอบเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ปี พ.ศ. 2542 (อ้างแล้ว: 15) อ้างถึงข้อหนึ่งในประเด็นการมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกันและมีความรักท้องถิ่น รักชุมชน ฉะนั้นการใช้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีมาแต่เดิม เพื่อแก้ปัญหาการถูกรุกจากกระแสของทุนภายนอก ดังเช่นการศึกษาของ ยศ สันตสมบัติ (อ้างแล้ว: 27) จึงไม่อาจเป็นจริงได้กับบ้านแม่กำปองเมื่อมีปัจจัยภายนอกเข้ามาทำลายความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ

อย่างไรก็ตามหากการปรับตัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สรุปว่า โดยภาพรวมหมู่บ้านแม่กำปองเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เริ่มจากการที่เครือญาติรวมกันเป็นชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ กระทั่งเกิดผู้นำซึ่งเห็นความสำคัญและส่งเสริมการรวมกลุ่ม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในด้านสาธารณสุข โภค สาธารณูปการ และรายได้ของคนในชุมชนที่ทุกฝ่ายจะต้องมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ภาครัฐ เอกชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ 2 รูปแบบ ในชุมชนที่ผสมผสานกันอยู่คือ ความสัมพันธ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การรวมกลุ่มของชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างมากคือการรวมกลุ่มด้านการท่องเที่ยวเพราะมีต้นทุนทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีการบริหารจัดการที่ดีโดยระบบสหกรณ์ ชุมชนมีอำนาจต่อรองกับภายนอก มีกฎเกณฑ์ ระเบียบสำหรับการท่องเที่ยว ชุมชนจึงได้รับการยอมรับจากภายนอกสังเกตได้จากการมีหน่วยงานต่างๆ มาศึกษาดูงานและได้รับรางวัลมากมายจากภายนอก (หน้า 55)

ประโยชน์จากความเข้าใจเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน ต่อแนวโน้มการปรับตัวในอนาคตคือชุมชนจะให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจการต่อรอง และด้านทุนกระแสของภายนอกที่อาจเข้ามาทำลายชุมชนในอนาคตได้ เช่น บริษัททัวร์ที่หวังกำไรจากการท่องเที่ยว ต้องการขายวิถีชีวิตดั้งเดิม จนไม่ต้องการให้เกิดการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

ผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างมากในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยใช้สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเข้มแข็งของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อหนุนเสริมให้กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนสัมฤทธิ์ผล และส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ดังนั้น

จากบทบาทของผู้นำที่มีบทบาทอย่างมากต่อการนำชุมชนนี้เอง ทำให้ผู้นำเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมต่อระหว่างปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอก ซึ่งได้แก่ องค์กรภาครัฐ และเอกชน ที่จะติดต่อประสานงานผ่านผู้นำชุมชนก่อน

ส่วนที่ 2 การอธิบายปัจจัยภายนอกคือองค์กรภาครัฐและเอกชน ที่มีเป้าหมายและวิธีการดำเนินการความสัมพันธ์ต่อชุมชนแตกต่างกัน

องค์กรภาครัฐในการศึกษานี้มีทั้ง รัฐส่วนกลางที่มีข้าราชการที่ทำงานในส่วนภูมิภาคเป็นตัวแทน การดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายรัฐส่วนกลาง และรัฐส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการกระจายอำนาจการปกครองจากรัฐส่วนกลางให้ทำการบริหารท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจากการสัมภาษณ์ตัวแทนของภาครัฐทั้ง 2 ส่วน ได้แก่ ททท. , สำนักงานภาคเหนือเขต 1, สกว. ภาค, สำนักงานพัฒนาชุมชนกิ่ง อ. แม่ฮอน, สหกรณ์จังหวัด, หน่วยจัดการลุ่มน้ำแม่ลายแม่ฮอน และ อบต. ห้วยแก้ว ทุกหน่วยงานต่างกล่าวถึงบทบาทการทำงานร่วมกับชุมชนไปในทิศทางเดียวกันคือเป็นการหนุนเสริมไม่ใช่การครอบงำหรือสั่งการชุมชน

สอดคล้องกับตัวแบบพหุนิยม ที่สรุปจากงานของอนุสรณ์ ลิ่มมณี (อ้างแล้ว: 7) ในฐานะรัฐที่เป็นกลาง มีบทบาทในการรักษากฎระเบียบในการแข่งขันช่วงชิงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมเพื่อลดความขัดแย้งของกลุ่มต่างๆ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวม เช่น บทบาทของเจ้าหน้าที่สำนักงานสหกรณ์ จังหวัดเชียงใหม่ ในการเป็นนายทะเบียนสหกรณ์คอยกำกับดูแลไม่ให้มีการทำผิด พรบ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 เป็นต้น กล่าวคือรัฐอยู่เหนือและสัมพันธ์กับชุมชน เอกชน ด้วยกฎระเบียบต่างๆ ไม่ใช่การชี้นำ สั่งการ เพราะการดำเนินกิจกรรมใดๆ ชุมชนต้องเป็นหลักแล้วให้รัฐคอยหนุนเสริม แต่รัฐก็ต้องมีความเข้าใจและพิจารณาอย่างถี่ถ้วนว่าสิ่งที่ไปทำการหนุนเสริมให้กับชุมชนมีความสอดคล้องเหมาะสมกับชุมชนหรือไม่เพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

ยกตัวอย่างจากการทำงานของ สกว. ภาค ที่กระตุ้นวิธีคิดให้ชุมชนเลือกทางเดินของตัวเอง โดยพิจารณาจากบริบทของหมู่บ้านแม่กำปองที่มีวิถีชีวิตของคนอยู่กับป่า ดูแลรักษาป่า มีอัยยาศัยไมตรี เปิดใจเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม จึงเป็นที่มาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ได้รับการยอมรับ สอดคล้องกับการศึกษาของ สันติดา กาญจนพันธุ์ (อ้างแล้ว: 24) ที่ว่าเมื่อรัฐยึดถือแนวทางให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรมของรัฐร่วมกับชุมชนรัฐต้องศึกษาบริบทของชุมชนทุกด้านแล้วทำการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นเป้าหมายหลัก มีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนพร้อมกับส่งเสริมเป้าหมาย

รองควบคู่กันไป เพื่อให้เป้าหมายรองนั้นๆ เสริมต่อเป้าหมายหลักให้ประสบความสำเร็จอีกทางหนึ่ง

ทั้งนี้ การให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรมของรัฐร่วมกับชุมชนโดยไม่ครอบงำซึ่งถือเป็นเรื่องดี แต่ก็เป็นคนละเรื่องกับการไม่ยุ่งเกี่ยวจนกลายเป็นความบกพร่องในบทบาทหน้าที่ดังเช่นบทบาทของรัฐส่วนท้องถิ่นคือ อบต. ห้วยแก้ว ที่ให้อิสระในการทำงานกับผู้นำชุมชนอย่างมากแม้ว่าเรื่องนั้นอาจจะกระทบต่อผลประโยชน์ของชุมชนโดยรวมก็ตาม เช่น ปัญหาเรื่องการขายที่ดิน และการสร้างบ้านเรือนบุกรุกลำน้ำ เป็นต้น นโยบายของรัฐท้องถิ่นที่มีต่อหมู่บ้านจึงเป็นไปตามตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะ (หน้า 8) ที่ว่าทิศทางของนโยบายภาครัฐที่นำออกมาปฏิบัติจะเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มใดจะมีบทบาทมากกว่ากัน ซึ่งผู้ที่มีบทบาทต่อชุมชนก็คือผู้นำชุมชนนั่นเอง

ความสัมพันธ์ของรัฐที่มีต่อชุมชนจึงแบ่งออกเป็น 2 ระดับคือความสัมพันธ์ของรัฐส่วนกลางที่กระจายยังส่วนภูมิภาคให้ข้าราชการเป็นตัวแทนมีความสัมพันธ์กับชุมชนในการใช้กฎระเบียบเข้าควบคุมไม่ให้เกิดความเดือดร้อน แต่ก็มิใช่การครอบงำ ส่วนความสัมพันธ์ของรัฐส่วนท้องถิ่นแม้จะไม่ครอบงำแต่ก็สัมพันธ์กับชุมชนอย่างหลวมๆ และปล่อยให้ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชนมากกว่าบริหารจัดการชุมชนของตนเองไป

นอกจากรัฐแล้วอีกหนึ่งของปัจจัยภายนอกที่เข้ามาสัมพันธ์กับชุมชนก็คือเอกชนที่สามารถจะแยกได้เป็น 2 ส่วนอีกเช่นเดียวกันคือบริษัททัวร์ กับนักท่องเที่ยว

เป้าหมายของการเข้ามาสัมพันธ์กับชุมชนของบริษัททัวร์มีความชัดเจนอยู่มากในแง่ของการมุ่งหวังกำไร ต้องการให้ชุมชนคงวิถีชีวิตแบบเดิมที่มีความยากลำบากไว้ ไม่สนใจและไม่ต้องการให้ชุมชน เกิดการพัฒนาเพราะคิดว่านักท่องเที่ยวต้องการสิ่งเหล่านั้น หากบริษัททัวร์สามารถทำให้หมู่บ้านคงสภาพตามที่นักท่องเที่ยวต้องการบริษัทก็จะมีกำไรต่อไป

ส่วนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาพักที่บ้านพักโฮมสเตย์ แม้ไม่รู้จักความหมายของ Ecotourism หรืออาจจะแปลความหมายของภาคศัพท์ภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทยแตกต่างกัน แต่โดยพฤติกรรม ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว ต้องการเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนก็ถือว่านักท่องเที่ยวเข้าใจความหมายหลักของ Ecotourism ทำให้กิจกรรมนี้ของชุมชนดำเนินต่อไปด้วยการเป็นแหล่งที่มาของรายได้ แตกต่างกับนักท่องเที่ยวอีกกลุ่มหนึ่ง คือนักท่องเที่ยวแบบเข้าไป-เย็นกลับ ซึ่งขาดต่อการควบคุมและไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้กับชุมชนกลับสร้างปัญหาเรื่องการจัดขยะให้กับชุมชน

ในฐานะปัจเจกภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนทั้งรัฐและเอกชนนั้นจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แต่ความจริงกลับมิได้เป็นเช่นนั้น เมื่อเราแทบจะไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกัน ของทั้ง 2 ฝ่ายเลย โดยภาครัฐมองถึงเรื่องผลประโยชน์ของภาคเอกชน และเวลาทำงานที่ต่างกันทำให้ยากต่อการประสานกันเอกชน ขณะที่เอกชนกลับมองรัฐในแง่ลบว่าทำลายการท่องเที่ยวและทำทุกอย่างเพื่อผลงาน

ไม่เพียงเรามองไม่เห็นความสัมพันธ์ของรัฐและเอกชนเท่านั้น เพราะจากการศึกษาก็ไม่ได้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาครัฐด้วยกันเองเลย ขณะที่ภาคเอกชนเป็นที่เข้าใจได้ถึงการไม่เห็นถึงความสัมพันธ์กันเพราะมีการแข่งขันกันในเรื่องผลประโยชน์อยู่แล้ว การมองเอกชนอย่างบริษัททัวร์ ในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ไม่สามารถรวมกลุ่มกัน เพื่อริเริ่มหรือมีส่วนกำหนดนโยบายของรัฐแม้กระทั่งส่วนท้องถิ่นได้ เป็นแต่เพียงกลุ่มผลประโยชน์จากการจัดแบ่งประเภทที่รวมตัวกันไม่ติด ผ่านมาหาประโยชน์แล้วก็จากไป ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มผลประโยชน์ในส่วนของภาคเอกชนอย่างบริษัททัวร์จึงไม่ได้มีลักษณะเป็นภาคีและแตกต่างกับการศึกษาของ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (อ้างแล้ว: 24) อย่างสิ้นเชิง เพราะมูลค่าของผลประโยชน์ที่มีในชุมชนเล็กๆ กับสมาคมธุรกิจขนาดใหญ่มีความแตกต่างกัน

การนำเสนอข้างต้นทำให้สรุปรูปแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปองตามวัตถุประสงค์ข้อแรกของการวิจัยได้ดังนี้

1. องค์กรภาครัฐ ในส่วนภูมิภาค ใช้กฎหมาย ระเบียบต่างๆ มาควบคุมชุมชนและเอกชน ในรูปของความสัมพันธ์แบบไม่ครอบงำ แต่ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนคือบทบาทของรัฐส่วนท้องถิ่นในการดูแลรักษาชุมชนค่อนข้างอ่อน เพราะขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ขององค์กร

2. เอกชนสัมพันธ์กับชุมชนซึ่งมีความแนบแน่นต่อกันมากกว่าความสัมพันธ์ของรัฐกับชุมชน เพราะรัฐกับชุมชนเอื้อประโยชน์ต่อกันและกันโดยตรง โดยมีกฎ ระเบียบของรัฐครอบอยู่

3. ชุมชนในฐานะศูนย์กลางของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชนต้องการให้ทั้ง 2 ส่วนนี้เข้ามาบริหารจัดการท่องเที่ยวในรูปของภาคีที่เสริมกัน ทั้งนี้ต้องอยู่บนเงื่อนไขว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถต่อรองและต้านทานสิ่งไม่ดีที่อาจจะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนเปิดสู่ภายนอก

6.2 การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง อันเกิดจากความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เมื่อได้เห็นภาพรวมของรูปแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชน ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปอง ผู้ศึกษาจึงสามารถวิเคราะห์จุด แข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรค อันเกิดจากความร่วมมือของทั้ง 3 ฝ่าย ในการจัดการท่องเที่ยวตาม วัตถุประสงค์การศึกษาข้อต่อมาของการวิจัย ได้ดังนี้

จุดแข็ง คือข้อดีของชุมชนที่มีอยู่แล้ว เช่น การมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อธิปไตยไม่ตรีของชาวบ้าน ความมีจิตสาธารณะในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น แล้วได้รับการหนุน เสริมจากหน่วยงานภายนอกที่เข้าใจบทบาทขององค์กร จนเกิดการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์กว่า 7 ปี อาทิ การฝึกและถ่ายทอดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จาก สกว. ภาคชนชุมชนเรียนรู้ กระบวนการสร้างความเข้าใจ การมีส่วนร่วมของประชาชน การนำระบบสหกรณ์มาบริหารจัดการ รายได้จากการท่องเที่ยว เป็นต้น

จุดด้อย คือบทบาทของผู้นำในระยะเปลี่ยนผ่านของชุมชนไปสู่การเรียนรู้ทางการเมืองที่ เพิ่มขึ้นของคนในชุมชน จริงอยู่ว่าผู้นำมีบทบาทสูงต่อการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการริเริ่ม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่บทบาทของผู้นำที่มีมากเกินไปก็อาจมีแนวโน้มไปสู่ ภาวะการพึ่งพิง ผู้นำและจะยิ่งอันตรายมากขึ้นอีกเมื่อคนในชุมชนระแวง สงสัยในประโยชน์ ส่วนตัวที่ซ้อนทับกับบทบาทความเป็นผู้นำที่ชุมชนไม่อาจจัดการได้

ปัญหา การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงจากการถูกกระแสทุนนิยมเข้ามากระทบ ทำให้คน ในหมู่บ้านขายที่ดินในหมู่บ้านให้กับคนกลุ่มใหม่ที่ย้ายเข้ามาและเริ่มเกิดการบุกรุก ทำลาย สิ่งแวดล้อมโดยที่กฎ ระเบียบ และวิถีชุมชนไม่สามารถจัดการได้ ยิ่งกว่านั้นแล้วการขาดการ ประสานงานของภาครัฐทั้งที่สามารถทำได้ เพื่อบังคับใช้กฎหมาย ระเบียบต่างๆ เพื่อรักษา ประโยชน์และแก้ปัญหาให้กับชุมชนก็ไม่สามารถทำได้

หลังจากได้คำตอบจากการศึกษาในด้านรูปแบบ จุดแข็ง จุดด้อย ปัญหา อุปสรรคของการ มีส่วนร่วมของทั้ง 3 ฝ่ายแล้วทำให้สามารถนำเสนอและพัฒนาตัวเองแบบความร่วมมือระหว่างองค์กร ภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในหัวข้อ สุดท้ายที่ได้ประมวลแนวคิด ทฤษฎีและผลการศึกษาเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความเป็นรูปธรรม สามารถนำเสนอและพัฒนาตัวเองแบบความร่วมมือของทั้ง 3 ฝ่ายข้างต้นในการจัดการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ซึ่งมีบ้านแม่กำปองเป็นแม่แบบ แล้วนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นๆ ได้ซึ่งถือเป็น ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

6.3 การนำเสนอและพัฒนาตัวแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

โดยในการนำเสนอและพัฒนาตัวแบบของความร่วมมือนั้นผู้ศึกษาได้ใช้รูปแบบสังคมร่วมรัฐตามแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมเป็นแกน ใช้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิธีการซึ่งมีกิจกรรมของชุมชนคือการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นตัวขับเคลื่อน และใช้ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเป้าหมาย ทั้งหมดสามารถอธิบายได้ ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในรูปแบบสังคมร่วมรัฐคือพัฒนาการที่ทั้งสองฝ่ายต่างร่วมกันรับผิดชอบสังคม ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ภายใต้ตัวแบบต่างๆซึ่งในการศึกษานี้ ได้แก่ ตัวแบบพหุนิยม ตัวแบบทางเลือกสาธารณะ และตัวแบบเชิงสหการ

จากการศึกษาตามตัวแบบพหุนิยม ที่มีหลักสำคัญในเรื่องการกระจายอำนาจรัฐออกไปเพื่อช่วยถ่วงดุลและลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐ พบว่ารัฐส่วนกลางได้ดำเนินการตามตัวแบบในเรื่องการไม่แทรกแซงแต่หนุนเสริม เป็นรัฐที่เป็นกลางมีบทบาทในการรักษากฎ ระเบียบในการช่วงชิงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่างๆในสังคมเพื่อลดความขัดแย้งของกลุ่มต่างๆ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวม ดังเช่นการทำงานของสำนักงานสภรณจังหวัด, สำนักงานพัฒนาชุมชน, สกว.ภาค, หน่วยจัดการลุ่มน้ำแม่ลาย-แม่อน, ททท.สำนักงานภาคเหนือเขต 1 และรัฐส่วนกลางยังได้ทำการกระจายอำนาจให้แก่รัฐส่วนท้องถิ่นคือ อบต. ห้วยแก้ว แต่รัฐส่วนท้องถิ่นกับรัฐส่วนกลางกลับมีความแตกต่างกันเมื่อรัฐส่วนท้องถิ่นกลายเป็นรัฐที่เป็นเครื่องชี้นำทางลบคือดำเนินนโยบายตามกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอิทธิพลสูงกว่ากลุ่มอื่น รัฐในข้อนี้จึงไม่เป็นกลาง ดังที่ได้นำเสนอใน 5.5 จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านแม่กำปอง ภายใต้ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชน หน้า 87 ว่าการไม่แทรกแซงชุมชนของรัฐส่วนท้องถิ่นกลับเป็นความสัมพันธ์ที่หลวม อบต. ไม่สามารถจัดการปัญหาการขายที่ดินและการบุกรุกลำน้ำได้เพราะมองว่าเป็นเรื่องของชุมชนและมีหน้าที่ในด้านการดูแลสาธารณูปโภคมากกว่า กลุ่มผลประโยชน์ที่มีบทบาทในชุมชนคือผู้นำซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกับคนกลุ่มใหม่ที่ย้ายเข้าไปอยู่ในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาเรื่องของการขายที่ดิน นำมาซึ่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในชุมชนและในด้านสิ่งแวดล้อมที่หลายฝ่ายกังวลว่าจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ในอนาคต

ความคล้ายคลึงประการหนึ่งของตัวแบบพหุนิยมกับตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะคือประเด็นเรื่องกลุ่มผลประโยชน์ที่กลุ่มใดมีบทบาทมากกว่าก็จะมีสิทธิ์หรือกำลังในการเลือกชื้อนโยบาย มีส่วนต่อการกำหนดทิศทางที่นำมาปฏิบัติว่าจะจะไปในทิศทางใด ในฐานะ

ปัจเจกบุคคลที่เป็นฝ่ายอุปสงค์ (Demand) ส่วนภาครัฐเป็นฝ่ายอุปทาน (Supply) ที่พยายามผลิตนโยบายให้ประชาชนเลือกเพื่อจะได้รับเลือกตั้ง มีอำนาจทางการเมือง ในส่วนของข้าราชการก็จะได้รับงบประมาณและมีผลงาน อย่างไรก็ตามการแสวงหาผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายต้องอยู่ภายใต้กติกาทางการเมือง จากการศึกษาหน่วยงานต่างๆที่เข้ามาหนุนเสริมด้านการท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปองต่างๆก็ได้รับผลงานจากความสำเร็จในด้านการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความเข้าใจสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีรายได้และมีความยั่งยืน แต่หลักเรื่องบทบาทของกลุ่มในการผลักดันนโยบายภายใต้กติกาของกฎหมาย กฎ ระเบียบต่างๆยังมีปัญหา โดยเฉพาะกับหมู่บ้านแม่กำปองซึ่งกลุ่มต่างๆจัดตั้งขึ้นจากผู้นำที่เห็นความสำคัญของกลุ่มขึ้นมาให้จัดตั้งขึ้นบทบาทของผู้นำมีมากกว่า การถ่วงดุลของกลุ่มต่างๆในชุมชนจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้

ถึงแม้ตามตัวแบบพหุนิยมและตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะจะมีปัญหา แต่แท้จริงแล้วการรวมกลุ่มเป็นสิ่งที่คืออย่างยิ่งดังที่ตัวแบบเชิงสหการให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างเสริมเข้มแข็งของชุมชนเพื่อถ่วงดุลอำนาจรัฐและแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันโดยวิธีการต่อรองกับกลุ่มต่างๆ ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม ลดความอยากที่เกินขอบเขตของปัจเจกชนและมีการค้าประกันการกระจายรายได้ให้กับกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยรัฐ ทั้งนี้รัฐจะต้องไม่ครอบงำจากเบื้องบนหากแต่ให้ภายในกลุ่มวางแผนกันเองจากเบื้องล่างขึ้นมา รัฐจึงไม่สามารถชี้นำกลุ่มต่างๆได้ แต่ก็มีส่วนในการดำเนินนโยบายและมีหน้าที่ในการประสานให้เกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่ม ซึ่งในการศึกษาเราพบการนำระบบสหกรณ์มาจัดการผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เกิดการกระจายรายได้ในรูปแบบเงินผลให้กับสมาชิก แต่ตัวแบบสหการเกิดขึ้นจากการอธิบายสังคมตะวันตกที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเต็มที่ตระหนักในสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของตนเอง มีกลุ่มต่างๆเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับกลุ่มอื่นๆแต่สำหรับหมู่บ้านแม่กำปองการมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเช่นนั้นเมื่อการรวมกลุ่มเกิดขึ้นจากการชี้นำของผู้นำเป็นหลัก

ดังนั้น ตัวแบบพหุนิยม ตัวแบบการตัดสินใจเลือกสาธารณะและตัวแบบเชิงสหการจึงนำมาอธิบายชุมชนได้เพียงบางส่วน แต่ไม่มีตัวแบบที่สอดคล้องและแก้ปัญหาชุมชนได้โดยตรง ผู้ศึกษาจึงได้ประมวลแนวคิด ทฤษฎีและผลการศึกษาเพื่อนำเสนอและพัฒนาตัวแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนขึ้น นั่นคือตัวแบบเชิงสหการสำหรับประเทศกำลังพัฒนา มุ่งเน้นการแก้ปัญหาด้านผู้นำแบบชี้นำและการรวมกลุ่มซึ่งมีความเกี่ยวพันกัน สาเหตุที่กล่าวถึงผู้นำเพราะหากมองโดยภาพรวมความเข้มแข็งทางการเมืองเกิดจากการชี้นำให้เกิดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเพราะพื้นฐานของชุมชนในแง่การศึกษา การเปิดโลกทัศน์ทางความรู้ยังมีข้อจำกัด

การนำทางโดยผู้นำที่มองเห็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนไปสู่การฝึกปฏิบัติให้เข้าใจอาจเป็นวิธีที่ดีกว่าให้ชาวบ้านคิดเอง แต่การมีผู้นำเพียงคนเดียวซึ่งมีอำนาจสูงส่งอย่างเด่นชัด แม้ผู้นำจะเป็นคนดี เสียสละ ชุมชนก็ไม่อาจมั่นใจได้ว่าเมื่อมีผลประโยชน์เข้าไปแล้วผู้นำจะเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ วิธีแก้ปัญหาคือในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ต้องร่วมกันทั้งเอกชนและชุมชน โดยมีรัฐเป็นตัวประสานให้เกิดภาคีในการจัดกิจกรรมของชุมชน ซึ่งในกิจกรรมต่าง ๆ นั้นจุดเริ่มต้นอาจเกิดจากการชี้แนะทางความคิดของผู้นำเชิงเดี่ยวแล้วสร้างกระบวนการวิธีการให้เกิดความเข้าใจ จากนั้นมาร่วมกันคิดว่าจะปฏิบัติและร่วมได้รับผลประโยชน์อย่างไร จนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือการร่วมประมวผล สายพานของการมีส่วนร่วมจะค่อยๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเข้าใจ กระบวนการร่วมประเมิผลจึงมีความสำคัญอย่างมากกับการเริ่มต้นวัฏจักรการมีส่วนร่วมครั้งต่อไป และการค่อยๆ เรียนรู้ของคนในในแต่ละวัฏจักรของการมีส่วนร่วมก็จะทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มกัน เกิดผู้นำใหม่ขึ้นมาช่วยกันทำงาน และถ่วงดุลอำนาจของกันและกันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชน ระยะเวลาเปลี่ยนผ่านแต่ละวัฏจักรการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อไปสู่การตระหนักในสิทธิหน้าที่ของตนจึงต้องอาศัยความอดทน และการหนุนเสริมอย่างจริงจังของภาครัฐเพื่อไม่ให้วัฏจักรการมีส่วนร่วมที่อาจใช้ระยะเวลานานล่มไปก่อน ด้วยการกระตุ้นให้ชุมชนคิด ส่งเสริมกิจกรรมให้เห็นประโยชน์จริงและประเมิผล เช่น เมื่อผู้นำหมู่บ้านคิดว่าการท่องเที่ยวเป็นทางออกของการพัฒนาคุณภาพชีวิต สกว. ภาค ได้กระตุ้นกระบวนการคิดร่วมกันของคนในหมู่บ้านว่าจะทำอย่างไร เพื่อให้เกิดกลุ่มท่องเที่ยวขึ้น ททท. สำนักงานภาคเหนือเขต 1 เข้ามาช่วยทำการตลาดและประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน บริษัททัวร์และนักท่องเที่ยวเข้ามาสร้างรายได้ให้กับชุมชนสำนักงานสหกรณ์จังหวัดเข้ามาช่วยเรื่องการจัดการรายได้ การแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นต้น ทั้งนี้การจัดกิจกรรมใดๆ ต้องมีความสอดคล้องกับสภาพชุมชนเป็นหลัก

สรุปว่าจากตัวแบบเชิงสหการสำหรับประเทศกำลังพัฒนาเพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติ ดังนี้

1. ต้องอาศัยผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ทางการพัฒนาชี้แนะให้เกิดการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพชุมชน เนื่องจากคนชนบทมีข้อจำกัดด้านการศึกษา
2. ต้องส่งเสริมการสร้างกลุ่มผู้นำใหม่ในแต่ละด้านทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดปัญหาการผูกขาดอำนาจและการชี้แนะของผู้นำเชิงเดี่ยว เกิดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกันในกลุ่มผู้นำและกลุ่มผู้นำสามารถโน้มน้าวให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน

3. รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานให้เกิดการร่วมมือระหว่างเอกชนกับชุมชนในรูปภาคีเพื่อถ่วงดุลอำนาจรัฐและทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายจากเบื้องล่างแล้วนำไปสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องและเกิดผลดีต่อชุมชน

6.4 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

6.4.1 ข้อเสนอแนะสำหรับบ้านแม่กำปอง

จากการศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาพบกลุ่มทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการชี้นำของผู้นำเชิงเดี่ยวมีบทบาทอย่างมาก อาทิ กลุ่มท่องเที่ยวซึ่งรับผิดชอบกิจการบ้านพักโฮมสเตย์ในหมู่บ้าน กลุ่มมัคคุเทศก์ เป็นต้น จนกลายเป็นความคลงแคลงในผลประโยชน์ที่ผู้นำเชิงเดี่ยวจะได้รับจากกลุ่มทางเศรษฐกิจดังกล่าว เพราะไม่เห็นบทบาทของกลุ่มประเภทอื่น เข้ามาถ่วงดุล เช่นกลุ่มแม่บ้านซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมเปลี่ยนวัตถุประสงค์จากงานบริการชุมชนเป็นกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมหาเงินส่วนต่างจากงบประมาณที่มีผู้สนับสนุนเพื่อนำมาปล่อยกู้กันเองภายในกลุ่ม

ดังนั้นข้อเสนอแนะประการแรกสำหรับบ้านแม่กำปองคือการสร้างกลุ่มที่มีความหลากหลายมาคานอำนาจกลุ่มทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกลุ่มทางสังคมที่ไม่หวังผลในรูปตัวเงินเข้ามาถ่วงดุล เช่นเมื่อกลุ่มท่องเที่ยวจัดการท่องเที่ยวจนเป็นที่ยอมรับจากภายนอก มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านจำนวนมาก เมื่อมีผลประโยชน์ในรูปตัวเงินเข้ามามากๆ เป็นเรื่องยากต่อการทำความเข้าใจกับสมาชิกของกลุ่มให้มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวเพราะนั่นหมายถึงรายได้ที่จะได้รับลดลง การมีกลุ่มสิ่งแวดล้อมที่ไม่หวังผลในรูปตัวเงินเข้ามาเกี่ยวข้องอาจเกรงว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามามากเกินไปจะไปทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดก็อาจมีวิธีการที่ทำให้การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวทำได้ง่ายขึ้น หรือแม้กระทั่งการที่กลุ่มสิ่งแวดล้อมจะมีบทบาทต่อการดูแล ป้องกันไม่ให้คนกลุ่มใหม่ที่ย้ายเข้ามาสร้างบ้านเรือนรुक้ำลำน้ำเกินเขตที่ชุมชนกำหนด เป็นต้น การเกิดกลุ่มที่หลากหลายทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม มีการเรียนรู้ของประชาชนเพิ่มขึ้นจะทำให้เกิดการสร้างผู้นำใหม่มาช่วยกันจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำกิจกรรมต่างๆให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีการต่อรองให้กระจายผลประโยชน์กับชาวบ้านอย่างทั่วถึง และที่สำคัญจะช่วยลดบทบาทของผู้นำเชิงเดี่ยวที่เป็นอยู่ในปัจจุบันลงได้ซึ่งเป็นการปรับตัวตามแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชนให้ชุมชนสามารถดำเนินไปได้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงไปของโลก

นอกจากนี้การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนอย่างมากไม่เข้าใจบทบาทการทำงานของหน่วยงาน ให้ความสำคัญกับการสร้างสาธารณูปโภคมากกว่าการบังคับใช้

กฎระเบียบที่ประชาคมตำบลกำหนดขึ้นเพื่อป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในหมู่บ้านต่างๆของตำบล โดยเฉพาะจากกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาใหม่

ดังนั้นข้อเสนอแนะสำหรับหมู่บ้านแม่กำปองประเด็นต่อมาคือรัฐที่เกี่ยวข้องกับบ้านแม่กำปอง โดยเฉพาะรัฐส่วนท้องถิ่นต้องทำความเข้าใจในบทบาทการทำงานของหน่วยงานมากขึ้น และทำการบังคับใช้กฎระเบียบในอำนาจหน้าที่ให้เด็ดขาดเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชนในกรณีวิธีของชุมชนไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เช่นในกรณีมีการซื้อขายที่ดินและการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน

และเมื่อก้าวถึงปัญหาอีกประการก็คือรัฐและเอกชนที่ต่างเข้ามามีส่วนต่อการจัดกิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวกลับไม่มีการประสานงาน ทำความเข้าใจกันอย่างดีพอ จึงน่าจะมีการจัดเวทีประชาคมให้ทั้งรัฐ เอกชนและชุมชนได้มีโอกาสพูดคุย ทำความเข้าใจกันอย่างต่อเนื่องเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย

ข้อเสนอแนะประการสุดท้ายเกิดจากการมีนักท่องเที่ยวจากหลายประเทศ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารมีความหลากหลายไม่เฉพาะภาษาอังกฤษเท่านั้น เช่น ภาษาจีน เยอรมัน ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เป็นต้น ขณะที่มัคคุเทศก์ท้องถิ่นมีข้อจำกัดในต่างประเทศ หน้าที่และรายได้จากการเป็นล่ามตกอยู่กับเอกชนแทนที่เมื่อมีพื้นที่ชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวรายได้ดังกล่าวน่าจะตกอยู่กับชุมชน เพื่อเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านอีกทางหนึ่ง ฉะนั้นรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านต้องมาร่วมกันอบรม ให้ความรู้เพื่อเพิ่มจำนวนมัคคุเทศก์ท้องถิ่นและเสริมทักษะในการสื่อสารภาษาอื่นๆนอกเหนือจากภาษาอังกฤษเข้าไปด้วย

6.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. เนื่องจากผู้ศึกษาเริ่มลงพื้นที่เก็บข้อมูลในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ซึ่งเข้าสู่หน้าร้อนจึงไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวมาที่หมู่บ้านบ่อยนัก เฉลี่ยแล้วจะมีนักท่องเที่ยวมาที่หมู่บ้านเดือนละครั้ง ต่างจากฤดูหนาวที่จะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก การจะสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ให้ได้ข้อมูลครบถ้วน เพียงพอจึงต้องใช้ระยะเวลาาน ฉะนั้นการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวรูปแบบเฉพาะในหมู่บ้านเล็กๆ ต้องคำนึงถึงช่วงเวลาที่ทำการศึกษาให้ตรงกับฤดูกาลท่องเที่ยว

2. สำหรับหมู่บ้านแม่กำปองแล้วผู้นำเชิงเดี่ยวมีบทบาทอย่างมากในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมอื่นๆ จึงควรศึกษาต่อไปใน 2 ประเด็นที่น่าสนใจคือบทบาทของผู้นำเชิงเดี่ยว และการสร้างกลุ่มผู้นำเพื่อการพัฒนา อีกทั้งภาวะเศรษฐกิจที่ต้องใช้เงินมากขึ้นจากการเปิดหมู่บ้านสู่ภายนอกทำให้มีชาวบ้านขายที่ดินเป็นจำนวนมากซึ่งมีความน่าสนใจอย่างยิ่งในกระบวนการปรับตัวของชุมชนชนบทเพื่อต้านทานกระแสทุนนิยม

3. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้นำเสนอและพัฒนาตัวแบบเชิงสหการสำหรับประเทศกำลังพัฒนาขึ้นซึ่งมีความน่าสนใจต่อการนำไปต่อยอดทำการศึกษาในเชิงปฏิบัติการว่าตัวแบบดังกล่าวเหมาะสมกับประเทศกำลังพัฒนาจริงหรือไม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บรรณานุกรม

- กนิษฐา อุ่ยฐาวร และคณะ. (2546). รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน บริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงที่ สล.8 (หนองแม่นา) จังหวัดเพชรบูรณ์. โครงการวิจัยระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการ Ecotourism สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีนาคม.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2545). “เส้นทางสีเขียว”. ฉบับที่ 9. เมษายน- กรกฎาคม. 2,48.
- ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว และคณะ. (2547). รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540. โครงการวิจัยติดตามผลและประเมินผลการใช้รัฐธรรมนูญ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสถาบันพระปกเกล้า.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2539). โลกหน้าของโลกในศตวรรษที่ 21 ยกเครื่องเมืองไทย:จินตนาการสู่ปี 2000. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญาไทย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2533). รัฐกับสังคม:ไตรลักษณ์ของรัฐไทยในพุทธสังคมสยาม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐณิย์ ทวีผล. (2546). “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง: กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. (2545). เมืองยั่งยืนแนวคิดและประสบการณ์ของตะวันตก. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดำรง ฐานดี. (2532). รัฐกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธรรมรัฐ จารุสวัสดิ์. (2546). “ความร่วมมือในการจัดการป่าไม้โดยรัฐและชุมชนในหมู่บ้านแม่ทะลาย อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธีระพงษ์ แก้วหางส์. (2546). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาสังคม. ขอนแก่น: คลังนาวิทยา.

- นภาพรณั ะหวานนท์ และคณะ. (2548). **ชุมชนกับรัฐ: กรณีศึกษาความร่วมมือระหว่างชุมชนกับรัฐ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- บานจิตร สายรอกำ และ ถนัด ไบยา. (2547). **รักเมืองน่าน: กว่าทศวรรษบนเส้นทางแห่งการเรียนรู้**. น่าน: มูลนิธิการฮักเมืองน่าน.
- ปรัชญา เวสารัชช. (2528). **รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาชนบท**. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปาริชาติ ประเสริฐเทียนชัย และคณะ. (2545). **รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาน้อย-เขาประดู่ ตำบลบ้านยาง อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- พรมมินทร์ พวงมาลา และคณะ. (2544). **รายงานความก้าวหน้าการวิจัยและดำเนินโครงการรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ต.ห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จ.เชียงใหม่**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เพ็ญศิริ จีระเดชากุล. (2548). **ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- ภราเดช พัญวิเชียร. (2545). **บทบรรยายเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เอ็ทเซเทรก.
- มีศรา สามารถ. (2543). **รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. สถาบันราชานุกาพ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2542). **ท่าเกวียน**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- รัตนพันธ์ ศรีคล้าย. (2546). **“ปัจจัยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน: ศึกษากรณีกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปืยะ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา”**. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). **รายงานขั้นสุดท้าย การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. หน้า 2-2 ถึง 2-51.

- สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ. (2544). “การจัดการธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาบ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สร ปิ่นอักษรสกุล. (2548). การดำเนินโครงการที่มีผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สันติดา กาญจนพันธ์. (2540). ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชน วัดพระธาตุคอกยอจอมแจ้ง อำเภอคอกยอสะแกก จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สาคริน บุญพิทักษ์. (2546). “การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สินธุ สโรบล. (2546). การท่องเที่ยวโดยชุมชนแนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุชิน ศิลธรรม และคณะ. (2545). รายงานการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านเกาะปากจั่น ตำบลปากจั่น อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุภาวณี ทรงพรวานิชย์ และคณะ. (2548). เรื่องเล่าของคนแม่กำปอง หมู่บ้านท่องเที่ยวกลางหุบเขา. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.
- อนุสรณ์ ลีมมณี. (2542). รัฐ สังคมและการเปลี่ยนแปลง การพิจารณาในเชิงอำนาจนโยบายและเครือข่ายความสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- อนก เหล่าธรรมทัศน์. (2539). มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านความเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- อรทัย กักพล. (2546). Best Practices ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). ระบบการศึกษากับชุมชน กรอบความคิดและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เอกสิทธิ์ ตูพานิช. (2543). “ความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน: ศึกษาบทบาทของคณะกรรมการพัฒนาสถานีตำรวจภูธรตำบลแม่ปิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตร์ มหบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Perter Oaklay and David Marsden. (2533). **แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

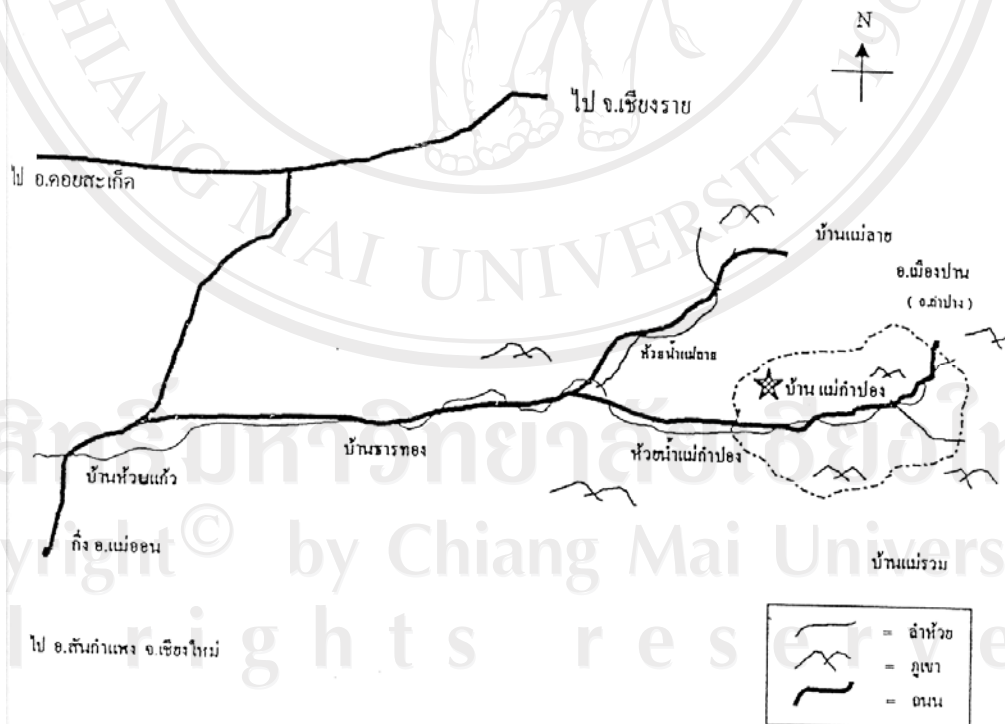
ภาคผนวก ก

ข้อมูลพื้นฐานบ้านแม่กำปอง

1. อาณาเขตหมู่บ้าน

อาณาเขตของบ้านแม่กำปองมีพื้นที่ติดต่อ (พรมมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2545: 2) ดังนี้คือ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตบ้านแม่ลาย หมู่ที่ 2 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่
- ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านแม่รวม หมู่ที่ 1 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านธารทอง หมู่ที่ 8 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

ภาพ แสดงที่ตั้งบ้านแม่กำปอง

ที่มา: พรมมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2545: 1

2. จำนวนประชากร

ตาราง แสดงจำนวนครัวเรือนแบ่งตามกลุ่มบ้าน (ปาง)

กลุ่มบ้าน (ปอก/ปาง)	จำนวนหลังคาเรือน
ปางนอก	30
ปางกลาง	19
ปางขน	19
ปางโตน	15
ปางใน 1	9
ปางใน 2	36
รวม	128

ที่มา: สุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์ และคณะ, 2548: 4

3. ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

เมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา พ่ออุ้ยมา กิ่งแก้ว ชาวบ้านบ้านดอกแดง อ.ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ ได้เดินทางเข้าป่าเพื่อหาพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกเมี่ยง ในที่สุดก็พบพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกเมี่ยง ด้วยสภาพดินที่ดี มีความสมบูรณ์ ทำให้พ่ออุ้ยมา ได้บุกเบิกพื้นที่นี้เพื่อทำสวนเมี่ยง เมื่อญาติพี่น้องเห็นว่าสามารถปลูกเมี่ยงได้ดีจึงอพยพย้ายตามมา เมื่อมีจำนวนประชากรมากขึ้นจึงตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2457 ชื่อของหมู่บ้านมาจากชื่อของดอกไม้ชนิดหนึ่งที่มีอยู่ในหมู่บ้านจำนวนมาก เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเติบโตของพืชพรรณไม้ทำให้ดอกกำปองในพื้นที่นี้มีเป็นจำนวนมาก ประกอบกับชุมชนมีแม่น้ำไหลผ่านกลางหมู่บ้าน จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านแม่กำปอง (สุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์ และคณะ, 2548: 4-5)

4. ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

4.1 การศึกษา: เดิมหมู่บ้านแม่กำปองมีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง เป็นการศึกษาในระบบเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 แต่เมื่อปี 2548

โรงเรียนได้ยุบไป เพราะมีจำนวนนักเรียนเพียง 17 คน และทำให้นักเรียนที่เหลือต้องย้ายไปเรียนที่โรงเรียนบ้านห้วยแก้วซึ่งห่างออกไปจากบ้านแม่กำปอง 12 กิโลเมตร โดยมี อบต. ห้วยแก้ว สนับสนุนค่าเดินทางแก่นักเรียนคนละ 300 บาท/เดือน

4.2 การสาธารณสุขและสาธารณูปโภค ในหมู่บ้านแม่กำปองไม่มีสถานอนามัยแต่มีสาธารณสุขประจำหมู่บ้านคอยดูแล รวมทั้งมีกลุ่มสมุนไพร (หมอเมือง) ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มชมรมสมุนไพรจังหวัดเชียงใหม่ ที่สามารถรักษาโรคเล็กๆ น้อยๆ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขและกลุ่มสมุนไพรของบ้านแม่กำปองมีความเข้มแข็งสามารถดำเนินการได้เป็นอย่างดี ประกอบกับพื้นฐานการรวมกลุ่มกันของชุมชนมีความแน่นแฟ้นอยู่แล้ว ทำให้ไม่เพียงแต่การทำกิจกรรมของกลุ่มคนที่มิพบทาทในการเสริมสร้างสุขภาพเท่านั้นแต่ยังร่วมมือกับกลุ่มอื่นๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนอีกด้วย นอกจากการรักษาอาการเจ็บป่วยแล้วหมู่บ้านแม่กำปองได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในการสร้างเสริมสุขภาพเพื่อป้องกันการเจ็บป่วย โดยหมู่บ้านได้นำงบประมาณที่ได้ไปศึกษาดูงานในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะการผลิตอาหารซึ่งสะอาดปลอดภัยรับประทานภายในชุมชนและขณะนี้การดำเนินการอยู่ในระยะเริ่มต้นและงบประมาณในอีกส่วนหนึ่งได้นำไปซื้ออุปกรณ์เครื่องขยายเสียงเพื่อจัดกิจกรรมการเดินแอโรบิกในชุมชน

ด้านการสาธารณูปโภคมีการใช้ไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคสลับกับไฟฟ้าพลังน้ำแจกจ่ายไปทั่วครัวเรือน ดังที่มีการตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำเพื่อการจัดการบริหารงาน มีการนำประปาภูเขามาใช้ทั่วทั้งหมู่บ้าน โดยมี อบต. ห้วยแก้ว คอยดูแลเรื่องท่อส่งน้ำ มีการสร้างเตาเผาขยะประจำปางต่างๆ ด้วยการสนับสนุนงบประมาณเริ่มแรกในการจัดสร้างจากมูลนิธิศุภนิมิต แห่งประเทศไทย และ อบต. ห้วยแก้ว ให้งบประมาณในการบำรุงรักษา ซ่อมแซม และมีการรณรงค์ให้ทุกหลังคาเรือนมีส่วนร่วมใช้ การพัฒนาด้านสาธารณสุขและสาธารณูปโภคของบ้านแม่กำปองถือได้ว่าการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วด้วยความร่วมมือจากคนในชุมชนและองค์กรภายนอกเป็นอย่างดี

5. วัฒนธรรม ประเพณี

5.1 การฟ้อนแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน นิยมนำมาฟ้อนในงานพิธีปอยหลวง อาทิ ฟ้อนสาวไหม/ฟ้อนเล็บ/ฟ้อนดาบ/ฟ้อนจ้อง/ฟ้อนเทพบันเทิง

5.2 เทศกาลงานปอยหลวง การทำบุญเฉลิมฉลองเวลาที่มีการสร้างศาสนสถานต่างๆ ของวัด

5.3 การแสดงดนตรีพื้นเมืองของล้านนา

5.4 โบสถ์กลางน้ำ (อุทกเสมา) งานสถาปัตยกรรมที่สำคัญของชุมชน เป็นโบสถ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยปลูกไว้กลางน้ำ และมีน้ำเป็นโบเสมา ในภาคเหนือเท่าที่พบยังเหลืออยู่ 2 แห่ง คือ ที่ อ.แม่แจ่ม และบ้านแม่กำปอง

5.5 ประเพณี รอบ 12 เดือน (รอบ 1 ปี) ของบ้านแม่กำปอง

5.5.1 มกราคม (เดือนสี่เป็ง) วันขึ้น 15 ค่ำ พิธีตามข้าวใหม่ ใส่บาตรข้าวสารและข้าวสุกหลังฤดูเก็บเกี่ยว

5.5.2 เมษายน วันปีใหม่เมืองตามประเพณีล้านนาทั่วไปของภาคเหนือ

5.5.3 กรกฎาคม วันเข้าพรรษา มีพิธีทำบุญตักบาตร

5.5.4 กันยายน (สิบสองเป็ง) มีประเพณีตานก๋วยสลาก คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และการตานเจดีย์ทรายคือการก่อกองทรายภายในวัด เหมือนเช่นเทศกาลปีใหม่เมืองหรือสงกรานต์

5.5.5 ตุลาคม วันออกพรรษา มีการทำบุญตักบาตร และตานหรือทานของให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

5.5.6 พฤศจิกายน (ยี่เป็ง) ประเพณีลอยกระทง และในช่วงนี้ก็จะมีการทอดกฐิน มีกิจกรรมฟังเทศน์ ฟังธรรม พิธีกรรมเข้าวางกต หรือการเข้าไปเดินในเขตล้อมผ้าที่ทางวัดจัดทำขึ้นเป็นทางเดินปริศนาธรรม หากผู้ใดหาทางออกได้ก็จะถือว่าเป็นผู้ที่มีสติ สมာธิ พิธีกรรมนี้จะทำอยู่ 3 วัน และกำหนดทำขึ้น 3 ปี ต่อ 1 ครั้ง (สุภาวดี ทรงแพรพานิชย์ และคณะ, 2548: 25-26)

6. การรวมกลุ่มในหมู่บ้าน

6.1 กลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการกระแสไฟฟ้าแก่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งสนับสนุนให้ทุนกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพแก่สมาชิกสหกรณ์ เริ่มดำเนินการเมื่อ 21 เมษายน 2529

6.2 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต: จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนให้สมาชิกรู้จักการออมและการประหยัด รวมทั้งเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน เริ่มดำเนินการเมื่อ 18 สิงหาคม 2540

6.3 กลุ่มแม่บ้าน: มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน (โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน) ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน และมีกิจกรรมการประกอบอาหารให้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่มนี้จัดตั้งสืบทอดมาตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชน

6.4 กลุ่มหมอเมือง: จัดตั้งขึ้นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาและอนุรักษ์สมุนไพรมีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ด้านสมุนไพรแก่ผู้ที่สนใจ เริ่มดำเนินการเมื่อ 20 มิถุนายน 2541

6.5 กลุ่มฌาปนกิจศพ: เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ จัดกิจกรรมมาเป็นครั้งคราวเพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้เสียชีวิตในชุมชน เริ่มดำเนินการเป็นเวลานานแล้ว

6.6 กลุ่มผู้สูงอายุ: จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความเคารพแก่ผู้สูงอายุให้เป็นปฐมนิยบุคคลซึ่งเป็นที่พักพิงของลูกหลาน เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2536

6.7 กลุ่มกาแฟ: ได้รับการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มจากสำนักงานพัฒนาชุมชน กิ่ง อ. แม่อน เพื่อให้เป็นสินค้า OTOP ของชุมชนนอกเหนือจากการท่องเที่ยวที่มีอยู่ เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2547

7. กฎระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง

กฎการท่องเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง การจัดการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง จัดการภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเกิดระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มที่มีทั้งแบบที่เป็นระเบียบ มาตรการของคนในชุมชนและระเบียบปฏิบัติของนักท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนได้ร่วมกันกำหนด เพื่อจัดการท่องเที่ยวให้เป็นไปในรูปแบบที่ชุมชนต้องการและเกิดผลต่อชุมชน ไม่เกิดผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งทั้งคนมาเยือนและผู้มาเยือนต้องปฏิบัติตามกฎที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้น

7.1 มาตรการรักษาความปลอดภัยให้ชุมชนและนักท่องเที่ยว

7.1.1 สร้างป้อมยามจุดตรวจจำนวน 2 จุด คือก่อนเข้าถึงหมู่บ้านปางนอก 1 จุด และท้ายหมู่บ้านก่อนข้ามห้วยถึงน้ำตกอีก 1 จุด โดยให้มีกรรมการท่องเที่ยวฝ่ายรักษาความปลอดภัยทำหน้าที่ดูแลตรวจเช็คยานพาหนะ ผู้คน นักท่องเที่ยวเข้าออกหมู่บ้านและเก็บบัตรค่าบำรุงสถานที่ และคอยตรวจป้องกันมิให้ผู้ใดลักลอบนำทรัพยากรออกนอกพื้นที่ก่อนได้รับการอนุญาต ทำป้ายจราจรสัญลักษณ์เตือนภัยตามจุดที่อาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย

7.1.2 การเข้ามาท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ต้องแจ้งให้คณะกรรมการทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 2 วัน

7.1.3 ห้ามพกพาอาวุธทุกชนิดเข้ามาในหมู่บ้าน

7.1.4 เมื่อเข้ามาในเขตของหมู่บ้านไม่ให้ขับรถเร็วเกิน 35 กม./ชม. เพราะถนนแคบ คดเคี้ยว ขึ้นลงเนินเขาให้ระวังภัยตามป้ายบอกเตือน และให้จอดรถชิดขอบทางพอให้คันอื่นสวนมาได้หรือตามจุดที่กำหนดไว้

7.1.5 การเดินป่าต้องมีมัคคุเทศก์/ผู้นำทางของหมู่บ้านเข้าร่วมทุกครั้งโดยใช้ 1 คน
ต่อนักท่องเที่ยวไม่เกิน 5 คน

7.2 มาตรการอนุรักษ์ บริเวณอาคารสถานที่

7.2.1 ไม่ให้ทิ้งขยะ กิ่งไม้ ใบหญ้า สิ่งปฏิกูลเรื้อราคบริเวณสาธารณะ หรือในลำน้ำ
ห้วย ฝ่ำฝืนให้ปรับตามกฎหมาย

7.2.2 จัดตั้งร้านค้าสิ่งของในที่สาธารณะตามจุดที่กำหนดไว้

7.2.3 ไม่ให้นำอาหาร เครื่องดื่ม เข้าไปกินในบริเวณที่กำหนดห้าม

7.2.4 เจ้าของบ้านเรือนต้องปรับปรุง ตกแต่งบ้านของตนเอง ให้สะอาดถูก
สุขลักษณะอยู่เสมอ

7.2.5 ช่วยกันจัดหาไม้ดอกไม้ประดับมาปลูกตกแต่งบริเวณบ้านเรือนที่อยู่อาศัย
หรือแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นเอกลักษณ์สวยงามตลอดปี

7.3 มาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

7.3.1 ไม่อนุญาตให้บุกรุกพื้นที่ทำกินเกินขอบเขตครอบครองตนเองตามกฎหมาย
หรือสิทธิที่มีอยู่เดิม

7.3.2 ไม่ให้ตัดไม้นอกเขตพื้นที่สิทธิของตนเอง หรือหากเป็นเขตสิทธิพื้นที่ของ
ตนเองต้องได้รับการอนุญาตก่อนทุกครั้ง

7.3.3 ไม่ให้เหยียบย่ำทำลายพืชพรรณไม้ทุกชนิดหรือตัดไม้ทำลายป่า ยกเว้นต้นไม้
พรรณไม้ที่ปลูกทดแทนขึ้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว เช่น ไม้ไผ่ ต้นกล้วย ต้นหวาย หรือกิ่งแขนงไม้
ต่างๆ เพื่อนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ขาย แต่ต้องไม่กระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมและต้องอยู่ในการ
ดูแลของคณะกรรมการ

7.4 มาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า

7.4.1 ไม่ให้มีการล่า จับ ทำลาย สัตว์ป่าทุกชนิด

7.4.2 กำหนดให้พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นเขตอภัยทาน ปลอดภัยจาก การล่า ทำลาย และ
รังแกสัตว์ป่าทุกชนิด

7.5 มาตรการอนุรักษ์แม่น้ำ ลำห้วย

7.5.1 ไม่ให้ปลูกสิ่งก่อสร้างใดๆ ส่วนบุคคลใกล้ลำน้ำห้วยเกินกว่า 2 เมตร

7.5.2 ไม่ให้ทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูลอื่นใดลงในลำน้ำห้วยฝ่ำฝืนปรับตามกฎหมาย

7.5.3 ไม่ให้ทิ้งน้ำเสีย สิ่งสกปรกลงในลำน้ำห้วยโดยตรงหรือก่อนได้รับการบำบัด

ให้สะอาด

7.5.4 ไม่ให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเส้นทางเดินของลำน้ำห้วยเพื่อประโยชน์
ของตนเอง

7.6 มาตรการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่น

7.6.1 ไม่ประพาศติพิศจารีตประเพณีอันดั้งเดิมของท้องถิ่น

7.6.2 ไม่กระทำการสิ่งผิดกฎหมายในหมู่บ้าน

7.6.3 แต่งกายตามวัฒนธรรมของท้องถิ่น ต้อนรับพุดจาด้วยอัธยาศัยไมตรีที่งดงาม

กับนักท่องเที่ยว

7.7 มาตรการจัดการรายได้เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน

7.7.1 ต้องมีการแบ่งปันรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวทุกประเภทเข้าสู่กรณี
กองทุนการท่องเที่ยวร้อยละ 5 บาท

8. ระเบียบปฏิบัติของการท่องเที่ยว

ระเบียบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ “บ้านเล็กในป่าใหญ่” บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบล
ห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

8.1 การเข้ามาเที่ยวแบบโฮมสเตย์ มีระเบียบดังนี้

8.1.1 ติดต่อแจ้งล่วงหน้าให้คณะกรรมการทราบก่อน

8.1.2 กรอกใบสมัครข้อมูลและชำระเงินค่าใช้จ่ายก่อนเข้าพักอาศัย มีรายละเอียดคือ

- ค่าอาหารมื้อละ	50	บาท/คน
- ค่าที่พักโฮมสเตย์คืนละ	100	บาท/คน
- ค่าบริการเจ้าของบ้านวันละ	100	บาท/วัน
- ค่าบำรุงกิจกรรมที่พาชม	100	บาท/คน
- ค่าน้ำเที่ยว กลางวัน วันละ	200	บาท
เลยเข้าถึงช่วงกลางคืน (กรณีพักในป่า) เพิ่มอีกคืนละ	100	บาท
- ค่าเช่าเต็นท์รวมทั้งบำรุงสถานที่	150	บาท/วัน
แต่นำเต็นท์มาเองคิดค่าบำรุงสถานที่	50	บาท/วัน
- ค่าดูชมการแสดงและร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ ชุดเล็ก ชุดใหญ่ ชุดละ	600 – 1,500	บาท/ครั้ง
- ค่าดูชมการแสดงดนตรีพื้นเมือง ครั้งละ	1,000	บาท
- ค่าดูชมการแสดงดนตรีพื้นเมือง ครั้งละ	1,000	บาท

- ค่าชมการแสดงศิลปปะการฟ้อนพื้นบ้าน
(ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียนฯ) ครั้งละ 1,000 บาท
- ค่าเช่าพาหนะ (ตามประเภทที่ใช้บริการ) 100 – 1,000 บาท/วัน

หมายเหตุ ทุกอย่างชำระเงินตามที่ท่านใช้บริการจริง เพราะกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบนี้
เป็นของชุมชน ต้องการให้มีการกระจายรายได้ให้ชุมชนอย่างทั่วถึง และเป็นธรรมแก่ทุกๆ ฝ่าย

1. ให้ผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านเป็นมัคคุเทศก์อัตรา 1 ต่อนักท่องเที่ยว 5 คน และใช้
เส้นทางตามที่กำหนดไว้ทั้งนี้เพื่อป้องกันความปลอดภัย การพลัดหลงทางและคอยดูแลรักษา
ผลกระทบที่อาจจะเกิดกับธรรมชาติ

2. ตลอดเส้นทางไม่ทิ้งขยะโดยเด็ดขาด ให้นำไปทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้

3. ไม่ยิงปืน ทำเสียงดัง เป็นการรบกวนสัตว์ป่าและนักท่องเที่ยวอื่น

4. ห้ามไม่ให้ก่อไฟก่อนได้รับอนุญาตและต้องดับไฟสนิทเมื่อเสร็จภารกิจแล้ว

5. ต้องดับบุหรี่ให้สนิทก่อนทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้

6. ไม่อนุญาตให้ขีดเขียน ทำสัญลักษณ์อื่นใดที่เป็นการทำลายธรรมชาติ สภาพ
สิ่งแวดล้อม

7. ไม่อนุญาตให้นำสิ่งของอื่นใดในป่าออกจากพื้นที่

8. พ่อค้าแม่ค้าที่นำของมาขาย ต้องเสียค่าบำรุงสถานที่วันละ 20-100 บาท และต้องขาย
ในจุดที่กำหนดให้ตลอดทั้งดูแลความสะอาดในจุดบริเวณของตัวเอง

9. เก็บค่าบำรุงสถานที่ท่องเที่ยว เด็ก 5 บาท ผู้ใหญ่ 10 บาท

- ค่าบริการห้องน้ำ 2 บาท/คน

- บริการที่จอดรถ จักรยานยนต์ 5 บาท/คัน รถยนต์ 10 บาท/คัน

10. ไม่กระทำการอันใดที่ผิดจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไทย

11. เมื่อนักท่องเที่ยวจะเดินทางกลับออกจากหมู่บ้านต้องได้รับการตรวจสอบเพื่อมิให้
นำทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งอื่นใดก่อนออกจากพื้นที่ก่อนได้รับการอนุญาต

12. เพื่อความปลอดภัยของบุคคลทั่วไปของบุคคล นักท่องเที่ยว และทรัพยากรอันมีค่า
ผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านทั้งก่อนเข้าและออกไปต้องได้รับการตรวจสอบซักถามจากคณะ
กรรมการฯ ณ จุดตรวจของหมู่บ้านก่อนทุกครั้ง

13. นักท่องเที่ยวทุกคนพึงต้องช่วยกันเสียสละเงิน เพื่อเป็นการบำรุงรักษาและพัฒนา
แหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน ให้ยั่งยืนต่อไป ตามอัตราค่าธรรมเนียมที่ประกาศไว้

14. ไม่ให้พกพาอาวุธต้องห้ามตามกฎหมาย

15. โปรดัชนีรถด้วยความเร็วไม่เกิน 35 กิโลเมตร/ชั่วโมง เนื่องจากถนนคดเคี้ยวและคับ

แคบ

16. ไม่กระทำการอันใดให้เป็นที่รบกวนผู้คน นักท่องเที่ยวหรือสัตว์ป่าทุกชนิด

17. ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด

18. ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม จารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น

19. การเดินทางท่องเที่ยวเข้าไปในเขตป่า ต้องมีมัคคุเทศก์ของหมู่บ้านนำไปทุกครั้ง

20. จัดตั้งร้านค้า รับประทานอาหารตามบริเวณที่กำหนดเท่านั้น มิให้นำติดตัวเข้าไปใน

เขตหวงห้าม

21. การจัดทำธุรกิจท่องเที่ยวทุกชนิดขอสงวนสิทธิ์ ให้เป็นของหมู่บ้านเท่านั้น

22. การเข้ามาตั้งเต็นท์พักผ่อน เช้าบ้านพักหรือพักแบบโฮมสเตย์ ในสถานที่ต่างๆ ต้องมาติดต่อคณะกรรมการฯ และต้องได้รับอนุญาตก่อนทุกครั้ง

9. จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว

ที่ผ่านมามีการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวจากปี พ.ศ. 2543-2548 ดังนี้

ตาราง

แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ที่มาท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง ตั้งแต่ปี พ.ศ 2545 – มิถุนายน พ.ศ. 2550

ปี	ชาวไทย	ชาวต่างชาติ	รวม
2545	156	210	366
2546	325	389	717
2547	667	406	1,073
2548	815	292	1,107
2549	1,284	508	1,792
2550 (มค.-มิย.)	373	171	544

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในหมู่บ้านได้ทำให้เกิดรายได้กับชุมชน ทั้งรายได้จากการเข้าพักบ้านพักโฮมสเตย์ กิจกรรมนำเที่ยว บายศรีสู่ขวัญ ดนตรีพื้นเมืองและการพักผ่อนเพื่อสร้างความบันเทิงและต้อนรับนักท่องเที่ยวทำให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว ดังนี้

ตาราง แสดงรายได้จากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่กำปอง
ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545-เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550

ปี	รายได้
2545	160,000
2546	260,000
2547	645,228
2548	624,250
2549	987,785
2550(มค.-มิย.)	297,840

ที่มา: פרมมินทร์ พวงมลา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาคผนวก ข

แบบสอบถามการศึกษา

ผู้ใหญ่นบ้าน

1. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
2. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนในแต่ละช่วงเวลา
3. ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาที่ชุมชนประสบ
4. การจัดตั้งกลุ่มและบทบาทหน้าที่ของกลุ่มต่างๆในชุมชน
  - 4.1 รายชื่อกลุ่ม ผู้นำ ระยะเวลาการจัดตั้ง เครือข่าย
  - 4.2 การประสานงาน
  - 4.3 บทบาทหน้าที่
5. ความคิดเห็นที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน (จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรค วิธีแก้ไข)
6. การสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชน

ประธานกลุ่มท่องเที่ยวของหมู่บ้าน

1. ประวัติความเป็นมาและเหตุผลในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน
2. การให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยคนในชุมชน
3. ความพร้อมด้านบุคลากรของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ศึกษาดูงานฝึกรอบรม)
4. การก่อตั้งกลุ่ม
5. กฎเกณฑ์จากการจัดการท่องเที่ยว
6. รายได้และการแบ่งปันผลประโยชน์
7. การมีส่วนร่วมของชุมชน
8. บทบาทขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง
9. จุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข
10. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในอนาคต

ประธานกลุ่มแม่บ้าน

1. การก่อตั้งกลุ่ม
  - 1.1 ประวัติความเป็นมา
  - 1.2 บทบาทหน้าที่โดยทั่วไป
  - 1.3 การสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง
2. บทบาทหน้าที่ของกลุ่มที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน
3. ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน
4. ข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

ครู พระสงฆ์

1. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
2. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนในแต่ละช่วงเวลา
3. ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาที่ชุมชนประสบ
4. ความคิดเห็นที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน (จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาและอุปสรรค วิธีแก้ไข)

กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการโฮมสเตย์

1. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ-สกุล, อายุ, อาชีพ, รายได้ต่อเดือน, การศึกษา, ที่อยู่, กลุ่มชุมชนที่สังกัด ตำแหน่ง ระยะเวลาที่สังกัด
2. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และความหมายของบ้านพักโฮมสเตย์
3. การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนในกิจกรรมดังต่อไปนี้
  - 3.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจัดกิจกรรม
  - 3.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
    - 3.2.1 กรณีที่ไม่เข้าร่วมโครงการโฮมสเตย์
      - สาเหตุที่ไม่เปิดบ้านพักเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
    - 3.2.2 กรณีเข้าร่วมโครงการโฮมสเตย์
      - สาเหตุที่เปิดบ้านพักเพื่อให้บริการกับนักท่องเที่ยว

- ข้อมูลเกี่ยวกับบ้าน
    - ลักษณะบ้าน(บ้านสร้างด้วยอิฐ,ไม้/มีกี่ชั้น)
  - จำนวนห้องน้ำ ห้องนอน ห้องโถงและห้องครัว
  - ระยะเวลาที่เปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์
  - จำนวนนักท่องเที่ยวที่บ้านพักสามารถรองรับได้ในแต่ละครั้ง
  - ปัญหาที่ประสบเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและวิธีการแก้ไข
4. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนภายหลังการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
    - 4.1 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ
    - 4.2 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม
    - 4.3 การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม
  5. การสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชน
  6. จุดดี จุดด้อย โอกาสและข้อจำกัดของการท่องเที่ยวในชุมชน
  7. ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไขปัญหาต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน
  8. ข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

สำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่

1. ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์
  - ชื่อ-สกุล,องค์กรที่สังกัด,ตำแหน่ง
2. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
  - 2.1 บทบาทขององค์กรที่มีต่อการท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง
  - 2.2 ความเข้าใจในนิยาม ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
  - 2.3 ความคิดเห็นของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง (จุดอ่อน,จุดแข็ง)
3. มุมมองที่มีต่อบทบาทการทำงานร่วมกันของภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง
4. ข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง

สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

1. ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์
ชื่อ-สกุล,องค์กรที่สังกัด,ตำแหน่ง
2. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
  - 2.1 บทบาทขององค์กรที่มีต่อการท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง
  - 2.2 ความเข้าใจในนิยาม ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
  - 2.3 สถานการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยทั่วไปของประเทศไทย
  - 2.4 ผลของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อชุมชนบ้านแม่กำปอง,ชุมชนมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างไร
  - 2.5 จุดแข็งที่ทำให้
    - นักท่องเที่ยวมาเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง
    - หมู่บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
  - 2.6 จุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง
  - 2.7 ปัญหาของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง
  - 2.8 แนวโน้มของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หมู่บ้านแม่กำปองในอนาคต
  - 2.9 แนวโน้มของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประเทศไทยในอนาคต
3. มุมมองที่มีต่อบทบาทการทำงานร่วมกันของภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง
4. ข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง

สกว. ภาค

1. ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์
ชื่อ-สกุล,องค์กรที่สังกัด,ตำแหน่ง
2. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
  - 2.1 บทบาทขององค์กรที่มีต่อการท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง
    - 2.1.1 ความเป็นมาในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับชุมชนบ้านแม่กำปองกับ สกว.ภาคผลจากการทำการวิจัย
      - 1) วิธีการสร้างกระบวนการ “วิจัยเพื่อท้องถิ่น” โดย สกว. ร่วมกับชุมชน มีขั้นตอนอย่างไร

2) ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของคนในชุมชนเป็นอย่างไร

2.2 ความคิดเห็นของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง

2.2.1 ความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชนเมื่อมีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จุดแข็ง, จุดอ่อน, ปัญหาของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนหมู่บ้านแม่กำปอง

3. การทำงานร่วมกันของภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง

4. ข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง

กลุ่มขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ

1. ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล, องค์กรที่สังกัด, ตำแหน่ง

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2.1 บทบาทขององค์กรที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

2.2 การให้นิยามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

2.3 ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนโดยทั่วไป

2.4 ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง (จุดอ่อน จุดแข็ง)

3. การทำงานร่วมกันของภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4. ข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านแม่กำปอง

มีคฤเทศก์

1. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2. สถานะของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทย

3. บทบาทเอกชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4. การทำงานร่วมกันของภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

5. สาเหตุที่นักท่องเที่ยวสนใจมาท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง

6. ผลของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีต่อบ้านแม่กำปอง, การปรับตัว

7. จุดดี จุดด้อย โอกาสและข้อจำกัดของการท่องเที่ยวในชุมชน

8. ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไขปัญหาต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

9. ข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

นักท่องเที่ยว

1. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
2. สาเหตุที่นักท่องเที่ยวสนใจมาท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง
3. จุดดี จุดด้อย โอกาสและข้อจำกัดของการท่องเที่ยวในชุมชน
4. ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไขปัญหาต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน
5. ข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นางสาวภาวิดา รั้งษ์ รหัส 4824032

วัน เดือน ปี เกิด 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2525

ประวัติการศึกษา สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษา โรงเรียนสตรีสิริเกศ จังหวัดศรีสะเกษ
ปีการศึกษา 2543
สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ปีการศึกษา 2547

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved